

**АЗАМАТТЫҚ ҚОРҒАУ САЛАСЫНДАҒЫ
АҚПАРАТТЫҚ-ӘДІСТЕМЕЛІК
МАТЕРИАЛДАР**

№2(98) ШЫҒАРЫЛЫМ, 2024ж.

Бұл көлемі жағынан соңғы 80 жылдан бергі ең ірі табиғи апат деуге болады. Мемлекет ешкімді көмексіз қалдырмайды.

Қ.К. Тоқаев

Ұйым басшыларының назарына!

Құрметті ҚР ТЖМ "АҚ ҰО" АҚ іскер серіктестері!

ҚР ТЖМ "Азаматтық қорғау саласындағы ғылыми зерттеулер, даярлау және оқыту ұлттық орталығы" АҚ сізге қауіпті өндірістік объектілердің жауапты тұлғалары үшін кәсіптілік деңгейін арттыруға және сіздің кәсіпорныңызда қауіпсіздікті қамтамасыз етуге арналған өнеркәсіптік қауіпсіздік бойынша оқыту бағдарламасына қатысуды ұсынады.

ҚР ТЖМ "АҚ ҰО" АҚ **өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы жұмыстарды жүргізу құқығына аттестаты** бар, ол:

- дайындау,
- қайта даярлау,
- жауапты тұлғалардың, мамандардың, қызметкерлердің **білімін тексеруге бағытталған, нәтижесінде:**
- мемлекеттік үлгідегі **куәлік беріледі.**

Бағдарлама мыналарды қамтиды:

Өнеркәсіптік қауіпсіздік негіздері бойынша теориялық сабақтар. Практикалық жаттығулар және төтенше жағдайларды модельдеу. Қауіпсіздікті қамтамасыз етудің заманауи технологиялары мен әдістеріне шолу.

Сіздің кәсіпорындағы қауіпсіздік - біздің басымдығымыз.

Қатысуға өтінімді мына мекен-жайға жіберіңіз: Алматы қ., Байзақов к-сі, 300
Телефондар +77022356229 +770530173018, эл.почта kursy@bk.ru, kursy@emer.kz

Мамандандырылған тоқсандық басылым

2000 жылдан бастап шығады

Басшы кітапханасы
ЖАЗЫЛУ

ИНДЕКСТЕРІ:

75668 – қазақ тілінде;

75669 – орыс тілінде

Құрылтайшы:

«Азаматтық қорғау саласындағы ғылыми зерттеулер, даярлау және оқыту ұлттық орталығы» акционерлік қоғамы

Редакциялық кеңес:

Б.К. Еңсебаев

Д.А. Бектұрсын

Г.Б. Сақтағанова

Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінде 22.10.2022 ж.

№ KZ39VPY00057721

тіркелінген

НӨМІРДЕ:

- Редакциядан алғы сөз 4
- Республика аумағында 2024 жылдың үш айында орын алған табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар туралы шолу ақпарат.....5
- Қазақстанда су тасқынын болжау және алдын алу шаралары күшейтіледі.....8
- ҚР Үкіметінің 2023 ж. 14 шілдедегі № 565 қаулысы.....9
- ҚР Премьер-Министрінің орынбасары - Ұлттық экономика министрінің 2024 жылғы 22 сәуірдегі № 18 бұйрығы 31
- «Сұрақтар мен жауаптар» айдары.....45
- Біздің тыңдаушыларымыздың пікірлері.....48

ТЖ ИННОВАЦИЯЛАР

- Инновация апаттардан қалай қорғайды: сәтті төрт мысал.....49

ӨНЕРКӘСІПТІК ҚАУІПСІЗДІК

- Айтхожина Ж.С.- Өнеркәсіптік қауіпсіздікке сараптама жүргізу тәртібі.....52

ЗАМАНАУИ ДАМУ САТЫСЫНДАҒЫ

- Халықты АҚ қорғаныс құрылыстарымен қамтамасыз ету.....54

ҰЛТТЫҚ ОРТАЛЫҚ ЖАҢАЛЫҚТАРЫ

- Азаматтық қорғау органдарының қызметкерлеріне мүгедектігі бар адамдарды оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдар.....63

20 ЖЫЛ БҰРЫН БІЗ НЕ ЖАЗДЫҚ

- "Сіздің отбасыңызға арналған азаматтық қорғаныс" (ЖАДНАМА).....89

Құрметті журналға жазылушылар!

Жалпыға танымал «АҚ ҰО» бренді өзінің интернет-ресурсын толығымен жаңартты және жетілдірді. Енді ол, азаматтық қорғаудың барлық аспектілері бойынша бірыңғай ақпараттық база нысанын ұсынады, заманауи форматқа ие болды. Ұйымдар, АҚ бойынша барлық ақпарат жүйеленген және мәтіндік, графикалық, аудиовизуалды немесе өзге түрде көрсетілген мамандандырылған электрондық онлайн кітапхананы пайдалану мүмкіндігіне ие. АҚ ҰО электрондық кітапхана жаңартылған сайт құрылымында жұмыс істейді www.tg-oku.kz.

Ұйымдар, жазылу арқылы АҚ ҰО электрондық онлайн кітапханасын пайдалана алады. Жылдық жазылу - **69 212 теңге**. Электрондық онлайн кітапханаға жазылуды келесі порталдар арқылы рәсімдеуге болады: «Мемлекеттік сатып алу», «Самұрық-қазына», «Теңіз-сервис» және «ЕТБ», онда АҚ ҰО 220940008657 БСН-мен тіркелген. Шартты жасап, Сіздің ұйымыңыздың қызметтеріне ақы төлегеннен кейін автоматты түрде интернет-ресурстың ақылы контентіне қолжетімділік коды мен құпиясөз берілетін болады. Сондай-ақ, Kaspi.kz мобильді қосымшасының "төлемдер" бөлімінде төлем жасауға болады.

Электрондық онлайн кітапханаға жазылушыға келесі қызметтер ұсынылады:

- АҚ саласындағы тұрақты жаңартылатын нормативтік база.
- Орталықтың әдістемелік материалдары қызметкерлерді оқыту мен даярлауға көмектеседі. Біздің слайд материалдары—сабақтарға арналған дайын рефераттар, ал ұсыныстар-оқу жаттығулары мен жаттығуларға арналған шаблондар.

Орталықтың заманауи контенті—бұл қауіпсіздік жүйесін дамыту және жетілдіру бойынша ұйымдар мен кәсіпорындардың мүдделерін қорғауға бағытталған интернет платформа.

АҚ ҰО интернет-ресурсы бойынша толық техникалық ақпаратты Орталықтың телефондары арқылы алуға болады:

8(727)274-91-54, 8776-222-20-18, 8775-251-25-95, 8707-476-96-76.

Электрондық пошта: gz_center@mail.ru, kursy@bk.ru.

Құрметпен, журнал редакциясы

РЕСПУБЛИКА АУМАҒЫНДА 2024 ЖЫЛДЫҢ ҮШ АЙЫНДА ОРЫН АЛҒАН ТАБИҒИ ЖӘНЕ ТЕХНОГЕН-ДІК СИПАТТАҒЫ ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙЛАР ТУРАЛЫ ШОЛУ АҚПАРАТЫ

«112» БІРЫҢҒАЙ КЕЗЕКШІЛІК-ДИСПЕТЧЕРЛІК ҚЫЗМЕТІ ПУЛЬТІНЕ ХАЛЫҚТАН 1 437 068 ҚОҢЫРАУ КЕЛІП ТҮСТІ.

Мынадай уақтылы ден қою шаралары қабилданды:

- өрт сөндіру және авариялық-құтқару жұмыстары қызметінің бөлімшелері және Республикалық жедел-құтқару жасағы 4 321 адамды құтқарды, 9 447 адамды эвакуациялады, зардап шеккен 62 адамға алғашқы медициналық көмек көрсетті, ТЖ орындарынан 239 адамның денесін шығарды, 13 924 рет дабыл бойынша, оның ішінде өртке - 2 592, авариялық-құтқару жұмыстарына - 5 178, өрт ретінде есепке алынбайтын жануға - 4 184, көрінеу жалған шақыртуға - 32, расталмаған жану фактілеріне - 968, басқалары - 970 шығу жасады;

- «Апаттар медицинасы орталығы» ММ 885 зардап шеккенге медициналық көмек көрсетті, 567 адамды құтқарды, 347 адамды эвакуациялады, 1 784 шығу жасады, оның ішінде трассалық медициналық-құтқару пункттері 343 шығу жасады, 257 адамды эвакуациялады, 464 зардап шеккендерге медицина-

лық көмек көрсетті;

- «Қазавиақұтқару» АҚ әуе кемелері іздеу-құтқару жұмыстарына, өрттерді сөндіруге қатысу, жеке құрамды жеткізуге және басқа тапсырыстарға 216, оның ішінде санитарлық авиация желісі бойынша 16 ұшу кезінде 15 науқас тасымалданды.

2023 жылғы 1 қаңтардан бастап профилактикалық бақылау нәтижелері бойынша жаңа реттеуші саясаттың енгізілуіне байланысты субъектілер әкімшілік жауапкершілікке тартылмайды, бұл ретте әкімшілік практика желісі бойынша жұмыс жоспардан тыс тексерулер мен өрттер кезінде бұзушылықтар болған жағдайларда ғана жалғасады. Бақылау профилактикалық қызмет шеңберінде өртке қарсы жай-күйге 5 003 тексеру жүргізілді, 37 318 рет бұзушылық анықталды, 6 141 адам әкімшілік жауапкершілікке тартылды, оның ішінде 415 лауазымды тұлғаға 18 621 мың теңге айыппұл салынды.

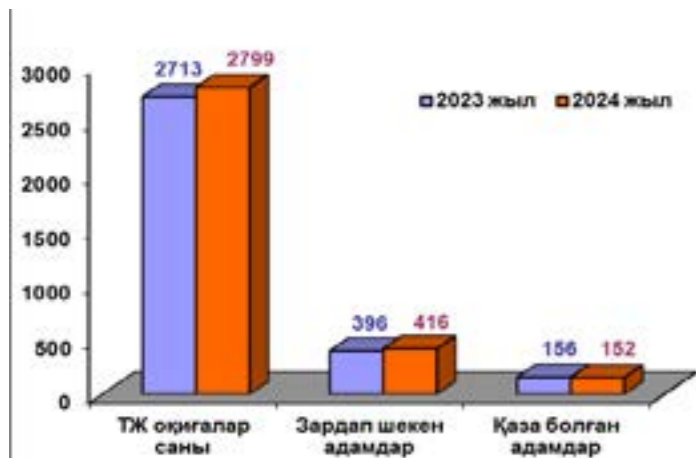
Өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы

мемлекеттік қадағалауды жүзеге асыру кезінде 115 профилактикалық бақылау, 64 жоспардан тыс тексеру жүргізілді. 3 107 бұзушылық анықталды, 19 объект тоқтатылды, 19 342 мың теңге сомаға 45 әкімшілік айыппұл салынды.

Азаматтық қорғаныс желісі бойынша 65 профилактикалық бақылау және бұрын берілген нұсқамалардың орындалуы бойынша 22 жоспардан тыс тексеру жүргізілді. Қо-

тында бұқаралық ақпарат құралдарында 20 434, оның ішінде теле арналарында - 2 581, баспа басылымдарында - 4 728, радиода - 7 252, ақпараттық агенттіктер таспаларында - 5 873 баяндамалар өткізілді және материалдар жарияланды.

2 799 (+3,2%, 2023ж. - 2 713) табиғи және техногендік сипаттағы ТЖ мен оқиғалар тіркелген, 416 (+5,1%, 2023ж. - 396) адам зардап шеккен, соның ішінде 152 (-2,6%, 2023ж. - 1

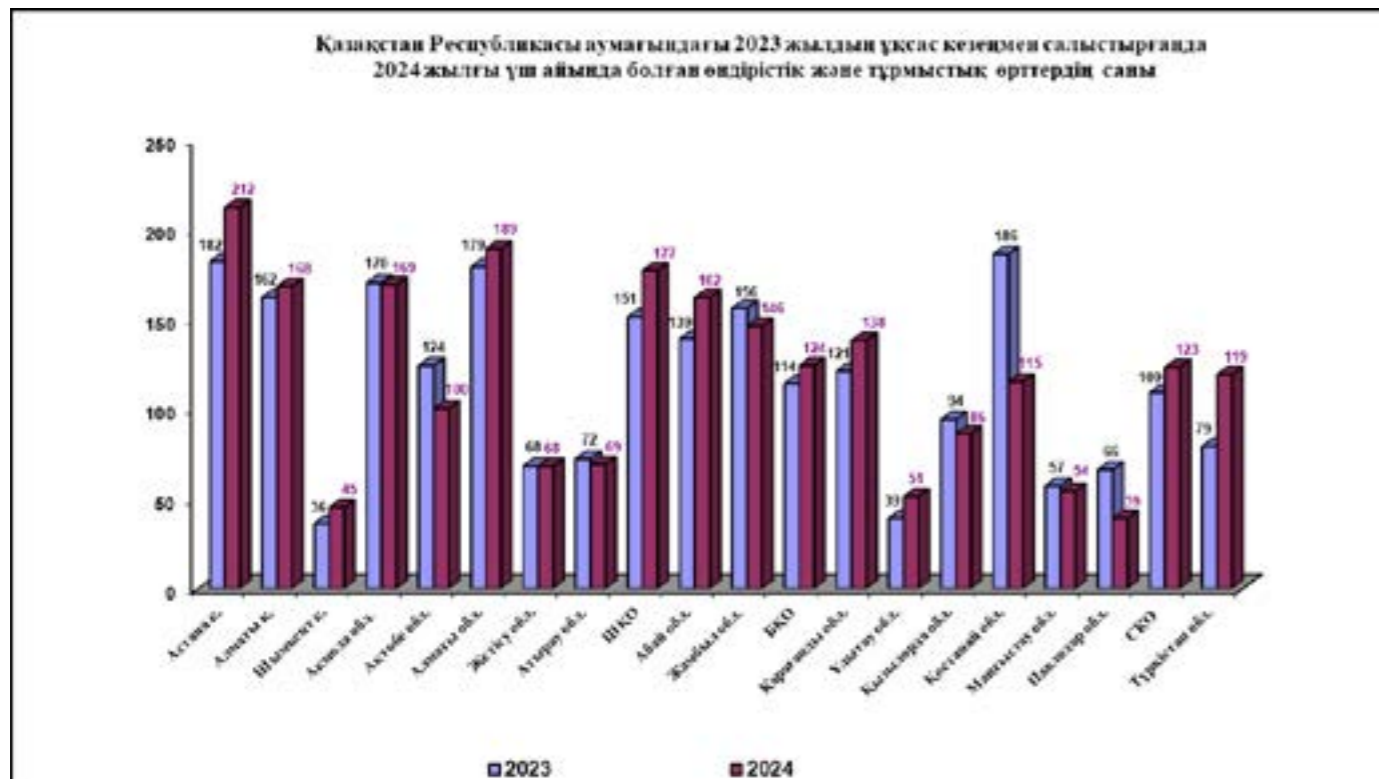

рытынды бойынша 737 бұзушылық анықталды, 5 бақылау субъектісі бұрын анықталған бұзушылықтарды жойды, 17 заңды тұлғаларға қатысты әкімшілік бұзушылықтыр туралы материалдар жасалды, 9 359 мың теңге сомасына айыппұлдар салынды.

Халықты оқыту және хабар беру мақса-

156) адам қаза болды, материалдық нұқсан 1 962,6 млн. теңгені (+45,2%, 2023ж. - 1 351,4 млн. тг) құрады.

Техногендік сипаттағы ТЖ жалпы ТЖ санының 95,4% құрайды, 2 669 оқиға (+2%, 2023ж. - 2 617) тіркелген, бұл ретте 344 (+15,4%, 2023ж. - 298) адам зардап шеккен, оның ішінде 138 (-6,8%, 2023ж. - 148) адам

қаза болды.

Техногендік сипаттағы жағдайлардың негізгі үлесін - 88% өндірістік және тұрмыстық өрттер құрайды, 2 354 (+2,2%, 2023г. - 2 304) өрт болып, онда 202 адам зардап шекті (+1,5%, 2023г. - 199), соның ішінде 100 адам қаза болды (-16,7%, 2023г. - 120), материалдық нұқсан 1 962,6 млн. теңгені (+2,8р., 2023ж. - 703,6 млн. тг) құрады.

Өрттердің саны: Павлодар 40,9%-ға (2024ж. - 39, 2023ж. - 66), Қостанай 38,2%-ға (2024ж. - 115, 2023ж. - 186), Ақтөбе 19,4%-ға (2024ж. - 100, 2023ж. - 124), Қызылорда 8,5%-ға (2024ж. - 86, 2023ж. - 94), Жамбыл 6,4%-ға (2024ж. - 146, 2023ж. - 156), Маңғыстау 5,3%-ға (2024ж. - 54, 2023ж. - 57) облыстарында азайды.

Өрттер саны: Түркістан 50,6%-ға (2024ж. - 119, 2023ж. - 79), Ұлытау 30,8%-ға (2024ж. - 51, 2023ж. - 39), Шығыс Қазақстан 17,2%-ға (2024ж. - 177, 2023ж. - 151), Абай 16,5%-ға (2024ж. - 162, 2023ж. - 139), Қарағанды 14%-ға (2024ж. - 138, 2023ж. - 121),

Солтүстік Қазақстан 12,8%-ға (2024ж. - 123, 2023ж. - 109), Батыс Қазақстан 8,8%-ға (2024ж. - 124, 2023ж. - 114), Алматы 5,6%-ға (2024ж. - 189, 2023ж. - 179) облыстарында, Астана қ. 16,5%-ға (2024ж. - 212, 2023ж. - 182), Шымкент қ. 25%-ға (2024ж. - 45, 2023ж. - 36) өсуі байқалды. Өрт туындайтын негізгі объектілер: тұрғын үй қоры - 59,8%, көлік құралдары - 24,2%, сауда кәсіпорындары - 4%, ашық аумақтар - 2,3%, әкімшілік-қоғамдық ғимараттар - 2,3%, өндірістік мақсаттағы ғимараттар мен құрылыстар - 2,2%, салынып жатқан нысандар мен құрылыс алаңдары - 1,5%.

Өрттің пайда болуының таралған себептері: электр жабдықтарын монтаждау және техникалық пайдалану кезінде өрт қауіпсіздігі талаптарын (ӨҚТ) бұзу - 49,6%, пештерді орнату және пайдалану кезінде ӨҚТ бұзу - 24,5%, отты абайсыз қолдану - 9,4%, тұрмыстық электр аспаптарын пайдалану кезінде ӨҚТ бұзу - 4,1%, анықталған әдейі өртеу - 3,8%, басқалары - 4,2%.

Табиғи сипаттағы төтенше жағдайлар ТЖ-ның жалпы санының 4,6%-ын құрай отырып, 130 оқиға тіркелді (+35,4%, 2023ж. - 96), бұл ретте 72 адам (-26,5%, 2023ж. - 98) зардап шекті, 14 адам қаза болды (+75%, 2023ж. - 8). ТЖ-ның басымы бөлігі гидрометеорологиялық және геологиялық құбылыстарға тиесілі 69,2% (+69,8%, 2024ж. - 90, 2023г. - 53), 4 адам зардап шегіп қаза болды (2023ж. - 0).

ҚАЗАҚСТАНДА СУ ТАСҚЫНЫН БОЛЖАУ ЖӘНЕ АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫ КҮШЕЙТІЛЕДІ

Қазақстандағы су тасқыны — 2024 жылы Қазақстандағы көктемгі су тасқыны. Қазақстанның су басқан 10 облысында төтенше жағдай жарияланды. Елдегі су тасқыны көлемі жағынан соңғы 80 жылдағы ең ірі табиғи апат.

Жаңа Су кодексі және басқа да бірқатар стратегиялық мемлекеттік бағдарламалар су тасқынын болжау және алдын алу жөніндегі шараларды күшейту мақсатында қайта қаралады. Бұл туралы вице-премьер Қанат Бозымбаевтың төрағалығымен өткен кеңесте белгілі болды.

Қазақстанда бірнеше тиісті IT-шешімдер жасалмақ: жедел хабарлау және құтқару қызметтерін ТЖ аймағына жөнелту үшін SKYMAX су тасқынының алдын алу жүйесі және тасқын сулардың өтуінің цифрлық карта-схемасы.

Сонымен қатар су қорғау аймақтарында жер учаскелерінің бөлінуін бақылау үшін су объектілері мен кадастр бойынша деректерді қамтитын hydro.gov.kz платформасы әзірленуде. Әкімдіктер су қорғау аймақтарында орналасқан құрылыстарға тексеру жүргізіп, оларды жою немесе көшіруді қамтамасыз етуі қажет.

Осы ретте Қанат Бозымбаев жергілікті атқарушы органдарға су қорғау аймақтары мен белдеулері белгіленбеген су объектісінің жағалау аймағынан 500 метр аясында жер учаскелерін беруге жол бермеуді тапсырды.

Тиімді гидромониторинг үшін елімізде гидропосттар саны артады. Қолданыстағы 377 гидропостқа тағы жаңа 139 нысан қосылады, олар су тасқыны қаупі бар аумақтар мен трансшекаралық өзендерде орнатылады.

«Қазгидромет» РМК жанындағы гидрологиялық қызметті Президент тапсырмасы бойынша жаңадан құрылған «Қазгидрогеология» ұлттық гидрогеологиялық қызметіне тапсыру ұсынылды. Қазіргі уақытта бұл мәселе талқылау сатысында.

Су тасқынын болжау үшін халықаралық сараптамалық қолдау маңызды. Апаттың алғашқы күндерінен бастап елімізде Нидерландыдан келген ғалымдар тобы жұмыс істеп жатыр, олар жақын арада су тасқыны қаупін басқарудың бірлескен жоспарын ұсынады.

Кеңес барысында вице-премьер әкімдіктердің гидрокұрылыстарды пайдаланудың мамандандырылған ұйымдарын құру туралы баяндамаларын тыңдап, бейінді министрліктерге бірқатар тапсырмалар берді.

ЖАҢА НОРМАТИВТІК ҚҰҚЫҚТЫҚ АКТІЛЕР

Қазақстан Республикасы Үкіметінің
2023 жылғы 14 шілдедегі № 565 қаулысы

«Жаһандық және өңірлік ауқымдағы төтенше жағдайларды жою жөніндегі іс-қимыл жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 16 тамыздағы № 486 қаулысына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы
(Жалғасы. Басталуы 2024 жылдың №1(97) нөмірінде)

Қазақстан Республикасы
Үкіметінің
2023 жылғы 14 шілдедегі
№ 565 қаулысына
5-қосымша
Қазақстан Республикасы
Үкіметінің
2017 жылғы 16 тамыздағы
№ 486 қаулысына
5-қосымша

Күшті әсер ететін, улы және радиоактивті заттардың атмосфераға шығарылуына байланысты төтенше жағдайлар кезінде жаһандық және өңірлік ауқымдағы төтенше жағдайларды жою жөніндегі іс-қимыл жоспары

Р/с №	Іс-шаралар	Орындалу мерзімі	Аяқтау нысаны
1	2	3	4
Төтенше жағдайлар министрлігі – азаматтық қорғау саласындағы уәкілетті орган			
1	Төтенше жағдай аймағында бірінші кезектегі авариялық-құтқару жұмыстарын жүргізуді ұйымдастыру	сағат + 0.30	адамдарды құтқару, эвакуациялау
2	Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігін, Үкіметінің Аппаратын, мемлекеттік органдарды төтенше жағдайдың туындау фактісі бойынша хабардар ету Қауіпсіздік Кеңесін және мүдделі	дереу	ақпаратты жеткізу
3	РЖШ өрістетуді және қауырт желі телефонның жұмысын ұйымдастыру	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ және қауырт желі телефонның жедел жұмыс істеуі
4	Авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстарды жүргізуді ұйымдастыру	сағат + 1.30	авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстар

5	Халықты, азаматтық қорғаудың басқару органдарын қалыптасқан жағдай туралы құлақтандыруды және хабардар етуді қамтамасыз ету	сағат + 1.00	ақпаратты халыққа жеткізу
6	Төтенше жағдайдың ықтимал өрбуіне бағалау жүргізу, ахуал туралы деректерді жинақтау	сағат + 2.00	талдау материалдарын дайындау
7	Төтенше жағдайлардың алдын алу және оларды жою жөніндегі ведомствоаралық мемлекеттік комиссияның отырысын өткізу	сағат + 2.00	ВАМК отырысының хаттамасы
8	Жаһандық (өңірлік) ауқымдағы төтенше жағдай жариялау және төтенше жағдайды жою жетекшісін тағайындау туралы өкімнің жобасын дайындау	сағат + 2.00	Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің өкімі
9	Далалық мобилді госпитальдарды өрістету және зардап шеккендерге шұғыл медициналық және психологиялық көмек көрсету	сағат + 2.00	зардап шеккен халықтың денсаулығын сақтау және қалпына келтіру
10	Эвакуациялық іс-шараларды ұйымдастыру	сағат + 2.00	халықты эвакуациялау
11	Өрт сөндіруді ұйымдастыру	сағат + 2.00	өртті сөндіру
12	Радиациялық және химиялық барлауға (байқауға) қатысу	сағат + 4.00	радиациялық және химиялық барлау
13	Химиялық, радиациялық және өрт қауіпті объектілерде, сондай-ақ су айдындары мен бөгеттерде авариялардан болатын залалды болдырмау және азайту жөніндегі іс-шараларға қатысу	сағат + 4.00	қауіпті объектілердегі алдын алу іс-шаралары
14	Ғимараттарды, құрылысжайларды, жол учаскелерін, техника мен жабдықтарды залалсыздандыруға, газсыздандыруға, дезинфекциялауға қатысу	сағат + 5.00	тиісті күштер мен құралдарды тарту
15	Басқа өңірлердің авариялық-құтқару қызметтері мен құралымдарының орнын ауыстыру	сағат + 48.00	төтенше жағдай аймағына орын ауыстыру
16	Төтенше жағдай салдарын жоюға волонтерлер мен қоғамдық бірлестіктердің өкілдерін тарту	қажет болған жағдайда	қажет болған жағдайда
17	Шектес мемлекеттерді қалыптасқан жағдай туралы хабардар ету	қажет болған жағдайда	ақпарат
18	Мемлекеттік материалдық резервтің және ТЖМ жедел резервінің материалдық құндылықтарын броньнан шығару	қажет болған жағдайда	ТЖМ бұйрығы
19	СІМ-ге шет елдердің және халықаралық ұйымдардың гуманитарлық және өзге де көмек көрсетуі туралы ұсыныстар енгізу	қажет болған жағдайда	СІМ-ге сұраныс жіберу
20	Қазақстан Республикасы Үкіметінің резервтерінен қаражат бөлу үшін Қазақстан Республикасының Үкіметі қаулысының жобасын дайындау	қажет болған жағдайда	Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы
21	Қазақстан Республикасының Президентіне төтенше жағдай енгізу туралы ұсыныс енгізу	қажет болған жағдайда	ұсыным

Жергілікті атқарушы органдар (төтенше жағдай орын алған аумақтарда)			
1	Төтенше жағдай аймағында бірінші кезектегі авариялық-құтқару жұмыстарын жүргізуді ұйымдастыру	сағат + 0.30	адамдарды, жануарларды және мүлікті құтқару, эвакуациялау
2	Қалыптасқан жағдай туралы және іс-қимыл тәртібі туралы халықты құлақтандыру мен хабардар етуді ұйымдастыру	сағат + 1.00	ақпаратты халыққа жеткізу
3	Жедел штаб пен қауырт желі телефонының жұмысын ұйымдастыру	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	жедел штаб пен қауырт желі телефонының жұмысы
4	Мыналарды: төтенше жағдайлардың ауқымын, залалдың алдын ала есеп-қисабын, зардап шеккендердің (қаза тапқандардың), төтенше жағдайды жоюға жұмылдырылған күштер мен құралдардың санын; төтенше жағдайдың өрбу сипатын, халық үшін қауіптілік дәрежесін, қауіпті аймақтардың шекараларын және олардың таралу болжамын; авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстардың түрлерін, көлемі мен шарттарын; авариялық-құтқару жұмыстарын жүргізу үшін күштер мен құралдардың қажеттігін; күштер мен құралдардың санын, жинақталуын, қамтамасыз етілуін, іс-қимылдарға әзірлігін, оларды төтенше жағдай аймағына кіргізудің реттілігін нақтылау	сағат + 1.00	ТЖМ-ға ақпарат
5	ТЖМ-ға жаһандық (өңірлік) ауқымдағы төтенше жағдай жариялау туралы ұсыныс енгізу	сағат + 1.00	ТЖМ-ға ұсыныстар
6	РЖШ жұмысына қатысу	өрістетілген сәттен бастап	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
7	Зардап шеккендерге медициналық және психологиялық көмек көрсету	сағат + 2.00	зардап шеккен халықтың денсаулығын сақтау және қалпына келтіру
8	Төтенше жағдай жоюға аумақтық құралымдар мен ұйымдардың күштері мен құралдарын тарту	сағат + 2.00	күштер мен құралдарды тарту
9	Төтенше жағдай аймағында авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстарды жүргізуге қатысу	сағат + 2.00	авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстар
10	Қалыптасқан жағдайды уақтылы әрі дұрыс жария ету бойынша бұқаралық ақпарат құралдарын үйлестіру	сағат + 2.00	бұқаралық ақпарат құралдарын үйлестіру

11	Төтенше жағдай аймағында инфекциялық және паразиттік ауруларға байланысты санитариялық-эпидемияға қарсы және санитариялық-профилактикалық іс-шаралар жүргізу	сағат + 2.00	халық арасында инфекциялық, паразиттік аурулар, улану ошақтарын оқшаулау және жою
12	Төтенше жағдай аймағында ветеринариялық іс-шараларды жүргізу	сағат + 2.00	жануарлар ауруларының пайда болуын, таралуын болғызбау
13	Халықтың тыныс-тіршілігі үшін жағдай жасай отырып, зардап шеккендерді уақытша орналастыру пункттерін өрістетуге және олардың жұмысын ұйымдастыру	сағат + 2.00	өрістетілген уақытша орналастыру пункті
14	Халықты, материалдық және мәдени құндылықтарды эвакуациялауды жүргізу	сағат + 2.00	эвакуациялық іс-шаралар
15	Авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстарды жүргізуге қатысатын күштер мен құралдарды жанар-жағармай материалдарымен, тамақпен қамтамасыз ету	сағат + 2.00	тамақпен және ЖЖМ-мен қамтамасыз ету
16	Халықты азық-түлікпен және ең қажетті заттармен қамтамасыз ету	сағат + 2.00	азық-түлікпен және ең қажетті заттармен қамтамасыз ету
17	Халықтың тыныс-тіршілігінің жүйесіне кіретін объектілерді іркіліссіз энергиямен жабдықтауды қамтамасыз етуге қатысу	сағат + 3.00	Халықтың тыныс-тіршілігінің жүйесіне кіретін объектілерді іркіліссіз энергиямен жабдықтауды қамтамасыз етуге қатысу
18	Халықтың тыныс-тіршілігінің жүйесіне кіретін объектілерді іркіліссіз энергиямен жабдықтауды қамтамасыз етуге қатысу	сағат + 3.00	сауда қызметін реттеу
19	Химиялық, радиациялық және өрт қауіпті объектілерде, сондай-ақ су айдындары мен бөгеттерде авариялардан болатын залалға жол бермеу және оны азайту бойынша іс-шаралар жүргізу	сағат + 4.00	қауіпті объектілерде алдын алу іс-шаралары
20	Мемлекеттік материалдық резервтің және ТЖМ жедел резервінің материалдық құндылықтарын броньнан шығару үшін өтінішхат енгізу	қажет болған жағдайда	ТЖМ-ға өтінішхат
21	Қазақстан Республикасы Үкіметінің резервтерінен қаражат бөлу туралы ұсыныс енгізу	қажет болған жағдайда	ТЖМ-ға өтінішхат
22	Төтенше жағдай енгізу туралы ұсыныс енгізу	қажет болған жағдайда	ТЖМ-ға ұсыныс
23	Төтенше жағдай салдарын жоюға волонтерлерді, қоғамдық бірлестіктердің өкілдерін тартуды ұйымдастыру	қажет болған жағдайда	волонтерлердің және қоғамдық бірлестіктердің өкілдерін тарту
24	Гуманитарлық көмекті қабылдау және бөлу пункттерін ұйымдастыру	қажет болған жағдайда	қабылдау пункттерін өрістетуге
25	Орны толмайтын шығындарды көму орындарын дайындау	қажет болған жағдайда	көму орындарымен қамтамасыз ету

Жергілікті атқарушы органдар (төтенше жағдай аймағынан тыс)			
1	Азаматтық қорғаудың мемлекеттік жүйесінің күштері мен құралдарын жоғары әзірлік режиміне ауыстыру, оның ішінде: төтенше жағдай аймағына жіберілетін күштер мен құралдарды нақтылау; күштер мен құралдарды жеткізу үшін қажетті көліктің саны мен түрін нақтылау	сағат + 1.30	РЖШ-ға ақпарат
2	Жедел топтарды құру және олардың көзделген аудандарға шығуын ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу
3	Эвакуацияланатын халықты уақытша орналастыру пункттерін дайындау және оларда тыныс-тіршілікті ұйымдастыру	сағат + 24.00	уақытша эвакуация пункттерін өрістетуге
4	Ең қажетті заттарды, заттай мүлікті, дәрі-дәрмекті, медициналық бұйымдар мен азық-түлікті төтенше жағдай аймағына жеткізуді ұйымдастыру	сағат + 24.00	ең қажетті заттарды, заттай мүлікті, дәрі-дәрмекті, медициналық бұйымдар мен азық-түлікті жеткізу
5	Гуманитарлық көмекті қабылдау және жөнелту пункттерін ұйымдастыру	қажет болған жағдайда	қабылдау пункттерін өрістетуге
Ішкі істер министрлігі – қоғамдық тәртіпті сақтау қызметі			
1	Төтенше жағдай аймағында бірінші кезектегі авариялық-құтқару жұмыстарын жүргізуге қатысу	сағат + 0.30	адамдарды құтқару, эвакуациялау
2	Төтенше жағдай аймағында қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, оның ішінде: төтенше жағдай аудандарын, зақымдану ошақтарын қоршауға қатысу; азаматтарды уақытша орналастыру, жылыту, тамақтандыру және киім-кешек заттары пункттерін күзету; коменданттық қызметті ұйымдастыру мен атқаруға қатысу; жол жүрісінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету; рұқсаттама жүйесінің объектілерінде қару-жарақтың, оқ-дәрінің, күшті әсер ететін улы заттардың сақталуын қамтамасыз ету; режимдік объектілер мен мемлекеттік күзетілетін объектілерді күзетуді күшейту		қоғамдық тәртіпті қорғау
3	Арнайы автомобильдердің сирена-дауыс зорайтқыш құрылғыларын пайдалану арқылы халықты құлақтандыру мен хабардар етуге қатысу	сағат + 1.00	арнайы автомобильдердің қажетті санын бөлу

4	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
5	Эвакуацияланған халықты уақытша орналастыру пункттерінде тіркеуді қамтамасыз ету үшін бастапқы деректерді дайындау, эвакуациялау кезінде жоғалған адамдардың тізімін жасау, халық арасындағы шығын есебін ұйымдастыру және жүргізу	сағат + 1.00	тізімдер жасау
6	Төтенше жағдай аймағында авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстарды жүргізуге қатысу	сағат + 2.00	қажетті күштер мен құралдарды бөлу
7	Эвакуацияланатын халық легін орналастыру пункттеріне және келіп жатқан күштер мен құралдарды төтенше жағдай аймағына алып жүру	сағат + 3.00	колонналарды алып жүру үшін күштер мен құралдардың қажетті санын бөлу
8	Келуді және кетуді шектеу үшін қосымша бақылау-өткізу пункттерін қою, сондай-ақ төтенше жағдай аймағына кезектен тыс өту үшін көлік құралдарын арнайы рұқсаттамалармен қамтамасыз ету	қажет болған жағдайда	бақылау-өткізу пункттерін өрістету
9	Жедел топтарды қалыптастыру және олардың төтенше жағдайлар ауданына шығуын ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу
10	Төтенше жағдай аймағында қалатын бас бостандығынан айыру орындарындағы адамдарды эвакуациялауды ұйымдастыру	сағат + 4.00	бас бостандығынан айыру орындарындағы адамдарды эвакуациялау

Денсаулық сақтау министрлігі – АҚ медициналық қызмет

1	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
2	Зардап шеккендерге медициналық және психологиялық көмек ұйымдастыру	сағат + 4.00	зардап шеккен халықтың денсаулығын сақтау және қалпына келтіру
3	Төтенше жағдай аудандарында және зардап шеккен халықты уақытша орналастыру орындарында эпидемияға қарсы және санитарлық-гигиеналық іс-шаралар кешенін жүргізу	сағат + 1.00	эпидемияға қарсы және санитарлық-гигиеналық бақылауды ұйымдастыру
4	Төтенше жағдай ауданындағы денсаулық сақтау ұйымдарында дәрілік заттардың қорын құру	сағат + 2.00	дәрілік заттардың қажетті қоры
5	Зардап шеккен халық үшін кереует-орындардың қажетті санын дайындау	сағат + 24.00	кереует-орындарды әзірлеу

6	Зардап шеккен халықты медициналық эвакуациялау және төтенше жағдай аймағына қажетті дәрі-дәрмек жеткізу үшін медициналық авиация күштері мен құралдарын тарту	сағат + 2.00	медициналық эвакуация, дәрі-дәрмек пен медициналық бұйымдарды жеткізу
7	Медициналық топтар құру және олардың төтенше жағдай аймағына шығуын ұйымдастыру	сағат + 24.00	сағат + 24.00

Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі – АҚ ақпарат қызметі

1	Қалыптасқан жағдай туралы халықты құлақтандыру мен хабарлар етуге қатысу	сағат + 1.00	ақпаратты халыққа жеткізу
2	Төтенше жағдайларды жою орындарынан репортаждар ұйымдастыру	сағат + 1.00	БАҚ-та ресми хабарламаларды жариялау және ілгерілету
3	Іздестіріліп жатқан адамдар туралы тізімдер мен ақпараттық материалдарды жариялауға жәрдем көрсету	сағат + 24.00	іздестіріліп жатқан адамдар туралы ақпаратты БАҚ пен әлеуметтік желілерде жариялау
4	Шет елдерден келген бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдерін аккредиттеуді ұйымдастыру, оларға мүмкіндігінше техникалық көмек көрсету, жедел ақпаратпен және баспасөз релиздерімен қамтамасыз ету	сағат + 24.00	шет елдерден келген БАҚ өкілдерін аккредиттеу
5	Баспасөз конференцияларын, брифингтер мен консультациялар ұйымдастыру	сағат + 3.00	баспасөз конференциясы, брифинг
6	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
7	Волонтерлерді, қоғамдық бірлестіктердің өкілдерін төтенше жағдай салдарын жоюға тарту жөніндегі іс-шараларға қатысу	қажет болған жағдайда	волонтерлердің, қоғамдық бірлестіктер өкілдерінің қатысуы
8	Жедел топтарды құру және олардың көзделген аудандарға шығуын ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу

Ауыл шаруашылығы министрлігі – АҚ жануарлар мен өсімдіктерді қорғау қызметі

1	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
2	Ауыл шаруашылығы жануарлары мен ауыл шаруашылығы өнімдерін қауіпсіз жерлерге айдауды (әкетуді) ұйымдастыру	сағат + 24.00	қауіпсіз жерлерге айдау (әкету)
3	Зақым келген (ауру жұқтырған) жануарларды мәжбүрлі союды ұйымдастыру және оларды көму	қажет болған жағдайда	ауырған (зақымданған) жануарларды жою

4	Жедел топтарды қалыптастыру және оларды төтенше жағдай аймағына жіберуді ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу
Сауда және интеграция министрлігі — АҚ сауда қызметі			
1	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
2	Төтенше жағдай кезіндегі сауда қызметін үйлестіру	сағат + 3.00	сауда қызметін реттеу
3	Жедел топтарды қалыптастыру және оларды төтенше жағдай аймағына жіберуді ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу
Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі — АҚ химиялық қорғау қызметі, көлік қызметі, жолдар мен көпірлер қызметі, инженерлік қызмет			
1	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
2	Төтенше жағдай аймағындағы автомобиль жолдарының жай-күйіне барлауды ұйымдастыру және жүргізу	сағат + 24.00	барлауды ұйымдастыру және жүргізу
3	Төтенше жағдайлар кезінде көлік коммуникацияларындағы зақымдарды жою	сағат + 24.00	зақымдануды жою
4	Күштер мен құралдардың авариялық-құтқару жұмыстары мен кезек күттірмейтін жұмыстар жүргізілетін объектілерге, зардап шеккендерді және материалдық құралдарды эвакуациялауға шығарылуы мен кіруі үшін колонна жолдарын жабдықтау және өту жолдарын (өткелдер) орнату	қажет болған жағдайда	авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстарды жүргізілетін объектілерге өтуге қолжетімділік
5	Төтенше жағдайларда жол саласы объектілерінің тұрақты жұмысын қамтамасыз ету	сағат + 3.00	жол саласы объектілерінің тұрақты жұмысы
6	Төтенше жағдай аймағында химиялық барлау жүргізу, оның ішінде: төтенше жағдайлар аймақтарындағы ықтимал химиялық инфекция ошақтарының жағдайын болжау және бағалау; республикалық байқау және зертханалық бақылау желісі мекемелерінен күшті әсер ететін улы заттармен химиялық зақымдану туралы ақпарат алу және жинақтау	сағат + 2.00	химиялық барлау жүргізу
7	Зардап шеккен халықты, күштер мен құралдарды тасымалдау үшін теміржол, теңіз, өзен, әуе және автомобиль көлігін бөлуді қамтамасыз ету	сағат + 3.00	зардап шеккен халықты және тартылатын күштер мен құралдарды тасымалдау

8	Қосалқы бөлшектердің, жанар-жағармай материалдарының резервін құру	сағат + 2.00	ЖЖМ және қосалқы бөлшектер резерві
9	Қозғалыс бағдарларында көлік құралдарына техникалық қызмет көрсетуді және жөндеуді ұйымдастыру	қажет болған жағдайда	көлік құралдарының іркіліссіз жұмыс істеуі
10	Авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстарды жүргізу үшін инженерлік техникамен жан-жақты қамтамасыз ету	сағат + 2.00	техниканың қажетті мөлшерімен қамтамасыз ету
11	Су құбыры-кәріз желілерін қалпына келтіру бойынша жөндеу жұмыстарын жүргізу	сағат + 4.00	қалпына келтірілген су құбыры-кәріз желілері
12	Жедел топтарды қалыптастыру және олардың төтенше жағдай аймағына шығуын ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу
Энергетика министрлігі — АҚ энергетика қызметі, радиациялық қорғау қызметі, жанар-жағармай материалдары қызметі			
1	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
2	Жанар-жағармай материалдарымен қамтамасыз ету және оларды төтенше жағдай аймағына жеткізу	сағат + 3.00	сағат + 3.00
3	Төтенше жағдайлар кезінде тұтынушыларды, ұйымдар мен халықты іркіліссіз энергиямен жабдықтау бойынша энергетикалық жүйелер, желілік кәсіпорындар мен энергетика объектілері жұмысының тұрақтылығын арттыруға бағытталған іс-шараларды өткізу, сондай-ақ төтенше жағдайлар кезінде тыныс-тіршілікті қамтамасыз ету жүйесіне кіретін аса маңызды объектілер мен жауапты тұтынушыларды іркіліссіз электрмен жабдықтауды ұйымдастыру	сағат + 3.00	адамдардың өмірін сақтау және денсаулығын қолдау сондай-ақ авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстарды жүргізу үшін қажетті жағдайлар жасау
4	Энергетикалық жүйелер мен энергетика объектілерін ерекше жұмыс режиміне көшіру	қажет болған жағдайда	энергетика жүйелері мен объектілерінің ерекше жұмыс режимінде жұмыс істеуі
5	Жедел топтарды қалыптастыру және оларды төтенше жағдай аймағына жіберуді ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу
Экология және табиғи ресурстар министрлігі — АҚ ұлттық гидрометеорологиялық қызмет			
1	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі

2	Төтенше жағдайларға байланысты радиоактивті және химиялық ластануды жедел бақылауды жүргізу және өлшеуді жүзеге асыру	сағат + 2.00	өлшеу нәтижелері
3	Қоршаған табиғи ортаның ластану, су деңгейінің көтерілу деңгейлері, қауіпті құбылыстар және стихиялық гидрометеорологиялық құбылыстар туралы деректерді азаматтық қорғаудың мемлекеттік жүйесінің басқару органдарына ұсыну	төтенше жағдай кезеңінде үнемі	азаматтық қорғаудың мемлекеттік жүйесін басқару органдарына ақпарат беру
4	Жедел топтарды қалыптастыру және оларды төтенше жағдай аймағына жіберуді ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу

Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі — АҚ байланыс қызметі

1	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
2	Халықты қалыптасқан жағдай туралы құлақтандыру мен хабардар етуге қатысу	сағат + 1.00	ақпаратты халыққа жеткізу
3	Эвакуацияланған халық үшін мобильді ХҚКО жұмысын ұйымдастыру	сағат +12.00	мобильді ХҚКО өрістету
4	Жедел топтарды қалыптастыру және оларды төтенше жағдай аймағына жіберуді ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу

Әділет министрлігі

1	Орны толмайтын шығындарға сот-медициналық сараптама жүргізуді қамтамасыз ету	қажет болған жағдайда	орны толмас шығындарды сәйкестендіру
---	--	-----------------------	--------------------------------------

Сыртқы істер министрлігі

1	Шектес мемлекеттерді, халықаралық ұйымдарды қалыптасқан жағдай туралы хабардар ету жөніндегі іс-шараларды ұйымдастыру	қажет болған жағдайда	ақпарат
2	Қажетті гуманитарлық және өзге де көмек көрсету туралы шет елдерге және халықаралық ұйымдарға сауал дайындау	қажет болған жағдайда	сауал жіберу
3	Басқа мемлекеттердің зардап шеккен (қаза тапқан) азаматтарының тізімін қалыптастыру	қажет болған жағдайда	тізім

Қаржы министрлігі

1	Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы негізінде Қазақстан Республикасы Үкіметінің резервтерінен қаражат бөлу	қажет болған жағдайда	Қазақстан Республикасы Үкіметінің резервтерінен қаражат бөлу
---	--	-----------------------	--

Қорғаныс министрлігі

1	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
---	---------------------	---	----------------------------

2	Төтенше жағдай аймағында бірінші кезектегі авариялық-құтқару жұмыстарын жүргізуге қатысу	сағат + 24.00	авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстар
3	Жедел топтарды қалыптастыру және оларды төтенше жағдай аймағына жіберуді ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу
4	Төтенше жағдай аймағында қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу

Күшті әсер ететін, улы және радиоактивті заттардың атмосфераға шығарылуына байланысты төтенше жағдайлар кезінде жаһандық және өңірлік ауқымдағы төтенше жағдайларды жою жөніндегі іс-қимыл жоспарына қосымша

Күшті әсер ететін, улы және радиоактивті заттардың атмосфераға шығарылуына байланысты төтенше жағдайлар кезіндегі салдарды жою үшін тартылатын күштер мен құралдардың есебі

№	Бөлімшенің атауы	Саны		
		жеке құрам (адам)	техника (бірлік)	
	авто-мобиль көлігі		темір жол көлігі	әуе көлігі
Барлығы:		405	144	
Жиыны		23 685	7 931	

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 14 шілдедегі № 565 қаулысына 6-қосымша
Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 16 тамыздағы № 486 қаулысына 6-қосымша

Қауіпті биологиялық факторлар туындаған кезде жаһандық және өңірлік ауқымдағы төтенше жағдайларды жою жөніндегі іс-қимыл жоспары

Р/с №	Іс-шаралар	Орындау мерзімі	Аяқтау нысаны
1	2	3	4
Төтенше жағдайлар министрлігі — азаматтық қорғау саласындағы уәкілетті орган мемлекеттік өртке қарсы қызмет			
1.	Төтенше жағдай аймағында бірінші кезектегі авариялық-құтқару жұмыстарын жүргізуді ұйымдастыру	сағат + 0.30	адамдарды құтқару, эвакуациялау

2.	Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігін, Үкіметінің Аппаратын, Қауіпсіздік Кеңесін және мүдделі мемлекеттік органдарды төтенше жағдайдың туындау фактісі бойынша хабардар ету	дереу	ақпаратты жеткізу
3.	Халықты, азаматтық қорғаудың басқару органдарын қалыптасқан жағдай туралы құлақтандыруды және хабардар етуді қамтамасыз ету	сағат + 1.00	ақпаратты халыққа жеткізу
4.	РЖШ өрістетуді және қауырт желі телефонының жұмысын ұйымдастыру	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ және қауырт желі телефонының жедел жұмыс істеуі
5.	Төтенше жағдайдың ықтимал өрбуіне бағалау жүргізу, ахуал туралы деректерді жинақтау	сағат + 2.00	талдау материалдарын дайындау
6.	Авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстарды жүргізуді ұйымдастыру	сағат + 1.30	авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстар
7.	Төтенше жағдайлардың алдын алу және оларды жою жөніндегі ведомствоаралық мемлекеттік комиссияның отырысын өткізу	сағат + 2.00	ВАМК отырысының хаттамасы
8.	Жаһандық (өңірлік) ауқымдағы төтенше жағдай жариялау және төтенше жағдайды жою жетекшісін тағайындау туралы өкімнің жобасын дайындау	сағат + 2.00	Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің өкімі
9.	Далалық мобильді госпитальдарды өрісету және зардап шеккендерге шұғыл медициналық және психологиялық көмек көрсету	сағат + 2.00	зардап шеккен халықтың денсаулығын сақтау және қалпына келтіру
10.	Эвакуациялық іс-шараларды ұйымдастыру	сағат + 2.00	халықты эвакуациялау
11.	Химиялық, радиациялық және өрт қауіпті объектілерде, сондай-ақ су айдындары мен бөгеттерде авариялардан болатын залалға жол бермеу және азайту жөніндегі іс-шараларға қатысу	сағат + 4.00	қауіпті объектілердегі алдын алу іс-шаралары
12.	Жол учаскелерін, техника мен жабдықтарды дезинфекциялауға қатысу	сағат + 5.00	тиісті күштер мен құралдарды тарту
13.	Басқа өңірлердің авариялық-құтқару қызметтері мен құралымдарының орнын ауыстыру	сағат + 48.00	төтенше жағдай аймағына орын ауыстыру
14.	Төтенше жағдай салдарын жоюға волонтерлер мен қоғамдық бірлестіктердің өкілдерін тарту	қажет болған жағдайда	волонтерлердің, қоғамдық бірлестіктер өкілдерінің төтенше жағдай салдарын жоюға қатысуы
15.	Шектес мемлекеттерді қалыптасқан жағдай туралы хабардар ету	қажет болған жағдайда	ақпарат

16.	СІМ-ге шет елдердің және халықаралық ұйымдардың қажетті гуманитарлық және өзге де көмек көрсетуі туралы ұсыныстар енгізу	қажет болған жағдайда	СІМ-ге сұраныс жіберу
17.	Мемлекеттік материалдық резервтің және ТЖМ жедел резервінің материалдық құндылықтарын броньнан шығару	қажет болған жағдайда	ТЖМ бұйрығы
18.	Қазақстан Республикасы Үкіметінің резервтерінен қаражат бөлу үшін Қазақстан Республикасының Үкіметі қаулысының жобасын дайындау	қажет болған жағдайда	Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы
19.	Қазақстан Республикасының Президентіне төтенше жағдай енгізу туралы ұсыныс енгізу	қажет болған жағдайда	ұсыным

Жергілікті атқарушы органдар (төтенше жағдай орын алған аумақтарда)

1	Төтенше жағдай аймағында бірінші кезектегі авариялық-құтқару жұмыстарын жүргізуді ұйымдастыру	сағат + 0.30	адамдарды, жануарларды және мүлікті құтқару, эвакуациялау
2.	Қалыптасқан жағдай туралы және іс-қимыл тәртібі туралы халықты құлақтандыру мен хабардар етуді ұйымдастыру	сағат + 1.00	ақпаратты халыққа жеткізу
3.	Жедел штаб пен қауырт желі телефонының жұмысын ұйымдастыру	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	жедел штаб пен қауырт желі телефонының жұмысы
4	Мыналарды: төтенше жағдайлардың ауқымын, залалдың алдын ала есеп-қисабын, зардап шеккендердің (қаза тапқандардың), төтенше жағдайды жоюға жұмылдырылған күштер мен құралдардың санын; төтенше жағдайдың өрбу сипатын, халық үшін қауіптілік дәрежесін, қауіпті аймақтардың шекараларын және олардың таралу болжамын; авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстардың түрлерін, көлемі мен шарттарын; авариялық-құтқару жұмыстарын жүргізу үшін күштер мен құралдардың қажеттігін; күштер мен құралдардың санын, жинақталуын, қамтамасыз етілуін, іс-қимылдарға әзірлігін, оларды төтенше жағдай аймағына кіргізудің ретін нақтылау	сағат + 1.00	ТЖМ-ға ақпарат
5.	ТЖМ-ға жаһандық (өңірлік) ауқымдағы төтенше жағдай жариялау туралы ұсыныс енгізу	сағат + 1.00	ТЖМ-ға ұсыныстар
6.	РЖШ жұмысына қатысу	өрістетілген сәттен бастап	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
7.	Зардап шеккендерге медициналық және психологиялық көмек көрсету	сағат + 1.00	зардап шеккен халықтың денсаулығын сақтау және қалпына келтіру

8.	Төтенше жағдай жоюға аумақтық құралымдар мен ұйымдардың күштері мен құралдарын тарту	сағат + 1.00	күштер мен құралдарды тарту
9.	Төтенше жағдай аймағында авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстарды жүргізуге қатысу	сағат + 2.00	авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстар
10.	Қалыптасқан жағдайды уақтылы әрі дұрыс жария ету бойынша бұқаралық ақпарат құралдарын үйлестіру	сағат + 2.00	бұқаралық ақпарат құралдарын үйлестіру
11.	Инфекциялық және паразиттік ауруларға байланысты төтенше жағдай аймағында санитариялық-эпидемияға қарсы және санитариялық-профилактикалық іс-шараларды жүргізу	сағат + 2.00	халық арасындағы инфекциялық, паразиттік ауруларды, улану ошақтарын оқшаулау және жою
12.	Төтенше жағдай ауданындағы денсаулық сақтау ұйымдарында иммундық-биологиялық дәрі-дәрмектердің, жеке қорғану құралдарының, дезинфекциялық, дезинсекциялық және дератизациялық іс-шаралар жүргізуге арналған құралдардың қорын құру	сағат + 2.00	иммундық-биологиялық дәрі-дәрмектердің, жеке қорғану құралдарының, дезинфекциялық, дезинсекциялық, дератизациялық құралдардың қажетті қоры
13.	Төтенше жағдай аймағында ветеринариялық іс-шараларды жүргізу	сағат + 2.00	жануарлар ауруларының пайда болуы мен таралуын болғызбау
14.	Халықтың тыныс-тіршілігі үшін жағдай жасай отырып, зардап шеккендерді уақытша орналастыру пункттерін өрістетуге және олардың жұмысын ұйымдастыру	сағат + 2.00	өрістетілген уақытша орналастыру пункті
15.	Халықты, материалдық және мәдени құндылықтарды эвакуациялауды жүргізу	сағат + 2.00	эвакуациялық іс-шаралар
16.	Авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстарды жүргізуге қатысатын күштер мен құралдарды жанар-жағармай материалдарымен, тамақпен қамтамасыз ету	сағат + 2.00	тамақпен және ЖЖМ-мен қамтамасыз ету
17.	Халықты азық-түлікпен және ең қажетті заттармен қамтамасыз ету	сағат + 2.00	азық-түлікпен және ең қажетті заттармен қамтамасыз ету
18.	Халықтың тыныс-тіршілігінің жүйесіне кіретін объектілерді іркіліссіз энергиямен жабдықтауды қамтамасыз етуге қатысу	сағат + 3.00	энергиямен жабдықтауды қамтамасыз ету
19.	СИМ үйлестіруімен төтенше жағдайды жою кезеңінде сауда қызметін реттеуді жүзеге асыру	сағат + 3.00	сауда қызметін реттеу
20.	Химиялық, радиациялық және өрт қауіпті объектілерде, сондай-ақ су айдындары мен бөгеттерде авариялардан болатын залалға жол бермеу және оны азайту бойынша іс-шаралар жүргізу	сағат + 4.00	қауіпті объектілердегі алдын алу іс-шаралары

21.	Мемлекеттік материалдық резервтің және ТЖМ жедел резервінің материалдық құндылықтарын броньнан шығару үшін өтінішхат енгізу	қажет болған жағдайда	ТЖМ-ға өтінішхат
22.	Қазақстан Республикасы Үкіметінің резервтерінен қаражат бөлу туралы ұсыныс енгізу	қажет болған жағдайда	ТЖМ-ға өтінішхат
23.	Төтенше жағдай енгізу туралы ұсыныс енгізу	қажет болған жағдайда	ТЖМ-ға ұсыныс
24.	Төтенше жағдай салдарын жоюға волонтерлерді, қоғамдық бірлестіктердің өкілдерін тартуды ұйымдастыру	қажет болған жағдайда	волонтерлердің, қоғамдық бірлестіктер өкілдерінің төтенше жағдай салдарын жоюға қатысуы
25.	Гуманитарлық көмекті қабылдау және бөлу пункттерін ұйымдастыру	қажет болған жағдайда	қабылдау пункттерін өрістетуге
26.	Орны толмайтын шығындарды көму орындарын дайындау	қажет болған жағдайда	көму орындарымен қамтамасыз ету
Жергілікті атқарушы органдар (төтенше жағдай аймағынан тыс)			
1	Азаматтық қорғаудың мемлекеттік жүйесінің күштері мен құралдарын жоғары әзірлік режиміне ауыстыру, оның ішінде: төтенше жағдай аймағына жіберілетін күштер мен құралдарды нақтылау; күштер мен құралдарды жеткізу үшін қажетті көліктің саны мен түрін нақтылау	сағат + 1.30	РЖШ-ға ақпарат
2.	Жедел топтарды қалыптастыру және олардың төтенше жағдай аймағына шығуын ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу
3.	Эвакуацияланатын халықты уақытша орналастыру пункттерін дайындау және оларда тыныс-тіршілікті ұйымдастыру	сағат + 24.00	уақытша эвакуациялау пункттерін өрістетуге
4.	Ең қажетті заттарды, заттай мүлікті, дәрі-дәрмекті, медициналық бұйымдар мен азық-түлікті төтенше жағдай аймағына жеткізуді ұйымдастыру	сағат + 24.00	ең қажетті заттарды, заттай мүлікті, дәрі-дәрмекті, медициналық бұйымдар мен азық-түлікті жеткізу
5.	Гуманитарлық көмекті қабылдау және жөнелту пункттерін ұйымдастыру	қажет болған жағдайда	қабылдау пункттерін өрістетуге
Ішкі істер министрлігі — АҚ қоғамдық тәртіпті сақтау қызметі			
1.	Төтенше жағдай аймағында бірінші кезектегі авариялық-құтқару жұмыстарын жүргізуге қатысу	сағат + 0.30	адамдарды құтқару, эвакуациялау

2	Төтенше жағдай аймағында қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, оның ішінде: төтенше жағдай аудандарын, зақымдану ошақтарын қоршауға қатысу; азаматтарды уақытша орналастыру, жылыту, тамақтандыру және заттай үлес пункттерін күзету; коменданттық қызметті ұйымдастыру мен атқаруға қатысу; жол жүрісінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету; рұқсаттама жүйесінің объектілерінде қарудың, оқ-дәрінің, күшті әсер ететін улы заттардың сақталуын қамтамасыз ету; режимдік объектілер мен мемлекеттік күзетілетін объектілерді күзетуді күшейту	сағат + 1.00	қоғамдық тәртіпті қорғау
3.	Арнайы автомобильдердің сирена-дауыс зорайтқыш құрылғыларын пайдалану арқылы халықты құлақтандыру мен хабардар етуге қатысу	сағат + 1.00	сирена-дауыс зорайтқыш құрылғылары бар арнайы автомобильдердің қажетті санын бөлу
4	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
5.	Эвакуацияланған халықты уақытша орналастыру пункттерінде тіркеуді қамтамасыз ету үшін бастапқы деректерді дайындау, эвакуациялау кезінде жоғалған адамдардың тізімін жасау, халық арасындағы шығын есебін ұйымдастыру және жүргізу	сағат + 1.00	тізімдер жасау
6.	Төтенше жағдай аймағында авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстарды жүргізуге қатысу	сағат + 2.00	қажетті күштер мен құралдарды бөлу
7.	Эвакуацияланатын халық легін орналастыру пункттеріне және келіп жатқан күштер мен құралдарды төтенше жағдай аймағына алып жүру	сағат + 3.00	колонналарды алып жүру үшін күштер мен құралдардың қажетті санын бөлу
8.	Келуді және кетуді шектеу үшін қосымша бақылау-өткізу пункттерін қою, сондай-ақ төтенше жағдай аймағына кезектен тыс өту үшін көлік құралдарын арнайы рұқсаттамалармен қамтамасыз ету	қажет болған жағдайда	бақылау-өткізу пункттерін өрістету
9.	Жедел топтарды қалыптастыру және олардың төтенше жағдай аймағына шығуын ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу
10.	Төтенше жағдай аймағында қалатын бас бостандығынан айыру орындарындағы адамдарды эвакуациялауды ұйымдастыру	сағат + 3.00	бас бостандығынан айыру орындарындағы адамдарды эвакуациялау

Денсаулық сақтау министрлігі — АҚ медициналық қызметі

1.	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
2.	Халықты биологиялық уланудан қорғау жөніндегі іс-шараларды ұйымдастыру және орындау	сағат + 3.00	адам мен жануарлар ауруларының пайда болуы мен таралуын болғызбау
3.	Зардап шеккендерге медициналық және психологиялық көмек ұйымдастыру	сағат + 4.00	зардап шеккен халықтың денсаулығын сақтау және қалпына келтіру
4.	Төтенше жағдай аудандарында және зардап шеккен халықты уақытша орналастыру орындарында эпидемияға қарсы және санитарлық-гигиеналық іс-шаралар кешенін жүргізу	сағат + 1.00	эпидемияға қарсы және санитарлық-гигиеналық бақылауды ұйымдастыру
5.	Биологиялық улану және эпидемиялық ошақ белгіленген аумақта шектеу іс-шаралары мен карантин белгілеу	қажет болған жағдайда	қорытынды
6.	Адамдарды қауіпсіз орындарға шығару жөніндегі іс-шараларды ұйымдастыру	сағат + 24.00	адамдарды қауіпсіз жерлерге шығару
7.	Төтенше жағдай ауданындағы денсаулық сақтау ұйымдарында дәрілік заттардың қорын құру	сағат + 2.00	дәрілік заттардың қажетті қоры
8.	Зардап шеккен халық үшін кереует-орындардың қажетті санын дайындау	сағат + 24.00	кереует-орындарды әзірлеу
9.	Зардап шеккен халықты медициналық эвакуациялау және табиғи өртке байланысты төтенше жағдай аймағына қажетті дәрі-дәрмек жеткізу үшін медициналық авиация күштері мен құралдарын тарту	сағат + 2.00	медициналық эвакуация, дәрі-дәрмек пен медициналық бұйымдарды жеткізу
10.	Медициналық топтарды қалыптастыру және олардың төтенше жағдай аймағына шығуын ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу

Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі — АҚ ақпарат қызметі

1.	Қалыптасқан жағдай туралы халықты құлақтандыру мен хабардар етуге қатысу	сағат + 1.00	ақпаратты халыққа жеткізу
2.	Төтенше жағдайларды жою орындарынан репортаждар ұйымдастыру	сағат + 1.00	БАҚ-та ресми хабарламаларды жариялау және ілгерілету
3.	Іздестіріліп жатқан адамдар туралы тізімдер мен ақпараттық материалдарды жариялауға жәрдем көрсету	сағат + 24.00	іздестіріліп жатқан адамдар туралы ақпаратты БАҚ пен әлеуметтік желілерде жариялау

4.	Шет елдерден келген бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдерін аккредиттеуді ұйымдастыру, оларға мүмкіндігінше техникалық көмек көрсету, жедел ақпаратпен және баспасөз релиздерімен қамтамасыз ету	сағат + 24.00	шет елдерден келген БАҚ өкілдерін аккредиттеу
5.	Баспасөз конференцияларын, брифингтер мен консультациялар ұйымдастыру	сағат + 3.00	баспасөз конференциясы, брифинг
6.	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
7.	Волонтерлерді, қоғамдық бірлестіктердің өкілдерін төтенше жағдай салдарын жоюға тарту жөніндегі іс-шараларға қатысу	қажет болған жағдайда	волонтерлердің, қоғамдық бірлестіктер өкілдерінің қатысуы
8.	Жедел топтарды қалыптастыру және олардың төтенше жағдай аймағына шығуын ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу
Ауыл шаруашылығы министрлігі — АҚ жануарлар мен өсімдіктерді қорғау қызметі			
1.	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
2.	Ауыл шаруашылығы жануарлары мен ауыл шаруашылығы өнімдерін қауіпсіз жерлерге айдауды (әкетуді) ұйымдастыру	сағат + 24.00	қауіпсіз жерлерге айдау (әкету)
3.	Ауыл шаруашылығы жануарлары мен өсімдіктерін, мал шаруашылығы және өсімдік шаруашылығы өнімдерін радиоактивті, химиялық, бактериологиялық ластанудан қорғау жөніндегі іс-шараларды ұйымдастыру және орындау	сағат + 2.00	жануарлар мен өсімдіктер ауруларының пайда болуын, таралуын болғызбау
4.	Эвакуация аймақтарында қажетті азық пен жем-шөп қорын құру	сағат + 24.00	азық пен жем-шөп қоры
5.	Эпизоотиялық ошақ белгіленген аумақта шектеу іс-шаралары мен карантин белгілеу	қажет болған жағдайда	ЖАО шешімі
6.	Өсімдіктер карантині бойынша іс-шаралар өткізуді ұйымдастыру	қажет болған жағдайда	өсімдік ауруларының пайда болуын, таралуын болғызбау
7.	Ауру жұқтырған жануарларды ветеринариялық барлауды, өңдеуді, емдеуді ұйымдастыру	сағат + 24.00	жануарлар ауруларының таралуын болғызбау
8.	Егістіктерді, жайылымдарды және мал шаруашылығы мен өсімдік шаруашылығы өнімдерін зарарсыздандыру	сағат + 24.00	жануарлар мен өсімдіктер ауруларының таралуын болғызбау

9.	Зақым келген (ауру жұқтырған) жануарларды мәжбүрлі союды ұйымдастыру және оларды көму	қажет болған жағдайда	ауырған (зақымданған) жануарларды жою
10.	Жедел топтарды қалыптастыру және олардың төтенше жағдай аймағына шығуын ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу
Сауда және интеграция министрлігі — АҚ сауда қызметі			
1.	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
2.	Төтенше жағдай кезіндегі сауда қызметін үйлестіру	қажет болған жағдайда	сауда қызметін реттеу
3.	Жедел топтарды қалыптастыру және оларды төтенше жағдай аймағына жіберуді ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу
Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі — АҚ химиялық қорғаныс қызметі, көлік қызметі, жолдар мен көпірлер қызметі, инженерлік қызмет			
1.	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
2.	Химиялық зақымдану аймақтарында авариялық-құтқару және шұғыл жұмыстар жүргізілген кезде халықтың және құралымдардың жеке құрамының қауіпсіздігі мен қорғалуын қамтамасыз ету	сағат + 2.00	халықты және жеке құрамды қорғау
3.	Авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстарды жүргізу үшін инженерлік техникамен жан-жақты қамтамасыз ету	сағат + 2.00	техниканың қажетті мөлшерімен қамтамасыз ету
4.	Қосалқы бөлшектердің, жанар-жағармай материалдарының резервін құру	сағат + 2.00	ЖЖМ және қосалқы бөлшектер резерві
5.	Қозғалыс бағдарларында көлік құралдарына техникалық қызмет көрсетуді және жөндеуді ұйымдастыру	қажет болған жағдайда	көлік құралдарының іркіліссіз жұмыс істеуі
6.	Халықты химиялық зақымдану қаупі немесе оның туындауы туралы хабардар етуді ұйымдастыру, сондай-ақ халыққа химиялық зақымдану кезіндегі іс-қимыл қағидаларын жеткізу	дереу	халықты ақпараттандыру
7.	Төтенше жағдайларда жол саласы объектілерінің тұрақты жұмысын қамтамасыз ету	сағат + 3.00	жол саласы объектілерінің тұрақты жұмыс істеуі
8.	Зардап шеккен халықты, күштер мен құралдарды құтқару тасымалдау бойынша теміржол, теңіз, өзен, әуе және автомобиль көлігін бөлуді қамтамасыз ету	сағат + 3.00	зардап шеккен халықты және тартылатын күштер мен құралдарды тасымалдау

9.	Жедел топтарды қалыптастыру және олардың төтенше жағдай аймағына шығуын ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу
10.	Төтенше жағдай аймағындағы автомобиль жолдарының жай-күйіне барлауды ұйымдастыру және жүргізу	сағат + 24.00	барлауды ұйымдастыру және жүргізу
11.	Төтенше жағдайлар кезінде көлік коммуникацияларындағы зақымдарды жою	сағат + 24.00	зақымдануды жою

Энергетика министрлігі — АҚ энергетика қызметі, радиациялық қорғау қызметі, жанар-жағармай материалдары қызметі

1.	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
2.	Жанар-жағармай материалдарымен қамтамасыз ету және оларды төтенше жағдай аймағына жеткізу	сағат + 4.00	ЖЖМ-мен қамтамасыз ету
3.	Төтенше жағдайлар кезінде тұтынушыларды, ұйымдар мен халықты іркіліссіз энергиямен жабдықтау бойынша энергетикалық жүйелер, желілік кәсіпорындар мен энергетика объектілері жұмысының тұрақтылығын арттыруға бағытталған іс-шараларды өткізу, сондай-ақ төтенше жағдайлар кезінде тыныс-тіршілікті қамтамасыз ету жүйесіне кіретін аса маңызды объектілер мен жауапты тұтынушыларды іркіліссіз электрмен жабдықтауды ұйымдастыру	сағат + 3.00	адамдардың өмірін сақтау және денсаулығын қолдау сондай-ақ авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстарды жүргізу үшін қажетті жағдайлар жасау
4.	Энергетикалық жүйелер мен энергетика объектілерін ерекше жұмыс режиміне көшіру	қажет болған жағдайда	энергетика жүйелері мен объектілерінің ерекше жұмыс режимінде жұмыс істеуі
5.	Жедел топтарды қалыптастыру және оларды төтенше жағдай аймағына жіберуді ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу

Экология және табиғи ресурстар министрлігі — АҚ ұлттық гидрометеорологиялық қызмет

1	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
2.	Қоршаған табиғи ортаның ластану, су деңгейінің көтерілу деңгейлері, қауіпті құбылыстар және стихиялық гидрометеорологиялық құбылыстар туралы деректерді азаматтық қорғаудың мемлекеттік жүйесінің басқару органдарына ұсыну	төтенше жағдай кезеңінде үнемі	азаматтық қорғаудың мемлекеттік жүйесін басқару органдарына ақпарат беру
3.	Жедел топтарды қалыптастыру және олардың төтенше жағдай аймағына шығуын ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу

Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі — АҚ байланыс қызметі

1	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
2.	Халықты қалыптасқан жағдай туралы құлақтандыру мен хабардар етуге қатысу	сағат + 1.00	ақпаратты халыққа жеткізу
3.	Жедел топтарды қалыптастыру және олардың төтенше жағдай аймағына шығуын ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу

Әділет министрлігі

1.	Орны толмайтын шығындарға сот-медициналық сараптама жүргізуді қамтамасыз ету	қажет болған жағдайда	орны толмас шығындарды сәйкестендіру
----	--	-----------------------	--------------------------------------

Сыртқы істер министрлігі

1.	Шектес мемлекеттерді, халықаралық ұйымдарды қалыптасқан жағдай туралы хабардар ету жөніндегі іс-шараларды ұйымдастыру	қажет болған жағдайда	ақпарат
2.	Қажетті гуманитарлық және өзге де көмек көрсету туралы шет елдерге және халықаралық ұйымдарға сауал дайындау	қажет болған жағдайда	сауал жіберу
3.	Басқа мемлекеттердің зардап шеккен (қаза тапқан) азаматтарының тізімін қалыптастыру	қажет болған жағдайда	тізім

Қаржы министрлігі

1.	Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы негізінде Қазақстан Республикасы Үкіметінің резервтерінен қаражат бөлу	қажет болған жағдайда	Қазақстан Республикасы Үкіметінің резервтерінен қаражат бөлу
----	--	-----------------------	--

Қорғаныс министрлігі

1.	РЖШ жұмысына қатысу	сағат + 1.00 (жұмыс уақытында) сағат + 2.30 (жұмыстан тыс уақытта)	РЖШ-ның жедел жұмыс істеуі
2.	Төтенше жағдай аймағында бірінші кезектегі авариялық-құтқару жұмыстарын жүргізуге қатысу	сағат + 24.00	авариялық-құтқару жұмыстары мен шұғыл жұмыстар
3.	Жедел топтарды қалыптастыру және оларды төтенше жағдай аймағына жіберуді ұйымдастыру	сағат + 24.00	күштер мен құралдарды жіберу
4.	Төтенше жағдай аймағында қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету	сағат + 24.00	қоғамдық тәртіпті қорғау

Қауіпті биологиялық факторлар туындаған кезде жаһандық және өңірлік ауқымдағы төтенше жағдайларды жою жөніндегі іс-қимыл жоспарына қосымша

Қысқы кезеңдегі төтенше жағдайлар, оның ішінде тыныс-тіршілікті қамтамасыз ету объектілеріндегі авариялар кезінде төтенше жағдайларды жоюға тартылатын күштер мен құралдардың есебі

№	Бөлімшенің атауы	Саны			
		жеке құрам (адам)	техника (бірлік)		
			авто-мобиль көлігі	темір жол көлігі	әуе көлігі
Барлығы:		277	94		
Жиыны:		16 437	6 217		

Ескертпелер:

РЖШ-ның құрамына төтенше жағдайларды жоюға жауапты ұйымдардың өкілдері кіргізілуі мүмкін (қажет болған жағдайда);

орталық атқарушы органдар жаһандық және өңірлік ауқымдағы төтенше жағдайларды жою жөніндегі ведомстволық іс-қимыл жоспарларын әзірлеу мен бекітуді осы жоспарды ескере отырып және азаматтық қорғау саласындағы уәкілетті органның бұйрығымен бекітілген құрылымға сәйкес азаматтық қорғау саласындағы уәкілетті органмен келісу бойынша ұйымдастырады;

сағат + – төтенше жағдайдың туындағаны туралы сигнал түскен уақыт;

+0.30; +1.00 – іс-шараларды орындаудың шекті уақыты, мұнда нүктеге дейін сағат, нүктеден кейін минуттар көрсетіледі;

аббревиатуралардың толық жазылуы:

БАҚ – бұқаралық ақпарат құралдары;

ВАМК – Төтенше жағдайлардың алдын алу және оларды жою жөніндегі ведомствоаралық мемлекеттік комиссия;

ЖЖМ – жанар-жағармай материалдары;

РЖШ – табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайларды жою жөніндегі республикалық жедел штаб;

СИМ – Қазақстан Республикасының Сауда және интеграция министрлігі;

СІМ – Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрлігі;

ТВ – телевизия;

ТЖМ – Қазақстан Республикасының Төтенше жағдайлар министрлігі;

ХҚКО – халыққа қызмет көрсету орталығы.

Қазақстан Республикасы
Премьер-Министрінің орынбасары -
Ұлттық экономика министрінің
2024 жылғы 22 сәуірдегі № 18 бұйрығы

2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүлдіктік шығынға өтемақы төлеу қағидалары

1-тарау. Жалпы ережелер

1. Осы 2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүлдіктік шығынға өтемақы төлеу қағидалары (бұдан әрі – Қағидалар) Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 25 сәуірдегі № 325 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасы Үкіметінің және жергілікті атқарушы органдардың резервтерін пайдалану қағидаларының 24-5-тармағына сәйкес әзірленді және 2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүлдіктік шығынға өтемақы төлеу тәртібін (бұдан әрі – Мүлдіктік шығынға өтемақы төлеу) айқындайды.

2. Осы Қағидалардың күші 2024 жылғы су тасқыны салдарынан агроөнеркәсіптік кешеннің кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүлдіктік шығынға өтемақы төлеуге қолданылмайды.

2-тарау. 2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүлдіктік шығынға өтемақы төлеу тәртібі

3. Мүлдіктік шығынға өтемақы төлеу Қазақстан Республикасының сақтандыру және сақтандыру қызметі туралы заңнамасында көзделген тәртіппен сақтандырылған мүлдікті қоспағанда, шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне (бұдан әрі – мүлік иелері) тиесілі жойылған мүлдіктің құнын немесе бүлінген мүлдікті қалпына келтіру жұмыстарының құнын өтеу жолымен жүргізіледі.

4. Жойылған тауарлық-материалдық құндылықтарды өтеу көтерме бағамен өнім берушінің сатып алу бағасы бойынша жүргізіледі.

5. Облыстың жергілікті атқарушы органының шешімімен құрылатын 2024 жылғы су

тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүлдіктік шығынның өтемақысын айқындау жөніндегі өңірлік комиссияның (бұдан әрі – Өңірлік комиссия) немесе бюджеттен тыс қорлардың шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің өтінімдерін қарауы жөніндегі комиссияның (бұдан әрі – Қор комиссиясы) шешімі жойылған мүлдіктің құнын немесе бүлінген мүлдікті қалпына келтіру жұмыстарының құнын өтеу үшін негіз болып табылады.

Өңірлік комиссия өз қызметін осы Қағидаларға 1-қосымшаға сәйкес Үлгілік ереже негізінде жүзеге асырады.

Мүлік иесін 2024 жылғы су тасқыны салдарынан зардап шеккен деп тану және мүлдіктік шығындарды алдын ала бағалау үшін аудан, облыстық маңызы бар қала әкімі Мүлік иесін 2024 жылғы су тасқыны салдарынан зардап шеккен деп тану жөнінде комиссия құрады.

6. Жойылған мүлдіктің құны немесе бүлінген мүлдікті қалпына келтіру жұмыстарының құны мүлік иесіне мынадай көздердің бірінен:

1) бюджет заңнамасына сәйкес мемлекеттік бюджеттен;

2) жеке қорлар (бұдан әрі – Қор) қаражатынан ақшалай қаражат төлеу жолымен өтеледі.

7. Жойылған мүлдіктің түрлеріне (жылжымайтын мүлік, жабдық, автомобиль көлік құралдары (бұдан әрі – автокөлік құралы), тауарлық-материалдық құндылықтар) байланысты жойылған мүлдіктің құнын немесе бүлінген мүлдікті қалпына келтіру жұмыстарының құнын өтеу үшін қаражат көзін айқындау Өңірлік комиссияның құзыретіне жатады.

8. Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасына сәйкес меншік құқығы немесе мүлдікке өзге де заттай құқық, осы мүлдіктің құрамы осы Қағидалардың 15-тармағында

көрсетілген тиісті құжаттармен расталады.

9. Жойылған мүліктің немесе бүлінген мүлікті қалпына келтіру жұмыстарының өтелетін құнының мөлшерін айқындауды Өңірлік комиссия және (немесе) Қор комиссиясы жүзеге асырады.

10. Жойылған мүліктің құнын немесе бүлінген мүлікті қалпына келтіру жұмыстарының құнын өтеудің мөлшері:

1) тауарлық-материалдық құндылықтар, негізгі құралдар (жылжымайтын мүлікті қоспағанда) үшін – осы Қағидалардың 17, 18 және 19-тармақтарына сәйкес жойылған тауарлық-материалдық құндылықтарды өтеу сомасына жүргізілген есептің қорытындылары бойынша;

2) жылжымайтын мүлік үшін – ұсынылған ақаулық ведомосі, сметалық құжаттама, жобалау-сметалық құжаттама бойынша;

3) бүлінген, сондай-ақ қалпына келтіруге жатпайтын жылжымалы мүлік үшін – қалпына келтіріп жөндеу сметасы, шығындар калькуляциясы, залал басталған күнгі тозуын ескере отырып, бағалау туралы есеп бойынша айқындалады.

11. Мүлікті бағалауды және (немесе) ілеспе аудиторлық көрсетілетін қызметтерді жүргізуге, сметалар жасауға және бүлінген мүлікті қалпына келтіру (жөндеу) шығындарының калькуляциясына, сот сараптамаларының қорытындысына байланысты көрсетілетін қызметтерге ақы төлеу, сондай-ақ адвокаттық қызметтерге ақы төлеу облыстың жергілікті атқарушы органына және (немесе) Қорға жүктеледі.

Осы тармақтың бірінші бөлігінде көрсетілген құжаттардың түпнұсқаларын көрсетілетін қызметтерді орындаушылар облыстың жергілікті атқарушы органына және (немесе) Қорға, сондай-ақ мүлік иесіне береді.

12. Облыстың жергілікті атқарушы органы және (немесе) Қор осы Қағидалардың 11-тармағында көрсетілген қызметтерді көрсету үшін бағалау, аудиторлық компаниялар және адвокаттар тізбесін алдын ала айқындайды және оны жергілікті атқарушы органның интернет-ресурсында орналастырады.

Облыстың жергілікті атқарушы орга-

ны және (немесе) Қор қызметтерді көрсету фактісі бойынша осы Қағидалардың 11-тармағында көрсетілген қызметтерге ақы төлейді.

13. Осы Қағидалардың 1-тармағында көрсетілген жойылған мүліктің құнын немесе бүлінген мүлікті қалпына келтіру жұмыстарының құнын өтеу үшін мүлік иесі Өңірлік комиссияға электрондық платформа арқылы осы Қағидаларға 2-қосымшаға сәйкес нысан бойынша толтырылған, электрондық цифрлық қолтаңбамен куәландырылған 2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынды өтеу туралы өтініш (бұдан әрі – Өтемақы туралы өтініш) береді.

Электрондық платформа болмаған жағдайда Өңірлік комиссияға және (немесе) Қор комиссиясына Өтемақы туралы өтініш осы Қағидаларға 2-қосымшаға сәйкес нысан бойынша толтырылған қағаз жеткізгіште беріледі.

Мүлік иесінің жүгінуі мүмкін болмаған жағдайда, Өтемақы туралы өтінішпен Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасына сәйкес сенімхат негізінде әрекет ететін адамдар жүгіне алады.

Мүлік иесі не оның өкілі Өтемақы туралы өтініште көрсетілген мәліметтердің және қоса берілген барлық құжаттардың дұрыстығын растайды.

14. Өңірлік комиссия және (немесе) Қор комиссиясы Өтемақы туралы өтінішті түскен күнінен бастап 5 (бес) жұмыс күні ішінде қарайды.

15. Өтемақы туралы өтінішке мүлік иесі не оның өкілі өтемақы сомасын міндетті түрде көрсете отырып, меншік иесін 2024 жылғы су тасқынының салдарынан зардап шеккен деп тану жөніндегі комиссия қорытындысының көшірмесін, сондай-ақ мыналарды береді:

1) дара кәсіпкерлер үшін – электрондық түрде elicense.kz порталында "Жеке кабинет" – "Өтініштер мен алынған қызметтер тарихы" – "Хабарламалар" – "МО-ға қабылдау" – "Талон" қосымша парағында дара кәсіпкер ретінде қызметтің басталғаны туралы хабарламаны тіркеу туралы талон, заңды тұлғалар үшін – электрондық түрде egov.kz порталын-

да "Көрсетілетін қызметтер" – "Бизнесті тіркеу және тарату" – "Заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу, филиалды (өкілдікті) есептік тіркеу туралы анықтама беру" қосымша парағында заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу, филиалды (өкілдікті) есептік тіркеу туралы анықтама.

Мұндай құжат су тасқыны салдарынан жоғалған немесе жойылған жағдайда – ішкі істер органдары берген уақытша жеке куәліктің көшірмесі;

2) мүлікке меншік құқығын немесе өзге де заттық құқықты растайтын құжаттар, жеке басын куәландыратын құжаттар (бар болса);

3) осы Қағидаларға 3-қосымшаға сәйкес нысан бойынша мүлікті ерікті сақтандырудың жоқтығы туралы өтініш не сақтандыру шарты не сақтандыру шартының электрондық көшірмесі (бар болса).

Егер сақтандыру шартының талаптарына сәйкес су тасқыны, төтенше жағдай барысында мүлікке келтірілген залал сақтандыру жағдайы болып табылмаса, Өңірлік комиссияның шешімі бойынша сақтандырылған мүлікті өтеу жүргізіледі;

4) осы Қағидаларға 4-қосымшаға сәйкес нысан бойынша мүлік иесіне не оның өкіліне ұсынылатын құжаттардың дұрыстығы үшін қылмыстық жауаптылық жөнінде ескертілгені туралы жазбаша хабарлама;

5) осы Қағидаларға 5-қосымшаға сәйкес нысан бойынша бағалау, сараптама ұйымдарын, сондай-ақ адвокаттарды немесе өтемақының мөлшерін айқындау үшін тартылатын өзге де адамдарды олар ұсынатын құжаттардағы мәліметтердің дұрыстығы үшін қылмыстық жауаптылық жөнінде ескертілгені туралы жазбаша хабарлама;

6) бағалау және өтемақы мөлшерін айқындау үшін тартылатын өзге де компаниялардың көрсеткен қызметтеріне ақы төлеуге арналған шот-фактура не шот;

7) бүлінген жылжымалы мүлік үшін – қалпына келтіріп жөндеу сметасы, шығындар калькуляциясы.

Қалпына келтіруге жатпайтын сәйкестендірілетін жылжымалы мүлік үшін – мүлікті залал басталған күнгі тозуын ескере отырып бағалау туралы есеп;

8) тауарлық-материалдық құндылықтар

үшін – осы Қағидаларға 6-қосымшаға сәйкес нысан бойынша мемлекеттік кірістер органдарынан, фискалдық деректер операторларынан осы Қағидалардың 17, 18 және 19-тармақтарында көзделген мерзімдерге сәйкес айналым сомалары туралы мәліметтерді сұратуға және алуға келісім;

9) жойылған негізгі құралдар (жылжымайтын мүлікті қоспағанда) үшін – осы Қағидаларға 6-қосымшаға сәйкес нысан бойынша мемлекеттік кірістер органдарынан, фискалдық деректер операторларынан осы Қағидалардың 17, 18 және 19-тармақтарында көзделген мерзімдерге сәйкес айналым сомалары туралы мәліметтерді сұратуға және алуға келісім;

10) 2024 жылғы су тасқыны салдарынан мүліктің бүліну, жойылу фактілерін растайтын өзге де құжаттар, фото және бейнематериалдар (бар болса).

Жылжымайтын мүлікті қалпына келтіру бойынша мынадай құжаттарды ұсыну қажет:

1) техникалық жағынан күрделі объектілер үшін – аккредиттелген сараптамалық ұйым қол қойған және растаған техникалық зерттеу қорытындысы.

Техникалық жағынан күрделі емес объектілер үшін – техникалық зерттеу жөніндегі сарапшы қол қойған және растаған техникалық зерттеу қорытындысы.

Ғимараттар мен құрылыстарды техникалық және (немесе) технологиялық жағынан күрделі объектілерге жатқызу тәртібі "Ғимараттар мен құрылыстарды техникалық және (немесе) технологиялық жағынан күрделі объектілерге жатқызудың жалпы тәртібін айқындау қағидаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің 2015 жылғы 28 ақпандағы № 165 бұйрығына (Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 10666 болып тіркелген) сәйкес айқындалады.

2) дара кәсіпкерлер үшін – электрондық түрде elicense.kz порталында "Жеке кабинет" – "Өтініштер мен алынған қызметтер тарихы" – "Хабарламалар" – "МО-ға қабылдау" – "Талон" қосымша парағында дара кәсіпкер ретінде қызметтің басталғаны туралы хабарламаны тіркеу туралы талон, заңды тұлғалар

үшін – электрондық түрде egov.kz порталында "Көрсетілетін қызметтер" – "Бизнесті тіркеу және тарату" – "Заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу, филиалды (өкілдікті) есептік тіркеу туралы анықтама беру" қосымша парағында заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу, филиалды (өкілдікті) есептік тіркеу туралы анықтама.

Мұндай құжат су тасқыны салдарынан жоғалған немесе жойылған жағдайда – ішкі істер органдары берген уақытша жеке куәліктің көшірмесі;

3) жылжымайтын мүлік объектісінің (тұрғын үйдің) техникалық паспорты.

Мұндай құжат жоғалған немесе жойылған жағдайда осы құжаттың телнұсқалары не көшірмесі беріледі;

4) "Азаматтарға арналған үкімет" мемлекеттік корпорациясы берген жылжымайтын мүліктің жоқтығы (болуы) туралы анықтама;

5) ағымдағы жөндеу бойынша – сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі саласындағы мемлекеттік нормативтерге сәйкес жасалған ақаулық ведомосі және сметалық құжаттама;

6) күрделі жөндеу және реконструкциялау бойынша – жобалардың кешенді сараптама-сының оң қорытындысын алған және сметалық есептері бар жобалау-сметалық құжаттама.

Қалпына келтіруге жатпайтын автокөлік құралдары бойынша:

1) автокөлік құралының болуын растау және автокөлік құралын есепке алуды тіркеу жөніндегі мемлекеттік орган берген құқық белгілейтін құжаттар;

2) дара кәсіпкерлер үшін – электрондық түрде elicense.kz порталында "Жеке кабинет" – "Өтініштер мен алынған қызметтер тарихы" – "Хабарламалар" – "МО-ға қабылдау" – "Талон" қосымша парағында дара кәсіпкер ретінде қызметтің басталғаны туралы хабарламаны тіркеу туралы талон, заңды тұлғалар үшін – электрондық түрде egov.kz порталында "Көрсетілетін қызметтер" – "Бизнесті тіркеу және тарату" – "Заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу, филиалды (өкілдікті) есептік тіркеу туралы анықтама беру" қосымша парағында заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу,

филиалды (өкілдікті) есептік тіркеу туралы анықтама.

Мұндай құжат су тасқыны салдарынан жоғалған немесе жойылған жағдайда – ішкі істер органдары берген уақытша жеке куәліктің көшірмесі;

3) автокөлік құралының тозуын ескере отырып, бағалау туралы есеп;

4) осы Қағидаларға 7-қосымшаға сәйкес нысан бойынша жеке кәсіпкерлер мен заңды тұлғалардың автокөлік құралын толық сақтандыру шартының (КАСКО) жоқтығы туралы өтініш.

16. Осы Қағидалардың 15-тармағында көрсетілген құжаттар топтамасы толық ұсынылмаған кезде Өңірлік комиссия және (немесе) Қор комиссиясы мүліктік шығындарды өтеуден бас тарту туралы шешім қабылдайды.

Мүліктік шығындарды өтеуден бас тарту туралы шешім өтініш берушіні Өтемақы туралы өтінішті қайта жіберу мүмкіндігінен айырмайды.

17. Жойылған тауарлық-материалдық құндылықтардың өтемақы сомасын есептеу осы Қағидалардың 18 және 19-тармақтарында көрсетілген жағдайларды қоспағанда, мынадай формулалардың бірі бойынша мемлекеттік кірістер органдарының мәліметтері негізінде жүргізіледі:

1) $S = X * N/M$, мұндағы:

X – 1,2 тең коэффициент – сауда субъектілері және өзге санаттар үшін/0,5 тең коэффициент – қоғамдық тамақтану субъектілері үшін;

S – өтемақы сомасы;

N – салық есептілігі нысандарының және (немесе) электрондық шот-фактуралардың деректеріне сәйкес шағын және орта кәсіпкерлік субъектісінің өткізу айналымы немесе кірісі.

Бұл ретте айналым мемлекеттік кірістер органдарының мынадай мәліметтерінен ең көп сома негізінде айқындалады:

1) қосылған құн салығын (бұдан әрі – ҚҚС) төлеушілер үшін – 2024 жылғы 1 сәуірді қоса алғанға дейін мемлекеттік кірістер орган-

дарына ұсынылған 2023 жылғы қосымша нысандарды ескере отырып, қосылған құн салығы бойынша декларациялар бойынша өткізу айналымдары (300.00-нысан);

2) оңайлатылған декларация негізінде арнаулы салық режимін қолданатын және ҚҚС төлеушілер болып табылмайтын тұлғалар үшін 2024 жылғы 1 сәуірді қоса алғанға дейін мемлекеттік кірістер органдарына ұсынылған 2023 жылғы қосымша нысандарды ескере отырып, шағын бизнес субъектілері үшін оңайлатылған декларациялар бойынша айналымдар сомасы (910.00-нысан);

3) бөлшек салықтың арнаулы салық режимін қолданатын және ҚҚС төлеушілер болып табылмайтын тұлғалар үшін 2024 жылғы 1 сәуірді қоса алғанға дейін мемлекеттік кірістер органдарына ұсынылған 2023 жылғы бөлшек салықтың салық режимін қолданатын салық төлеушілерге арналған декларация бойынша айналымдар сомасы (913.00-нысан);

4) жалпыға бірдей белгіленген салық салу тәртібін қолданатын және ҚҚС төлеушілер болып табылмайтын тұлғалар үшін мемлекеттік кірістер органдарына ұсынылған 2023 жылғы корпоративтік табыс салығы бойынша декларация (100.00-нысан) немесе жеке табыс салығы бойынша декларация (220.00-нысан) бойынша жиынтық жылдық кіріс сомасы, 2024 жылғы 15 қаңтардан кешіктірмей жазып берілген 2023 жылғы электрондық шоттардың деректері бойынша өткізу айналымы.

Егер тұлға 2023 жылғы 1 қаңтардан бастап 2023 жылғы 31 желтоқсанға дейінгі кезеңде ҚҚС төлеуші болып табылса, кірісін айқындау үшін салықтық есептілік нысанының (100.00, 110.00, 150.00, 300.00, 910.00, 911.00, 912.00, 913.00, 920.00, 220.00 нысандары) бір түрі бойынша ең көп сома қолданылады;

M – зерттелетін кезеңдегі айлар саны.

Ескертпе: әдетте, есептеу үшін 12 ай пайдаланылады. Егер кәсіпкерлік субъектісін тіркеу күні немесе ҚҚС бойынша есепке қою күні немесе салық режимі ауысқан күні зерттелетін салықтық кезеңге сәйкес келсе, айлар саны 12-ден аз болуы мүмкін.

Мұндай жағдайда айлар саны ҚҚС бойынша тіркелген не есепке қойылған не салық ре-

жимі ауысқан айдан бастап есептеледі;

2) $S = X * N/D*30$, мұндағы:

X – сауда және өзге санаттағы субъектілер үшін 1,2, қоғамдық тамақтандыру субъектілері үшін 0,5;

S – өтемақы сомасы;

N – су тасқыны кезеңінде орналасқан жері (жалдау шартына немесе құқық белгілейтін құжатқа сәйкес айқындалған) бойынша кәсіпкерлік субъектісінің жұмысы басталған күннен бастап деректерді тіркеу және беру функциясы бар бақылау-касса машинасының түсімдері туралы тәуліктік мәліметтер негізінде, бірақ 2023 жылғы 1 қаңтардан кейін 2023 жылғы 31 желтоқсанды қоса алғанға дейін есептелген айналым сомасы;

D – 2023 жылғы 31 желтоқсанды қоса алғанда су тасқыны кезеңінде орналасқан жері (жалдау шартына немесе құқық белгілейтін құжатқа сәйкес айқындалған) бойынша шағын және орта кәсіпкерлік субъектісінің жұмысы басталған күннен бастап күндер саны.

Бұл жағдайда жоғарыда көрсетілген формулалар бойынша есептеу нәтижесінде алынған сомалардың ең көбі тандап алынады.

18. Егер зардап шеккен шағын және орта кәсіпкерлік субъектісі 2024 жылғы 1 қаңтардан кеш тіркелген жағдайда, кірісті айқындау үшін 2024 жылғы 1 сәуірді қоса алғанға дейін су тасқыны кезеңінде орналасқан жері (жалдау шартына немесе құқық белгілейтін құжатқа сәйкес айқындалған) бойынша шағын және орта кәсіпкерлік субъектісінің жұмысы басталған күннен бастап деректерді тіркеу және беру функциясы бар бақылау-касса машинасының түсімдері туралы тәуліктік мәліметтер негізінде айқындалған айналымның не 2024 жылғы 15 сәуірді қоса алғанда одан кешіктірмей жазып берілген 2024 жылғы 1-тоқсандағы электрондық шоттардың деректері бойынша айналымның ең көп сомасы мынадай формула бойынша қолданылады:

$S = X * N/D * 30$, мұндағы:

X – сауда және өзге санаттағы субъектілер үшін 1,2, қоғамдық тамақтандыру субъектілері үшін 0,5;

S – өтемақы сомасы;

N – 2024 жылғы 1 сәуірді қоса алғанға дейін су тасқыны кезеңінде орналасқан жері (жалдау шартына немесе құқық белгілейтін құжатқа сәйкес айқындалған) бойынша шағын және орта кәсіпкерлік субъектісінің жұмысы басталған күннен бастап деректерді тіркеу және беру функциясы бар бақылау-касса машинасының түсімдері туралы тәуліктік мәліметтер негізінде айқындалған айналымның не 2024 жылғы 15 сәуірді қоса алғанда одан кешіктірмей жазып берілген 2024 жылғы 1-тоқсандағы электрондық шоттардың деректері бойынша айналымның сомасы;

D – 2024 жылғы 1 сәуірді қоса алғанға дейін су тасқыны кезеңінде орналасқан жері (жалдау шартына немесе құқық белгілейтін құжатқа сәйкес айқындалған) бойынша кәсіпкерлік субъектісінің жұмысы басталған күннен бастап күндер саны.

19. Егер зардап шеккен кәсіпкерлік субъектісінің қызметін жүзеге асыру орны бірнешеу болған жағдайда, су тасқыны салдарынан зардап шеккен қызмет жүзеге асырылатын орын (орындар) бойынша өтемақы сомасы ретінде:

1) осы Қағидалардың 17-тармағына сәйкес есептелген, қызметті жүзеге асыру орындарының санына бөлінген және су тасқыны салдарынан зардап шеккен қызметті жүзеге асыру орындарының санына көбейтілген сома;

2) осы Қағидалардың 17-тармағында көрсетілген 2-формула бойынша нақты зардап шеккен объектіде тіркелген деректерді тіркеу және беру функциясы бар бақылау-касса машинасының (машиналарының) түсімдері туралы тәуліктік мәліметтер негізінде есептелген сома қабылданады.

20. Осы Қағидалардың 17, 18 және 19-тармақтарына сәйкес жойылған тауарлық-материалдық құндылықтарды, негізгі құралдарды (жылжымайтын мүлікті қоспағанда) өтеу

сомасының жүргізілген есептеу қорытындылары бойынша мемлекеттік кірістер органдарының мәліметтері негізінде коэффициенттер бойынша мәлімделген және есептелген сомаларда алшақтық болған кезде өтемақы сомасы мынадай жағдайлардың бірінде:

1) егер есептеу сомасы мәлімделген сомадан жоғары болса, мәлімделген сомаға дейін азайту жағына қарай;

2) егер мәлімделген сома есептеу сомасынан жоғары болса, есептеу сомасына дейін азайту жағына қарай азаяды.

21. Егер мүліктің иесі осы Қағидалардың 17, 18 және 19-тармақтарындағы есептеулерге сәйкес көзделген, жойылған тауарлық-материалдық құндылықтарды, негізгі құралдарды (жылжымайтын мүлікті қоспағанда) өтеу сомасымен келіспеген және нақты келтірілген залал бойынша өтемақы алуға ниет білдірген жағдайда, осы Қағидалардың 15-тармағында көрсетілген құжаттарға – өтемақы сомасын айқындау бойынша сот сараптамасының (сот-бухгалтерлік немесе сот-тауартану) қорытындысы қоса беріледі.

22. Өтемақы туралы өтініштің және осы Қағидалардың 15-тармағында көрсетілген тиісті құжаттардың негізінде Өңірлік комиссия және (немесе) Қор комиссиясы 5 (бес) жұмыс күні ішінде республикалық және (немесе) облыстың және (немесе) Қордың бюджетінен мүліктік шығынды өтеуге қаражат бөлуді көздейтін шешімнің жобасын әзірлейді.

Өңірлік комиссияның және (немесе) Қор комиссиясының шешімі әрбір Өтемақы туралы өтініш бойынша, оның ішінде шығындардың түрін ескере отырып, қаржыландыру көзі туралы мәліметтерді қамтиды.

Мүліктік шығындарды өтеуден бас тарту туралы шешім қабылданған жағдайда, Өңірлік комиссия және (немесе) Қор комиссиясы 5 (бес) жұмыс күні ішінде өтініш берушіге бас тарту себептерін көрсете отырып, жазбаша хабарлама жібереді.

23. Ақша қаражатын Өңірлік комиссияның тиісті шешімімен айқындалған бюджеттік бағдарламаның әкімшісі тиісті шешім қабылданған күннен бастап 10 (он) жұмыс күні ішінде жеткілікті қаржыландыру болған

кезде мүлік иесінің Өтемақы туралы өтініште көрсетілген ағымдағы немесе жинақ шотына аударады.

24. Облыстың жергілікті атқарушы органы 5 (бес) жұмыс күні ішінде Өңірлік комиссия мен Қор комиссиясы қабылдаған, меншік иелеріне облыстың және (немесе) Қордың бюджетінен мүліктік шығынды өтеуге қаражат бөлуді көздейтін шешімдерінің негізінде мүлік иелерінің тізбесін, өтелуге жататын сомаларды, қаржыландыру көзін, сондай-ақ кәсіпкерлік субъектісінің санатын көрсете отырып, су тасқыны салдарынан зардап шеккен субъектілердің өңірлік тізілімін (бұдан әрі – Өңірлік тізілім) қалыптастырады.

25. Өңірлік тізілімді растайтын құжаттарды қоса бере отырып (Өңірлік комиссияның және Қор комиссиясының шешімдері, Өңірлік комиссия және (немесе) Қор комиссиясы өз шешімін 2024 жылғы су тасқыны салдарынан келтірілген өтемақы сомасын бағалау бойынша негіздеген бағалау актілері), облыстың жергілікті атқарушы органы ай сайын есепті кезеңнің 5-күнінен кешіктірмей қалыптастырады және 2024 жылғы су тасқыны салдарынан зардап шеккен субъектілердің жалпы тізілімін қалыптастыру үшін Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігіне жібереді.

26. 2024 жылғы су тасқыны салдарынан зардап шеккен шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері болып табылмайтын жеке тұлғаларға келтірілген мүліктік шығынды, оның ішінде коммерциялық автокөлік құралдары болып табылмайтын автокөлік құралдарына қатысты өтемақы төлеу Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 18 қыркүйектегі № 860 қаулысымен бекітілген Төтенше жағдайды енгізуге негіз болған мән-жайлардың салдарынан зардап шеккен жеке тұлғаларға тұрғын үй-жайлар беру, материалдық залалды өтеу, қажетті көмек беру ережелерінде көзделген тәртіппен жүзеге асырылады.

2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынға өтемақы төлеу қағидаларына
1-қосымша

2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынның өтемақысын айқындау жөніндегі өңірлік комиссия туралы үлгілік ереже

1-тарау. Жалпы ережелер

1. Осы 2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынның өтемақысын айқындау жөніндегі өңірлік комиссия туралы үлгілік ереже (бұдан әрі – *Ереже*) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес әзірленді және 2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынның өтемақысын айқындау жөніндегі өңірлік комиссияның (бұдан әрі – *Өңірлік комиссия*) мәртебесіне және қызметіне байланысты мәселелерді реттейді.

2. Өңірлік комиссия алқалы орган болып табылады және өз қызметін 2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынның өтемақысы сомасын айқындау үшін қажетті кезеңде жүзеге асырады.

2-тарау. Өңірлік комиссияның құрамы

3. Өңірлік комиссия облыстың жергілікті атқарушы органының шешімімен құрылады және бекітіледі.

4. Өңірлік комиссияның құрамы жеті мүшеден кем болмауға тиіс.

Өңірлік комиссияның құрамына жергілікті атқарушы және өкілді органдардың өкілдері, Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі Мемлекеттік кірістер комитетінің, Қазақстан Республикасы Төтенше жағдайлар министрлігінің және Қазақстан Республикасы Қаржы мониторингі агенттігінің, өңірлік

кәсіпкерлер палаталары мен қоғамдық бірлестіктердің өкілдері кіреді.

5. Өңірлік комиссияға облыстың кәсіпкерлікті дамыту мәселелеріне жетекшілік ететін облыс әкімінің орынбасары жетекшілік етеді.

6. Жергілікті атқарушы органның кәсіпкерлікті дамытуға жауапты құрылымдық бөлімшесі Өңірлік комиссияның құжаттарды жинауды және қалыптастыруды жүзеге асыратын жұмыс органы болып табылады.

7. Өңірлік комиссияның қызметін бастау және тоқтату туралы шешімді облыстың жергілікті атқарушы органы қабылдайды.

3-тарау. Өңірлік комиссияның міндеттері

8. Өңірлік комиссияның міндеттері:

1) 2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынның өтемақысы сомасын айқындау;

2) өтініш берушілер берген құжаттарды қарау;

3) бүлінген ғимараттарға, құрылыстарға, жойылған мүлікке (қажет болған жағдайда) тексеру жүргізу;

4) өтініш берушілер ұсынған мәліметтер мен құжаттарды тексеруді ұйымдастыру.

9. Жүктелген міндеттерді орындау үшін Өңірлік комиссия:

1) 2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынның өтемақысы сомасын айқындау жөніндегі құжаттар топтамасын қарау кезінде Өңірлік комиссияның отырыстарына өтініш берушілерді және (немесе) лауазымды тұлғаларды, мүдделі мемлекеттік органдар мен ұйымдарды шақырады (қажет болған жағдайда);

2) 2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынның өтемақысы сомасын айқындау мақсатында өтініш беруші ұсынған мәліметтер мен құжаттарға тексеру жүргізеді (қажет болған жағдайда);

3) мүлік иесінің мемлекеттік кірістер органдарынан, фискалдық деректер операторларынан мәліметтерді сұратуға және алуға

келісіміне сәйкес және заңнама талаптарын сақтай отырып, мемлекеттік кіріс органдарынан шешім қабылдау үшін қажетті мәліметтерді талап етеді;

4) өз құзыреті шегінде қолданыстағы заңнамада көзделген тәртіппен және шарттарда шешімдер қабылдайды.

4-тарау. Өңірлік комиссияның қызметін ұйымдастыру

10. Төрағаның шешімі бойынша Өңірлік комиссияның отырыстары мынадай нысандарда өткізіледі:

1) Өңірлік комиссия мүшелерінің бірлесіп қатысуы (бетпе-бет нысан не онлайн форматтағы бетпе-бет нысан);

2) өтініш берушінің не ол уәкілеттік берген адамның қатысуымен Өңірлік комиссияның көшпелі отырыстары.

11. Өңірлік комиссияның отырысы қажеттігіне қарай, бірақ аптасына кемінде бір рет өткізіледі.

12. Өңірлік комиссия бетпе-бет нысанда (онлайн форматтағы бетпе-бет нысан) өткізілетін отырыста оның мүшелерінің жартысынан астамы болған кезде, отырысқа қатыспаған Өңірлік комиссия мүшелерінің отырыс өткізілетін күні алынған жазбаша пікірлерін ескере отырып, шешім қабылдайды.

13. Өңірлік комиссия отырысының күн тәртібін төраға, ал ол болмаған кезде – тиісті шешімнің негізінде төрағаның міндетін атқарушы Өңірлік комиссияның мүшесі бекітеді.

14. Өңірлік комиссияның отырысын төраға, ал ол болмаған кезде – тиісті шешімнің негізінде төрағаның міндетін атқарушы Өңірлік комиссияның мүшесі шақырады.

15. Өңірлік комиссияның отырыстарын шақыру Өңірлік комиссияның отырысы өткізілетін күнге дейін кемінде 2 (екі) жұмыс күні бұрын Өңірлік комиссияның мүшелеріне электрондық нысанда (ақпараттың тұтастығы мен құпиялылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін электрондық поштаны немесе байланыстың өзге де түрлерін қоса алғанда, электрондық байланыс арналарын, сондай-ақ хабарламаны алу фактісін анық

айқындау мүмкіндігін пайдалана отырып немесе адресатқа тікелей қол қойғызу арқылы табыс етіледі) хабарламалар жіберу жолымен жүргізіледі.

16. Хабарламада мыналар көрсетіледі:

1) Өңірлік комиссия отырысының өткізілетін күні, уақыты, орны және форматы;

2) Өңірлік комиссия отырысының күн тәртібі.

Хабарламаға қаралатын мәселелерге байланысты қажетті материалдар қоса беріледі.

17. Өңірлік комиссияның отырыстарын шақыру туралы хабарлама қажет болған жағдайда Өңірлік комиссияның бетпе-бет отырысына қатысу үшін шақырылатын өзге адамдарға да жіберіледі.

Шақырылатын адамдардың тізбесін төраға немесе бұйрықтың негізінде төрағаның міндетін атқарушы Өңірлік комиссияның мүшесі айқындайды.

18. Өңірлік комиссияның отырысын өткізу нысанына қарамастан, мәселелерді шешу кезінде Өңірлік комиссияның әрбір мүшесі бір дауысқа ие болады.

19. Өңірлік комиссияның мүшелері Өңірлік комиссияның жұмысына жеке өзі қатысады. Дауыс беру құқығын беруге, сондай-ақ басқа адамдар үшін дауыс беруге жол берілмейді.

20. Өңірлік комиссияның құзыретіне кіретін мәселелер бойынша шешімдер отырыста болмаған Өңірлік комиссия мүшелерінің отырыс өткізілетін күні алынған жазбаша пікірлерін ескере отырып, Өңірлік комиссия мүшелерінің көпшілік дауысымен қабылданады.

21. Өңірлік комиссияның мүшесі (Өңірлік комиссияның отырысын өткізу нысанына қарамастан) өзі қабылдаған шешімнің жазбаша дәлелді негіздемесін ұсынады. Осы құжатты Өңірлік комиссияның хатшысы Өңірлік комиссия отырысының хаттамасына қоса тіркейді.

22. Өңірлік комиссияның хатшысы Өңірлік комиссия төрағасының шешімімен жергілікті атқарушы органның жұмыскерлері қатарынан тағайындалады. Өңірлік комиссияның хатшысы Өңірлік комиссияның мүшесі болып табылмайды және дауыс беру құқығы

жоқ.

23. Өңірлік комиссияның хатшысы:

1) Осы Ережеде көзделген тәртіппен Өңірлік комиссияның қарауына шығарылатын мәселелер қатарынан Өңірлік комиссияның кезекті отырысының күн тәртібін қалыптастырады және оны Өңірлік комиссияның төрағасына бекітуге ұсынады;

2) Өңірлік комиссияның отырысын шақыру туралы хабарламаларды дайындауды және таратуды, қажетті материалдарды жинауды және таратуды ұйымдастырады;

3) отырысқа шақырылған адамдарды Өңірлік комиссия отырысының өткізілетін күні, орны мен уақыты туралы хабардар етеді, оларға отырыстың күн тәртібіндегі мәселелер бойынша материалдар жібереді;

4) келіп түскен, оның ішінде Электрондық платформадағы Өтемақы туралы өтініштердің есебін жүргізеді;

5) Өңірлік комиссия отырыстарының хаттамаларын жүргізеді және оларға қол қояды;

6) Өңірлік комиссияның қарауына ұсынылатын материалдардың түпнұсқаларын есепке алуды және сақтауды жүргізеді;

7) Өңірлік комиссияның қызметін ұйымдастырушылық қамтамасыз етуді жүзеге асырады;

8) Өңірлік комиссия отырысының хаттамаларынан үзінділерді олардың орындалуын қамтамасыз ету мақсатында белгіленген тәртіппен таратуды жүзеге асырады;

9) Өңірлік комиссия отырысы хаттамаларының көшірмелерін, сондай-ақ Өңірлік комиссия отырысы хаттамасынан үзінді көшірмелерді (үзінді көшірмелердің көшірмелерін) куәландырады.

24. Өңірлік комиссия мүшелері өз қызметін жүзеге асыру кезінде:

1) Өңірлік комиссияның құрамында әрекет ете отырып, Өңірлік комиссияның құзыретіне жатқызылған мәселелер бойынша талқылауға және дауыс беруге қатыса алады;

2) Өңірлік комиссия отырысының күн тәртібін қалыптастыру мәселелері бойынша өтініштер жасай алады, ұсыныстар енгізе алады;

3) Өңірлік комиссияның жұмыс жоспарларын қалыптастыру бойынша жазбаша ұсы-

ныстар енгізе алады;

4) Осы Ережеде көзделген тәртіппен Өңірлік комиссияның отырысын шақыруды талап ете алады;

5) Өңірлік комиссия отырысының хаттамасына Өңірлік комиссия отырыстарының күн тәртібі мәселелері бойынша қабылданатын шешімдер бойынша ерекше пікірін енгізуді талап ете алады.

25. Өңірлік комиссия мүшелері өз қызметін жүзеге асыру кезінде:

1) Қазақстан Республикасы заңнамасының сақталуын қамтамасыз етеді;

2) Өңірлік комиссияның мүддесі үшін адал, парасатты және әділ әрекет етеді;

3) Өңірлік комиссияның отырысына өзі қатысады;

4) Өңірлік комиссияның хатшысына Өңірлік комиссия отырысы басталғанға дейін кемінде бір күн бұрын өзінің болмау себептерін көрсете отырып, Өңірлік комиссияның отырысына қатысу мүмкіндігі жоқ екені туралы хабарлайды;

5) мүдделер қақтығысы туындаған жағдайда Қазақстан Республикасының заңнамасына қайшы келетін мақсаттарда өзінің лауазымдық жағдайын (Өңірлік комиссияның мүшесі ретінде) пайдаланудан бас тартады.

26. Өңірлік комиссияның мүшелері мүдделер қақтығысы туындаған жағдайда Өңірлік комиссияны хабардар етуді қамтамасыз етеді және тиісті шешімдер қабылдау кезінде дауыс беруден (тиісті шешім қабылдаудан қалыс қалу) қалыс қалады.

5-тарау. Облыстың өңірлік комиссиясы отырысының хаттамасын ресімдеу

27. Өңірлік комиссия отырысының нәтижелері бойынша Өңірлік комиссияның хатшысы ол өткізілгеннен кейін 1 (бір) жұмыс күнінен кешіктірілмейтін мерзімде отырыстың хаттамасын жасайды.

28. Өңірлік комиссия отырысының хаттамасында:

1) өткізу орны, уақыты, форматы (бетпе-бет, онлайн форматтағы бетпе-бет, сырттай);

2) отырысқа қатысып отырған адамдар;

3) отырыстың күн тәртібі;

4) дауыс беруге қойылған мәселелер және олар бойынша дауыс беру қорытындылары;

5) қабылданған шешімдер көрсетіледі.

29. Өңірлік комиссияның хатшысы Өңірлік комиссия отырысы хаттамасының дұрыс және уақтылы ресімделуін қамтамасыз етеді.

30. Хаттамаға Өңірлік комиссияның төрағасы (отырыста төрағалық етуші), Өңірлік комиссияның мүшелері және Өңірлік комиссияның хатшысы қол қояды.

31. Өңірлік комиссия отырысының хаттамасы 1 (бір) данада ресімделеді, оған бекітілген, қаралған құжаттардың мәтіндері, жазбаша пікірлер және хаттамаға қосымша болып табылатын өзге де материалдар қоса тіркеледі.

32. Өңірлік комиссия хаттамасының сканерленген көшірмесі де Электрондық платформада электрондық түрде сақталады.

33. Хаттамаға қол қойылғаннан кейін Өңірлік комиссияның хатшысы оған қол қойылған күннен бастап 1 (бір) жұмыс күнінен кешіктірілмейтін мерзімде Өңірлік комиссияның мүшелеріне хаттаманы таратуды ұйымдастырады және Электрондық платформа және (немесе) электрондық пошта арқылы өтініш берушіні қабылданған шешім туралы хабардар етеді.

2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынға өтемақы төлеу қағидаларына

2-қосымша

Нысан

2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынның өтемақысын айқындау жөніндегі өңірлік комиссия

(облыстың)

2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынға өтемақы төлеу туралы өтініш

1. Жеке индикациялық нөмір/Бизнес индикациялық нөмір: _____
2. Дара кәсіпкердің/занды тұлғаның атауы: _____
3. Байланысатын тұлғаның тегі, аты, әкесінің аты (бар болса): _____
4. Байланыс деректері: _____
5. Электрондық пошта мекенжайы: _____
6. Жеке/занды тұлғаның заңды мекенжайы: _____
7. Банктің банктік сәйкестендіру коды: _____
8. Есеп айырысу/карточкалық шот нөмірі: _____
9. Қайтару түрі _____
(1. сот сараптамасын жүргізбей
2. сот сараптамасының қорытындысы негізінде өтеу)
10. Мүлікті ерікті сақтандыру шартының болуы: _____
11. Объект түрі: _____
ерікті түрде (сауда, тамақтану, қонақ үй, жол бойындағы сервис)
12. Өтемақының жалпы сомасы: _____
13. Қоса беріліп отырған құжаттардың тізбесі: _____

дара кәсіпкердің/занды тұлға өкілінің тегі,
аты, әкесінің аты (бар болса),
күні, қолы, мөрі (бар болса)

2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынға өтемақы төлеу қағидаларына

3-қосымша

Нысан
2024 жылғы су тасқыны
салдарынан шағын және орта
кәсіпкерлік субъектілеріне
келтірілген мүліктік шығынның
өтемақысын айқындау жөніндегі өңірлік комиссия

_____ (облыстың)

Мүлікті ерікті сақтандырудың жоқтығы туралы өтініш

дара кәсіпкердің/заңды тұлғаның атауы

осы өтінішпен 2024 жылғы су тасқыны салдарынан материалдық залал келтірілген мүлік Қазақстан Республикасының сақтандыру және сақтандыру қызметі туралы заңнамасына сәйкес сақтандырылмағанын растаймын.

_____ дара кәсіпкердің/заңды тұлға өкілінің тегі, аты, әкесінің аты (бар болса), күні, қолы, мөрі (бар болса)

2024 жылғы су тасқыны
салдарынан шағын және орта
кәсіпкерлік субъектілеріне
келтірілген мүліктік шығынға
өтемақы төлеу қағидаларына
4-қосымша

Нысан

2024 жылғы су тасқыны
салдарынан шағын және орта
кәсіпкерлік субъектілеріне
келтірілген мүліктік шығынның
өтемақысын айқындау жөніндегі
өңірлік комиссия

_____ (облыстың)

Мүлік иесіне не оның өкіліне ұсынылатын құжаттардың дұрыстығы үшін қылмыстық жауаптылық жөнінде ескертілгені туралы хабарлама

Мен, _____,

дара кәсіпкердің/заңды тұлға өкілінің тегі, аты, әкесінің аты (бар болса)

2024 жылы су тасқыны салдарынан келтірілген мүліктік шығынның өтемақысы мөлшерін айқындау үшін құжаттар ұсындым.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің ережелеріне сәйкес маған көрінеу жалған құжаттарды және (немесе) осындай құжаттарда көрсетілген анық емес мәліметтерді бергені үшін жауапкершілік туралы ескертілді.

_____ дара кәсіпкердің/заңды тұлға өкілінің тегі,
аты, әкесінің аты (бар болса),
күні, қолы, мөрі (бар болса)

2024 жылғы су тасқыны
салдарынан шағын
және орта кәсіпкерлік
субъектілеріне келтірілген
мүліктік шығынға өтемақы
төлеу қағидаларына

5-қосымша

Нысан

2024 жылғы су тасқыны
салдарынан шағын және орта
кәсіпкерлік субъектілеріне
келтірілген мүліктік шығынның
өтемақысын айқындау жөніндегі
өңірлік комиссия

_____ (облыстың)

Бағалау, сараптама ұйымдарын, сондай-ақ адвокаттарды немесе өтемақының мөлшерін айқындау үшін тартылатын өзге де адамдарды олар ұсынатын құжаттардағы мәліметтердің дұрыстығы үшін қылмыстық жауаптылық жөнінде ескертілгені туралы хабарлама

Мен, _____,

тегі, аты, әкесінің аты (бар болса)

2024 жылғы су тасқыны салдарынан келтірілген залалдың мөлшерін айқындау бойынша сараптама/бағалау жүргіздім. _____

дара кәсіпкердің/заңды тұлғаның атауы

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің ережелеріне сәйкес маған көрінеу жалған қорытынды/бағалау немесе қорытындыда/бағалауда көрсетілген анық емес мәліметтер бергені үшін жауапкершілік туралы ескертілді.

_____ дара кәсіпкердің/заңды тұлға өкілінің тегі, аты, әкесінің аты (бар болса), күні, қолы, мөрі (бар болса)

2024 жылғы су тасқыны
салдарынан шағын және
орта кәсіпкерлік субъектілеріне
келтірілген мүліктік шығынға
өтемақы төлеу қағидаларына

6-қосымша

Нысан

2024 жылғы су тасқыны
салдарынан шағын және
орта кәсіпкерлік субъектілеріне
келтірілген мүліктік шығынның
өтемақысын айқындау жөніндегі
өңірлік комиссия

_____ (облыстың)

Мемлекеттік кірістер органдарынан, фискалдық деректер операторларынан мәліметтерді сұратуға және алуға келісім

2024 жылғы су тасқыны салдарынан материалдық залал келтірілген дара кәсіпкердің/занды тұлғаның атауы

осымен 2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынға өтемақы төлеу қағидаларында белгіленген коэффициенттерді ескере отырып, өткен жылдағы орташа айлық айналымдар негізінде өтеу сомасын одан әрі есептеу үшін мемлекеттік кірістер органдарынан, фискалдық деректер операторларынан өткен жылдағы айналым сомалары туралы мәліметтерді сұратуға және алуға өз келісімімді білдіремін.

_____ дара кәсіпкердің/занды тұлға өкілінің тегі, аты, әкесінің аты (бар болса), күні, қолы, мөрі (бар болса)

2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынға өтемақы төлеу қағидаларына
7-қосымша
Нысан

2024 жылғы су тасқыны салдарынан шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне келтірілген мүліктік шығынның өтемақысын айқындау жөніндегі өңірлік комиссия

(облыстың)

Автомобиль көлік құралын толық сақтандыру шартының жоқтығы туралы өтініш

_____, дара кәсіпкердің/занды тұлғаның атауы

осы өтінішпен автомобиль көлік құралы, атап айтқанда:

2024 жылғы су тасқыны салдарынан материалдық залал келтірілген

Қазақстан Республикасының сақтандыру және сақтандыру қызметі туралы заңнамасына сәйкес сақтандырылмағанын растаймын.

_____ дара кәсіпкердің/занды тұлға өкілінің тегі, аты, әкесінің аты (бар болса), күні, қолы, мөрі (бар болса)

© 2012. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің «Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат 24. Сыртқы саяси қызметті жүзеге асыратын уәкілетті орган өз құзыреті шегінде орталық мемлекеттік органдарға пана іздеген адамдардың шыққан елдері туралы ақпарат алуға жәрдем көрсетеді, сондай-ақ босқындар мәселелері жөніндегі уәкілетті органдармен бірлесіп, пана іздеген адамдарға көмек беру мүмкіндіктеріне қатысты халықаралық ұйымдармен өзара іс-қимыл жасайды.

СҰРАҚТАР МЕН ЖАУАПТАР

6 ЖЫЛДЫҢ ЖҮЗІ БОЛДЫ БІЗ ЖУРНАЛЫМЫЗДЫҢ «СҰРАҚТАР МЕН ЖАУАПТАР» АТТЫ АЙДАРЫНДА ЖУРНАЛДЫҢ ОҚЫРМАНДАРЫНЫҢ НАЗАРЫНА АЗАМАТТЫҚ ҚОРҒАНЫС САНАТЫНА ЖАТҚЫЗЫЛҒАН ОБЪЕКТІЛЕРГЕ ТӘН СЕМИНАР ТЫҢДАУШЫЛАРЫНЫҢ АЗАМАТТЫҚ ҚОРҒАНЫС БОЙЫНША СҰРАҚТАРДЫ ҰСЫНЫП КЕЛЕМІЗ.

ЖУРНАЛДЫҢ 2024 ЖЫЛҒЫ №2 САНЫНДА СЕМИНАР ТЫҢДАУШЫЛАРЫНЫҢ СҰРАҚТАРЫН ҰСЫНАМЫЗ. СОНЫМЕН БҮЛ СҰРАҚТАРДЫҢ СИПАТЫ МЕН МАЗМҰНЫ МЫНАНДАЙ:

№1 сұрақ: *Азамат Айназарұлы Жаманов - Ақтөбе облысының "Восход-хром" ЖШС еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау жөніндегі инженері*

Жауапты дайындаған:
Вице-президент Енсебаев Б.К.

Сұрақтың мазмұны: *АҚ бойынша семинар барысында оқытушы тыңдаушыларға бақылау және зертханалық бақылау желісі құрылып жатқанын айтты. Мұндай желі қай жерде құрылады және қандай тапсырмаларды орындайды? Толық ақпарат алғым келеді*

Жауаптың мазмұны:

Өздеріңіз білетіндей, азаматтық қорғаныс бұл - бейбіт және соғыс уақытында өткізілетін, Қазақстан Республикасының халқы мен аумағын қазіргі заманғы зақымдау құралдарының, табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлардың әсер ететін (бұзатын) факторларының әсерінен қорғау жөніндегі іс-шаралардың жалпымемлекеттік кешенін іске асыруға арналған азаматтық қорғаудың мемлекеттік жүйесінің құрамдас бөлігі.

Бейбіт және соғыс уақытында ауыз судың, тамақ және жемдік шикізаттың, азық-түліктің, қоршаған ортаның (ауа, топырақ, су, өсімдіктер) радиоактивті, химиялық, биологиялық ластануын (ластануын) уақтылы анықтау және индикациялау үшін жағдайды

бақылау және болжау қызметтерінің базасында азаматтық қорғанысты бақылау және зертханалық бақылау желісі (бұдан әрі -БЗБЖ) құрылады.

Бақылау және зертханалық бақылау желісіне келесі міндеттер жүктеледі:

а) радиоактивті ластанудың, табиғи орта компоненттерінің, табиғи және табиғи-антропогендік объектілердің (бұдан әрі - қоршаған орта) химиялық және биологиялық ластануының туындау қаупін байқау, уақтылы анықтау, жұқпалы аурулар қоздырғыштарының, оның ішінде адамдар мен жануарларға ортақ, адам мен жануарлардың жұқпалы ауруларын тудыратын патогендік биологиялық агенттердің экспресс-индикациясы, сондай-ақ ықтимал

қауіптердің туындауы туралы мәліметтерді ұсыну;

б) радиоактивті ластануға, химиялық және биологиялық ластануға ұшыраған аудандарды (аумақтарды) анықтау, анықтау және белгілеу үшін РХБ барлауды ұйымдастыру және жүргізу.

Бақылау және зертханалық бақылау желісінің аумақтық деңгейдегі негізгі функциялары:

а) жағдайдың РХБ жай-күйін бақылау және зертханалық бақылау;

б) қоршаған ортада адам мен жануарлардың жұқпалы ауруларын тудыратын патогендік биологиялық агенттердің болуын экспресс-индикациялау әдістерімен анықтау;

в) радиоактивті заттармен ластануды, улы заттармен, авариялық химиялық қауіпті заттармен және биологиялық құралдармен ластануды айқындау бойынша зерттеулер жүргізу үшін сынамаларды іріктеу және мамандандырылған зертханаларға жеткізу;

г) әскери қақтығыстар кезінде немесе осы қақтығыстар салдарынан туындайтын сипаттағы РХБ қауіптілігі жағдайында, сондай-ақ табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар кезінде азаматтық қорғаныс пен халықты қорғауды бақылау және зертханалық бақылау желісі қызметінің тиімділігін арттыру жөнінде ұсыныстар әзірлеу.

№2 сұрақ: Мұратбеков Мұратбек Советбекұлы - «Алматытранстелеком» филиалының пайдалану жөніндегі директоры

Сұрақтың мазмұны:

ГП-7 газқағары улы газдан қорғай ма?

Жауаптың мазмұны:

Газқағар ересек халықтың тыныс алу және көру органдарын жеке қорғауға арналған ГП-7. Газқағар жинағына улы заттардан, радиоактивті шаңнан және бактериялық аэрозольдерден қорғайтын металл корпустағы ГП-7К сүзгіш-сіңіргіш қорабы кіреді. Сондай-ақ күшті әсер ететін улы заттардан: хлордан,

Жауапты дайындаған: оқытушы Мархабаев М.А.

күкіртті сутектен, күкіртті ангидридтен, хлорлы сутектен, тетраэтилқорғаштан, этилмеркаптаннан, нитробензолдан, фенол мен фурфурол, йод радионуклидтерінен және оның органикалық қосылыстарынан қорғау үшін пайдаланылуы мүмкін.

Сүзгіш газқағарларға келетін болсақ, мұнда оның сүзгісі басты рөл атқарады, яғни сүзгіш элементтің улы газды бейтараптандыру қабілеті, ал организмге одан тазартылған ауаны ғана беру қабілеті. Тиісінше, егер сүзгіш-сіңіргіш қорапта «СО» деген таңба болса, онда бұл газқағар организмді улы газдан қорғауға қабілетті. Улы газдан қорғайтын сүзгілерді белгілеу үшін күлгін таңба пайдаланылады.

Қазіргі уақытта улы газдан қорғау үшін: әмбебап өнеркәсіптік ПЗУ-ПК қорғаныш патронының жиынтығы, ДОТ М 600 сүзгісі, ВК 450 сүзгісі, «Шанс» ФК құрамдастырылған сүзгісі, әмбебап ГЗДК-У, ГЗДК-Ш газ-түтіннен қорғау жиынтықтары әзірленіп, сериялы түрде шығарылуда басқа.

Өрт кезінде адамдарды эвакуациялаудың жақсы нұсқасы өзін-өзі құтқарушылар сияқты жеке қорғану құралдары болып табылады. Бұл бір реттік жеке қорғаныш құралы санаулы секундтарда киіледі, жеңіл салмағы бар және тыныс алуды қиындатпайды, ең бастысы, организмді улы газдан және өрт кезінде басқа да қауіпті бөлінділерден оқшаулайды.

№3 сұрақ: Абдыкаликов Б.М.- «Ақбастау» БК» АҚ АҚ ж/е ТЖ менеджері

Сұрақтың мазмұны:

Эвакуациялық іс-шараларды жоспарлау үшін қандай бастапқы деректер қажет?

Жауапты дайындаған: оқытушы Айнабекова М.Б.

Жауаптың мазмұны:

Эвакуациялық іс-шараларды жоспарлаудың негізгі бастапқы деректері:

1) қалаларда және қауіпсіз аймақта тұратын халықтың және жұмылдыру ұйғарымдары бар әскери міндеттілердің және Қазақстан Республикасының Қарулы Күштеріне шақырылуға жататын адамдардың саны;

2) жұмысшылар мен қызметшілердің жалпы санын, сондай-ақ ең көп жұмыс істейтін ауысымның санын және ауысымдардың жұмыс уақытын көрсете отырып, соғыс уақытында Азаматтық қорғаныс жөніндегі топтарға жатқызылған қалаларда өз қызметін жалғастыратын ұйымдардың тізбесі;

3) жұмысшылардың, қызметшілердің және олардың отбасы мүшелерінің санын көрсете отырып, өз қызметін соғыс уақытына қауіпсіз аймаққа ауыстыратын ұйымдардың тізбесі;

4) білім алушылардың, балалардың, сон-

дай-ақ оқытушылар құрамы мен қызмет көрсетілетін персоналдың саны көрсетілген оқу орындарының, мектепке дейінгі мекемелердің саны;

5) Азаматтық қорғаныс жөніндегі топтарға жатқызылған қалалардың айналасындағы ықтимал қатты қирау аймақтары, осы аймақтарда тұратын халық саны;

6) таратылатын және эвакуацияланатын халықты орналастыруға тыйым салынған аудандар мен пункттер;

7) аудандар мен қалалардың таратылатын және эвакуацияланатын халықты орналастыру жөніндегі мүмкіндіктері;

8) халықты орналастыру аудандарында қорғаныш құрылыстарының (баспана, радиацияға қарсы баспана, тау-кен қазбалары, қарапайым баспана), сондай-ақ сумен жабдықтау көздерінің болуы;

9) эвакуацияланатын халықтың жеке көлігін ескере отырып, эвакуациялық тасымалдау үшін тартылатын көліктің мүмкіндігі;

10) мүмкін жағдайды ескере отырып, көлік ағынын реттеу мүмкіндігі;

11) жол желісі, оның жай-күйі және өткізу қабілеті;

12) халықты жаяу эвакуациялау үшін маршруттардың болуы және оларды практикалық пайдалану мүмкіндігі;

13) халықты тарату және эвакуациялау туралы хабардар етуге, сондай-ақ эвакуациялық іс-шараларға басшылық етуге арналған байланыс құралдары мен жүйелері;

14) халықты таратуды және эвакуациялауды жүргізуге әсер ететін жергілікті жағдайлар мен маусымдық климаттық ерекшеліктер;

15) көрші облыстардан келетін халықтың саны және олардың келу мерзімдері.

БІЗДІҢ ОҚЫРМАНДАРЫМЫЗДЫҢ ШКІРЛЕРІ

**АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ
ӘЙТЕКЕ БИ
АУДАНЫНЫҢ ӘКІМІ
ТҰҒЫЗБАЕВ ДӘУЛЕТІЯР**

Азаматтық қорғау ұлттық орталығындағы курстарды оқыған маған өте ұнады. Ұзақтығы бар болғаны бір апта болса да, аз ғана уақыт ішінде біз азаматтық қорғау саласында көп нәрсені үйрендік.

Мемлекеттік қызметтегі он жылдан астам тәжірибемнің арқасында мен көптеген біліктілікті арттыру және қайта даярлау курстарына қатысу мүмкіндігіне ие болдым, бірақ бұл курстар мен үшін ең қызықты және қарқынды болды.

Бір сабақтың ұзақтығы – 40 минут, әр сабақтан кейін орын өзгеріп отырады – біз мұны бірінші күні толық түсінбедік, бірақ соның арқасында біз шамадан тыс жүктеме жасамай, тонус сақтап қалдық.

Орталықтың оқытушы-профессорлық құрамының өте жоғары кәсіби деңгейі мен

біліктілігін атап өткім келеді – олардың әрқайсысы бізді белгілі бір тақырыптарға қызықтыра білді.

Барлығына көруге болатын көптеген сынақтар, топтық тапсырмалар және олардың нәтижелері бізді одан да үлкен қызығушылықпен оқуға ынталандырды.

Командалық-штабтық жаттығу тамаша идея. Қызықты және сонымен бірге қиын кіріспе біздің команданы шынымен таң қалдырды, сонымен қатар жаттығулардың алғашқы минуттарындағы шу бізді шынымен дүрбелеңге түсірді, дегенмен делдалдардың сауатты қолдауы мен жақсы үйлестірілген мамандардың арқасында біз команда ретінде жиналып, тапсырманы орындай алдық (қаншалықты сәтті – сарапшылар баға берсін)).

Орталықтың барша қызметкерлеріне, әсіресе, оқу бөлімінің меңгерушісі Жамал Альхайдарқызына үлкен алғысымды білдіремін, соның арқасында біздер, саяси қызметкерлер, аудан басшылары бір апта бойы тіл алғыш студент атандық. Апта бойы сабар барысындағы сұрақтармен және басқа да сұрақтармен көмектескен кураторымыз Ләззат Мәтенқызына рақмет.

Ауданға жаңадан тағайындалған әкімретінде бұл курстардан өту мен үшін өте қызықты, ең бастысы пайдалы болды.

Ұлттық орталықтың жұмысына сәттілік пен өркендеу тілейміз.

Үлкен құрметпен және алғыспен Ақтөбе облысы Әйтеке би ауданының әкімі Тұғызбаев Дәулетияр

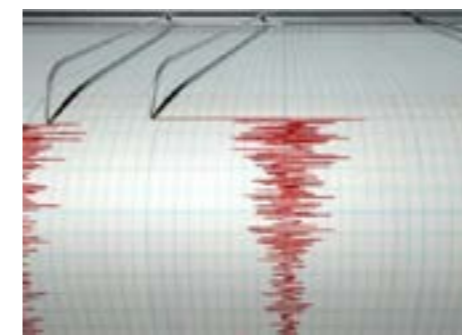
ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛАР

ИННОВАЦИЯ АПАТТАРДАН ҚАЛАЙ ҚОРҒАЙДЫ: СӘТТИ ТӨРТ МЫСАЛ

ДҮНИЕ ЖҮЗІНДЕГІ МАМАНДАР АДАМДЫ АЛДАҒЫ ТАБИҒИ АПАТ НЕМЕСЕ ТЕХНОГЕНДІК АПАТТАР ТУРАЛЫ ЕСКЕРТУГЕ ҚАБІЛЕТТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДАМУА АЛДЫ. ЖУРНАЛДЫҢ РЕДАКЦИЯСЫ ОНЫҢ ҚАЛАЙ ЖҰМЫС ІСТЕЙТІНІНЕ — БІЗДІҢ ТАҢДАУЫМЫЗДАҒЫ ТӨРТ МЫСАЛ КЕЛТІРЕДІ.

Мысал 1. АҚШ-та нейрондық желілер жер сілкінісін болжайды

АҚШ-та ShakeAlert деп аталатын жасанды интеллект көмегімен жер сілкінісі туралы ерте ескерту жүйесі құрылды. Жүйенің жұмыс істеу принциптері жер қыртысының қозғалысын талдауға негізделген, олар күшті жер сілкінісінен бұрын пайда болады.

Арнайы компьютерлік алгоритмдер мен топырақ қозғалысының сенсорлық желісінің көмегімен ShakeAlert жер сілкінісін басталғанға дейін анықтай алады, оның қарқындылығын есептей алады. Бұл адамдарға шаралар қабылдау қажеттілігі туралы жедел хабарлауға мүмкіндік береді: қауіпті аймақтан кету, қорғаныс құралдарын пайдалану. Әзірге ShakeAlert тек АҚШ-тың батыс жағалауында жұмыс

істейді, бірақ мамандар жүйені басқа сейсмикалық қауіпті аймақтарда сынауды жоспарлап отыр.

Мысал 2. Эквадорда ақылды сенсорлар өртті болжайды

Lali әзірлеушілер тобы өрт кезінде пайда болатын температураға, жарыққа және басқа қоршаған орта факторларына жауап беретін шағын датчиктерді ұсынды. Алынған ақпарат құрылғылар бұлтты хостинг қызметіне жіберіледі, онда деректер жасанды интеллектті өңдейді және визуализациялайды. Осы ақпарат негізінде температура карталары жасалады. Жүйе берілген географиялық аймақ үшін тәуекелдерді есептеуге және өрттің ауқымын болжауға көмектеседі. Нәтижесінде технология өрт сөндірушілерге халықты эвакуациялауға және өртті жоюға жедел дайындалуға көмектеседі.

Мысал 3. Қытайда IoT сенсорлары қалалық су құбырының ластануын болдырмауға көмектеседі

Ұзындығы бір жарым мың шақырым болатын су арнасының бойында 100 мыңнан астам IoT сенсорлары орнатылған. Құрылғылар арнадағы су ағынының деңгейі мен жылдамдығын, оның техникалық жағдайы мен қауіпсіздігін бақылайды. Жүйе ластаушы заттардың қалалық су құбыры желісіне енуіне жол бермеу үшін судың сапасын мезгіл-мезгіл тексеріп отырады. Қауіп туындаған жағдайда, мысалы, судың химиялық ластануы, жүйе жақын маңдағы станциядағы жұмысшыларға хабарлайды және олар жедел шешім қабылдай алады.

Мысал 4. Жасанды интеллект орман өрттерінің пайда болуын болжайды

Арнайы камералардың көмегімен Huawei және Eno әзірлеген жүйе түтінді таниды және ақпаратты бұлттық серверлерге жібереді. Жасанды интеллект оны талдайды, орман өртінің пайда болу болжамын жасайды және оның орналасқан жерін анықтайды. Бұл

шешім мамандарға қауіптілік туралы уақтылы сигналдар алуға көмектеседі-өрт әдеттегі бейнебақылау жүйесін немесе жылу түсіргіштерді қолданғаннан орта есеппен екі сағат бұрын анықталады.

Редакциядан: Қазақстанда қандай инновациялық шешімдер қолданылады. Сіздердің назарларыңызға азаматтық қорғау саласындағы инновацияның екі мысалын ұсынамыз.

Азаматтық қорғау жүйесіндегі цифрландыру

Бүгінгі таңда Қазақстан халқын дүлей зілзалалардан қорғау үшін шет елдер мен отандық өндірушілердің геоақпараттық технологиялар платформаларында дүлей зілзалаларды ерте болжау және оларға жедел ден қою жүйесін цифрлық трансформациялау жүргізілуде.

ҚР ТЖМ құрылымдық және аумақтық бөлімшелерінің қызметтік қызметін цифрландыруға көп көңіл бөлінді. Жұмыс процесін автоматтандыру ТЖ жедел ден қоюға, ТЖ мониторингін, болжауын және модельдеуін жүзеге асыруға уақыттың ең аз шығынымен басқарушылық шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

Мәселен, пилоттық режимде "АЖО диспетчері" веб-бағдарламасы бүкіл ел бойынша ТЖМ бөлімшелері толтыратын "ДЖБО жедел ақпарат" модулі енгізілді, ол ел аумағында ТЖ туралы жалпы жедел ақпаратты, сондай-ақ тәуліктік кезекшілікті жүзеге

асыратын күштер мен құралдар бойынша саптық жазбаны автоматты түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Жерді қашықтықтан зондтау деректері негізінде төтенше жағдайлардың алдын алуға, болжауға және мониторингке байланысты міндеттердің кең спектрін орындау үшін ТЖМ порталдың геоақпараттық жүйесінің функционалын пайдаланады mchs.gharysh.kz "Қазақстан Ғарыш Сапары" АҚ әзірлеген, онда ҚР ТЖМ жедел штабы үшін мәліметтер шығарумен картографиялық ақпарат көрсетіледі.

Мемлекеттік органның қызметін, оның ішінде оның функцияларын автоматтандыру және мемлекеттік қызметтер көрсету мақсатында ТЖМ "электрондық үкіметтің" сервистік интеграторымен бірлесіп мемлекеттік органның нысаналы архитектурасы әзірленді. ТЖМ архитектурасы "электрондық үкіметтің" даму трендтерімен келісілген 5 жылдық кезеңге арналған ұзақ мерзімді ақпараттық технологиялар стратегиясын айқын-

дайды.

ТЖМ ақпараттандырудың басым бағыттарының бірі ТЖМ бақылау-қадағалау қызметін автоматтандыру және төтенше жағдайлардың автоматтандырылған ақпараттық-талдамалық және басқарушы жүйесін құру арқылы азаматтық қорғаныс іс-шараларын ұйымдастыру мен жүргізудің тиімділігін арттыруға бағытталған цифрлық өнімдерді құру болып табылады.

Жақында смартфондарға орнатылған мобильді қосымшалар халық арасында кеңінен қолданыла бастады.

ҚР ТЖМ осы заманауи трендтерді ескере отырып жұмыс істейді және өз жұмысында 4 жыл бойы "Darmen" мобильді қосымшасын белсенді қолданады.

Қосымшада ТЖД-дан трассалардың ашылуы/жабылуы, мектептердегі сабақтардың тоқтатылуы, дауылды ескертулер және т. б. туралы хабарламаларды жедел алуға мүмкіндік беретін халықты құлақтандырудың тегін сервисі бар.

"Darmen" - де "Азаматтық қорғаныс" қосымшасы біріктірілген. Енді бұл қойынды қысқа және түсінікті жадынамалар мен нұсқаулар түрінде азаматтық қорғанысты ұйымдастыру және жүргізу ережелерімен танысуға мүмкіндік береді.

Мәселен, Алматы әкімдігімен бірлесіп, өнімді жер сілкіністерін ерте хабарлау және мореналы көлдер мен сел жиындарының жай-күйін мониторингтеу жүйелеріне қосу жоспарлануда.

Алматының айналасында орнатылған датчиктерден тікелей Darmen-де ауқымды қауіптер пайда болған жағдайда, халық үшін жедел хабарламалар жіберілетін болады.

Айта кету керек, мобильді құрылғыларға қосымшалар тек сыртқы пайдаланушылар үшін ғана емес, сонымен қатар ТЖМ мамандарының өздері үшін де жасалуда. Бұл қосымшалар оларға қағаз форматындағы көлемді анықтамалықтарды пайдаланбай, төтенше жағдай аймағындағы барлық есептеулерді жедел жүргізуге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, мобильді қосымшаларға негізделген басқа ақпараттық платформалар қолданылады (2ГИС,

SmartQyzylorda) оларға эвакуациялық пункттердің орналасуы және басқа технологиялар біріктірілген.

Сонымен қатар, елде автомобиль жолдарындағы жол-көлік оқиғалары кезінде шұғыл жедел қызметтердің әрекет ету уақытын азайтуға және құтқару іс-шараларының нәтижелілігін арттыруға бағытталған "Эвако" жол-көлік оқиғалары туралы шұғыл қызметтерді ақпараттандырудың автоматты жүйесі енгізілуде (GPS/ГЛОНАСС, UMTS/GSM технологиялары негізінде).

Мұндай күрделі ортаның тәуекелдерін бақылау және бағалау дәстүрлі болжамдар мен бақылауға жауап бермейтін бірнеше белгісіз теңдеу болып табылады. Болжамды деректерді жедел есептеу оларға арнайы бағдарламалық өнім орнатылған электрондық есептеу машиналарының көмегімен мүмкін болады.

Бүгінде қазақстандық ғалымдар ғылыми-техникалық инновациялық зерттеулер жүргізеді, тәуекелді сенімді бағалау үшін түрлі құралдарды әзірлейді және енгізеді.

"Сергек" бейнебақылау камераларының көмегімен өрттермен байланысты тәуекелдерді анықтауға болады

Жамбыл облысының Төтенше жағдайлар департаменті жедел кезекшінің үй-жайында Тараз қаласында орнатылған жалпы бейнебақылау камераларын шығару бойынша жұмыс жүргізді. Жұмыс нәтижелері бойынша қала шегінде және жақын маңдағы елді мекендерде 1250 камераға шығару қамтамасыз етілді, сондай-ақ 3 километрге дейінгі масштабтау функциясы бар.

Қаладағы өрттерді ерте анықтау және жағдайды мониторингтеу процесін цифрландыру Департаменттің басым міндеті болып табылады, осыған байланысты қазір орман алқаптарында камералар орнату және қаланы толық қамту үшін биік ғимараттарда камераларды одан әрі ұлғайту мәселесі пысықталуда.

Айта кету керек, бейнебақылау камераларының болуы қала аумағында өрттер мен өрттерді тез және уақтылы сөндіру үшін қажетті күштер мен құралдардың бағыты бойынша шешім қабылдау үшін өрттермен байланысты тәуекелдерді анықтауға мүмкіндік береді.

ӨНЕРКӘСІПТІК ҚАУІПСІЗДІК

Мақаланы дайындаған:
оқытушы Айтхожина Ш.С.

ӨНЕРКӘСІПТІК ҚАУІПСІЗДІККЕ САРАПТАМА ЖҮРГІЗУ ТӘРТІБІ

**ҚАЗАҚСТАНДА 200
МЫҢҒА ЖУЫҚ ҚАУІПТІ
ӨНДІРІСТІК ОБЪЕКТІЛЕР
БАР, ӘРБІР КӘСПОРЫН-
ДА САРАПТАМА ЖҮРГІЗУ
ҚАЖЕТТІЛІГІ ӨЗЕКТІ.**

Өнеркәсіптік қауіпсіздік сараптамасын өнеркәсіптік қауіпсіздік сараптамасы бойынша жұмыстарды жүргізуге аттестатталған, өтініш беруші ұйымға тәуелсіз, аттестатталған сараптама ұйымдары жүргізеді.

Өнеркәсіптік қауіпсіздік сараптамасының анықтама-сы-бұл объектінің оған қойылатын өнеркәсіптік қауіпсіздік талаптарына және нәтижесі қорытынды болып табылатын қолданыстағы нормативтік-техникалық құжаттамаға сәйкестігін (немесе сәйкессіздігін) бағалау.

Сараптамалық қорытынды-жүргізілген сараптама объектісінің оған қойылатын өнеркәсіптік қауіпсіздік талаптарына және қолданыстағы нормативтік-техникалық құжаттамаға сәйкестігін (немесе сәйкессіздігін) бағалау нәтижесі.

Өнеркәсіптік қауіпсіздік сараптамасын жүргізу құқығына аттестатталған ұйымдар тарапынан өнеркәсіптік қауіпсіздік сараптамасына жатады.

1. Қауіпті техникалық құрылғылар:

* жылу желілерін қоспағанда, 0,07 мега-Паскальдан

жоғары қысыммен немесе 115 градус Цельсийден жоғары су қыздыру температурасында жұмыс істейтін техникалық құрылғылар;

* жүк көтергіш механизмдер, эскалаторлар, аспалы жолдар, фуникулярлар, лифтер;

2. Қауіпті өндірістік объектілерде қолданылатын Құрылыс материалдарын қоспағанда, қауіпті өндірістік объектілерде қолданылатын технологиялар, техникалық құрылғылар, материалдар;

3. Қауіпті өндірістік объектінің өнеркәсіптік қауіпсіздік

декларациясы;

4. Қауіпті өндірістік объектілердің өндірістік ғимараттары, технологиялық құрылыстары;

5. "Жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы" Қазақстан Республикасының Кодексіне сәйкес өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы сараптамаға жататын жобалау құжаттары.

Басқаша айтқанда, өнеркәсіптік қауіпсіздік сараптамасы-қабылданған жобалау шешімдерінің және қауіпті өндірістік объектілерді пайдаланудың қолданыстағы шарттарының Қазақстан Республикасының қолданыстағы өнеркәсіптік қауіпсіздік талаптарына сәйкестігін айқындау мақсатында қауіпті өндірістік объектілер үшін

ғана жүргізілетін жобалау құжаттамасына, қолданыстағы жабдыққа, құрылғыларға, материалдарға, ғимараттар мен құрылыстарға сараптама түрі. Ал өнеркәсіптік қауіпсіздік талаптары-бұл өнеркәсіптік қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген техникалық және (немесе) әлеуметтік сипаттағы арнайы шарттар.

Өнеркәсіптік қауіпсіздік сараптамасының қорытындысы мақсатты бағытқа байланысты екенін атап өткен жөн:

1. Техникалық құрылғыларға сараптама жүргізу қорытындысы жабдықтың қауіптілік сыныбын айқындай отырып, сараптамалық қорытынды болып табылады. Жабдықтың "қауіпті техникалық құрылғы" санатына жататын-

дығы анықталған жағдайда сараптамалық қорытынды Қазақстан Республикасының аумағында қауіпті өндірістік объектілерде қолданылатын технологияларды, техникалық құрылғыларды, материалдарды, қауіпті техникалық құрылғыларды қолдануға рұқсат алуға қатысатын құжаттар топтамасына қоса беріледі. ("Азаматтық қорғау туралы" 2014 жылғы 11 сәуірдегі № 188-V Заңның 74-бабы).

2. Қауіпті өндірістік объектілерде қолданылатын технологияға, техникалық құрылғыларға, материалдарға сараптама жүргізу қорытындысы жабдықты қолданысқа енгізу / пайдалану / консервациялау кезінде қолданыстағы өнеркәсіптік қауіпсіздік талаптарын сақтау мәніне сараптамалық қорытынды болып табылады;

3. Қауіпті өндірістік объектінің өнеркәсіптік қауіпсіздік декларациясына сараптама жүргізу қорытындысы декларацияның нормативтік-техникалық құжаттамаға және Қазақстан Республикасы Тө-

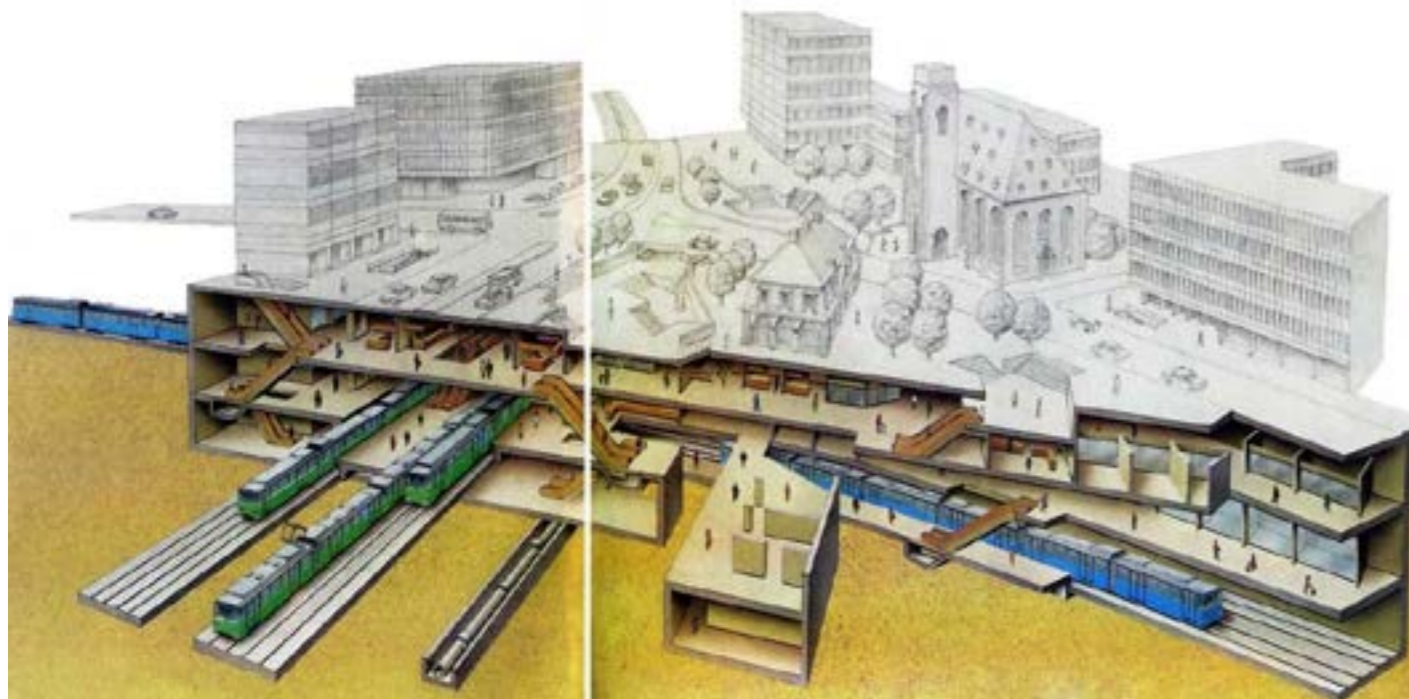
тенше жағдайлар министрлігінің өнеркәсіптік қауіпсіздік комитетінде тіркеу шифрын беру үшін өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы талаптарға, Қағидаларға сәйкестігі туралы сараптамалық қорытынды болып табылады;

4. Жобаға сараптама жүргізудің қорытындысы өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы уәкілетті органның оң жергілікті сараптамалық қорытындысы және жобаны келісуіне келісусіз теріс жергілікті сараптамалық қорытынды болып табылады.

5. Қазақстан Республикасының Төтенше жағдайлар министрлігі өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы уәкілетті орган болып табылады. Өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыруды және бақылау, қадағалау функцияларын тікелей жүзеге асыратын өнеркәсіптік қауіпсіздік саласындағы уәкілетті органның ведомствосы Қазақстан Республикасы Төтенше жағдайлар министрлігінің өнеркәсіптік қауіпсіздік комитеті болып табылады.

ЗАМАНАУИ ДАМУ САТЫСЫНДАҒЫ АЗАМАТТЫҚ ҚОРҒАНЫС

**ХАЛЫҚТЫ АҚ ҚОРҒАНЫШ ҚҰРЫЛЫСТАРЫМЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ
3. ХАЛЫҚТЫ ҚОРҒАУ ҮШІН ЖЕРАСТЫ КЕҢІСТІГІН ИГЕРУ**

3.1. Қалалар мен елді мекендердің жерасты кеңістігінде орналастырылатын қалалық шаруашылық объектілеріне оларды қорғау құрылыстарына бейімдеу кезінде қойылатын талаптар

Халықты қорғау үшін қалалар мен елді мекендердің жер асты кеңістігін игеру ғимараттардың жер асты бөлігін ҚҚ-қа бейімдеудің нәтижесі болып табылады, қалалардың жер асты кеңістігін ұтымды пайдалану (бұдан әрі-ҚЖК) кез келген қаланың халқын қорғау үшін баспана мен баспана қорын жинақтау үшін маңызды резерв болып табылады.

Қалалардың жерасты инженерлік құрылыстары (бұдан әрі - ИҚ): Бейбіт уақыт жағдайында негізгі мақсаты бойынша оларды пайдалану мүмкіндігі

міндетті түрде сақталған кезде баспаналарға; толыққанды инженерлік жабдықтың шектеулі мүмкіндігі жағдайында 1-2 сағат кезеңіне қысқа мерзімді баспана үшін ғана пайдаланылатын ҚҚ-қа; ТҚҚ-ға бейімделуі мүмкін.

Жер асты кеңістігінің әртүрлі ИҚ - ларын баспана ретінде пайдалану мүмкіндіктерін талдау кезінде ауа-энергиямен және сумен жабдықтау жүйелерімен жабдықталмаған осындай құрылыстарда толық оқшаулау жағдайында адамдардың болуының шекті уақыты бойынша Бағалау жүргізген жөн. Мұндай бағалау қарсылас әр түрлі соққы нұсқаларын қолданған жағдайда қажет, онда қала аумағының едәуір бөлігінің бетіндегі жағдай адамдардың

соққылардан кейін 1-2 сағаттан кейін баспанадан шығуына немесе оларда екі күнге дейін болуына мүмкіндік береді; халықтың саны бойынша (пайызбен) қалалардың қолданыстағы, салынып жатқан және жобаланып жатқан жерасты ИҚ-да қамтылуы мүмкін.

АҚ ҚҚ-на бейімделетін ИҚ орналасқан орындар мынадай талаптарды қанағаттандыруы тиіс:

- адамдардың тұрақты болатын жерлеріне жақын болу;
- тіршілікті қамтамасыз ету жүйелерінің үздіксіз жұмысын ұйымдастыруды, сондай-ақ қазіргі заманғы зақымдау құралдарының әсерінен болған қирау жағдайында эвакуациялау мүмкіндігін қамтамасыз ету;
- үйінділер, су тасқыны,

көшкіндер мен сел аймақтарынан тыс жерде болу;

- транзиттік инженерлік коммуникациялар өтетін құрылыстар (жылыту, сумен жабдықтау, кәріз, Сығылған ауа құбырлары, газ және бу құбырлары, электр кәбілдері) ҚҚ астында бейімделе алмайды;

- өрт қаупі бар ғимараттардың астында немесе жарылыстар мен өрттер болуы мүмкін цехтар мен қоймаларға тікелей жақын орналасқан ҚҚ ИҚ-ға бейімделуге жол берілмейді.

Бейімделетін ИҚ қоршау конструкциялары жанбайтын болуы тиіс. Бұл жағдайда қажет:

- санатталған қалаларда олардың қорғаныш қасиеттерін АҚ бойынша нормативтік құжаттарда көзделген талаптар деңгейіне дейін жеткізуді қамтамасыз етуге; қажет болған жағдайда максималды сыйымдылықты қамтамасыз ету үшін үй-жайлардың бір бөлігін және ИҚ-ны олардың соққы толқыны бойынша есептік көтергіш қабілетін 0,5 кгс/см-ге дейін жеткізе отырып бейімдеуге, сондай-ақ олардың ішінде адамдардың болуы үшін баспана орнатуға жол беріледі 2 сағатқа дейін;
- санатталмаған қалаларда радиация деңгейін кемінде 25 есе төмендете отырып, жер бедерін радиоактивті жұқтыру кезінде иондаушы сәулеленуден қорғауды қамтамасыз ету;
- үй-жай ішіндегі ауаны пайдалану тірегі кемінде 5 кгс/см қамтамасыз ету. Халыққа арналған баспана мен баспанаға бейімделген барлық құрылыстарды соғыс уақытын

пайдалану режиміне ауыстыру 12 сағаттан аспайтын мерзімде жүзеге асырылуға тиіс.

3.2. Халықты қорғау үшін қалалардың жер асты кеңістігін пайдалану ерекшеліктері

Қалалардың жер асты кеңістігін, оның ішінде жерасты құрылыстарын (ЖҚ) АҚ ҚҚ ретінде тиімсіз пайдалану мынадай факторларға байланысты:

- шектеулі көлемде және сирек кездесетін эксперименттер түрінде ғана қос мақсаттағы ЖҚ құрылысы жүзеге асырылады;
  - типтік тұрғын үй-азаматтық құрылыста пайдаланылатын қос мақсаттағы объектілердің үлгілік және жеке жобаларының саны әлі жеткіліксіз;
  - құрылыстың бұл түрі орталықтандырылған көздерден жоспарланбайды және қаржыландырылмайды;
  - материалдық-техникалық база және құрылыс, инженерлік жабдықтар және жерасты ОЖЖ пайдалану жөніндегі мамандандырылған ұйымдар жеткілікті дамымаған.
- Қолданыстағы және әзірленіп жатқан тұрғын және қоғамдық ғимараттардың үлгілік жобалары, әдетте, құрамы жағынан жеткілікті дамымаған номенклатураға және ғимараттардың контурымен шектелген жерасты үй-жайларының шағын аудандарына ие. Мұндай типтік жобаларды пайдалану салыстырмалы түрде тиімсіз және экономикалық жағынан тиімсіз.

Қала бойынша ҚҚ орындардың есептік саны оның халық саны бойынша толып кету коэффициентімен анықталуы мүмкін: 1,1-1,2-ге тең.

Қалалардағы қос мақсаттағы құрылыстар оларды бейбіт уақытта пайдаланудың орындылығын ескере отырып орналастырылуға тиіс. Сондай-ақ, ҚҚ жаяу жүргіншілерге қол жетімділіктің нормаланған радиустарын ескеру қажет.

Қалаларда пайдалануға ұсынылатын объектілердің номенклатурасы келесідей болуы мүмкін.

Қолданыстағы және жаңа даму жағдайлары үшін:

- сыйымдылығы 200-ге дейінгі жерасты гараждары, метрополитеннен жаяу жүргіншілерге арналған көлік туннельдері мен туннельдері;
- ғимараттардың жерасты үй-жайлары, сондай-ақ оларды нығайту мен жабдықтауды ескере отырып, сыйымдылығы әртүрлі қойма объектілері;
- қолданыстағы ғимараттарға, олардың құрылысының контурынан тыс қосымша көмілген объектілер, мысалы, жобалық ұсыныстарды ескере отырып, жаңадан салынған аудандар үшін сауда орталықтарының, жалпы білім беретін мектептердің, клуб үй-жайларының, шеберханалардың және т. б. ғимараттары;
- 500-ден 1200 орынға дейінгі баспана-жертөлелері бар тұрғын ғимараттар: жерасты үй-жайлары бар 30-50 сыныптарға арналған жалпы білім беретін мектептер; қоғамдық орталықтар; сауда орталықтары; дүкендер; тұрмыс үйлері;

шеберханалар: сыйымдылығы шамамен 300 орындық жерасты кинотеатрлары; мәдени-ойын-сауық орталықтары мен клубтар.

Ірі қалаларда перспективалы құрылыс үшін:

- үлкен ұзындықтағы және терең салынған көлік тоннельдері: көп деңгейлі жерасты гараждары; тұрғын үй топтарының көпфункционалды кешендері, ғимараттар кешендерінің шағын аудандары: теміржол, автобус, өзен және теңіз вокзалдарының вокзал алдындағы алаңдарындағы, сондай-ақ метрополитен станциялары мен қалалық көліктің тораптық пункттеріндегі көпфункционалды кешендер; зауыт алдындағы алаңдардағы (олардың қоршауынан тыс) көпфункционалды кешендер, ал сондай-ақ ірі қоғамдық, оқу, әкімшілік және басқа ғимараттарда.

Жоғарыда аталған объектілердің жерасты кеңістігіне мыналар кіруі мүмкін: сыйымдылығы жоғары автотұрақтар мен гараждар, көлік туннельдері,

Метрополитен, халықты қорғау үшін пайдалануға болатын өткелдерге арналған туннельдер, сондай-ақ АҚ және РҚП қызметтерінің техникасын сақтау, азық-түлік қорлары мен тауарлық-материалдық құндылықтарды сақтау.

Курорттық-сауықтыру мекемелері демалушылар мен қызметкерлер үшін, сондай-ақ қаланың эвакуацияланатын халқының бір бөлігі үшін тек РҚП ретінде есепке алынуы және дайындалуы мүмкін.

Экономикалық тиімділік тұрғысынан жекелеген жерасты бор объектілерін іріктеп салу емес, бейбіт уақытта бірқатар артықшылықтарды қамтамасыз ететін ҚЖК-ін кешенді және жоспарлы пайдалану неғұрлым негізделген.

ҚЖК жаяу жүргіншілерге қол жетімділік радиусын тұрғын үй тобы шегінде 400-500 м-ден 100-150 м-ге дейін қысқарту; аудандық маңызы бар мекемелер бойынша-1200-1500 м-ден 400-500 м-ге дейін; қалалық аумақты үнемдеу; күнделікті қозғалыс кезінде халықтың

уақыты мен күшін үнемдеу; инженерлік коммуникациялардың ұзақтығын қысқарту.

Олардың мақсатына қарай жаңадан салынып жатқан қалалық жерасты объектілерінің негізгі топтары неғұрлым жалпы нысанда мынадай сыныптамаға ие болуы мүмкін: инженерлік-көлік құрылыстары мен коммуникациялар; сауда және қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары; ойын-сауық және спорт құрылыстары; оқу-тәрбие мекемелері; коммуналдық-тұрмыстық қызмет көрсету кәсіпорындары; қойма шаруашылығы объектілері; өнеркәсіптік мақсаттағы және энергетика объектілері; инженерлік жабдықтар объектілері; кәсіпорындар мен мекемелердің тұрмыстық үй-жайлары; кезекші ауысым үй-жайлары; табиғи жарығы жоқ және соғыс уақытында өзінің тікелей мақсаты бойынша пайдалануға жатпайтын ұйымдардың, кәсіпорындар мен мекемелердің өндірістік және қойма үй-жайлары; мәдени-тұрмыстық мақсаттағы үй-жайлар; тұрмыстық қызмет көрсету комбинаттарының үй-жайлары және т.б.; арнайы техникаға арналған гараждар, жерасты көлік коммуникациялары және басқа да ИҚ.

Қазіргі уақытта қос мақсаттағы құрылыстардың жобаларын әзірлеуге және халықты қорғау үшін қалалардың жерасты кеңістігін бейімдеу бойынша басқа да шешімдер қабылдауға байланысты мәселелер қазіргі заманғы жобалау нормаларына және ҚНЖЕ -11-60-75 "Қалаларды, кенттерді

және ауылдық елді мекендерді жоспарлау және салу" сәйкес шешілуі тиіс.

3.3. Халықты қорғау үшін ҚЖК бейімдеу кезінде әзірленетін негізгі құжаттар

Қала құрылысы мен көлемді жобалаудың, жалпы мемлекеттік жоспарлаудың және объектілерді ведомстворалық қаржыландырудың барлық кезеңдерінде тиісті жобалау жұмыстарын ұйымдастыру қос мақсаттағы объектілерді құра отырып, ҚЖК жоспарлы игерудің қажетті шарты болып табылады.

Ең тиімді пайдалану үшін ҚЖК әзірленуде:

- жер асты кеңістігін ұйымдастыру үшін қала аумағын инженерлік-гидрологиялық аудандастырудың схемалық картасы;

- қала аумағында жер асты суларының негізгі көкжиегінің пайда болуының схемалық картасы;

- ҚЖК ұйымдастыру және пайдалану схемасы, - жер асты кеңістігінде құрылыс тығыздығының схемасы; аймақтардың жер үсті аумағынан %;

- егжей-тегжейлі жоспарлау жобаларында жер асты кеңістігін кешенді игеру схемасы.

Қала аумағын инженерлік-гидрологиялық аудандастырудың және жер асты суларының негізгі көкжиегінің пайда болуының схемалық карталарында:

- біріншісінде- ҚЖК игеру үшін жарамды немесе жарамсыз аудандар

- екіншісінде-0-ден 10 м-ге дейін және одан да көп жер

асты суларының деңгейі.

ҚЖК ұйымдастыру және пайдалану схемасында қалалық және сыртқы көліктің барлық элементтері, учаскелері көрсетілген. қалалық және аудандық маңызы бар орталықтарда, сондай-ақ сыртқы көліктің трансплантациялау тораптары мен инженерлік құрылыстарында жерасты кешендерін салу үшін резервтелген.

Мұндай схема бірінші кезекте есептік мерзімге және есептік мерзімнен тыс әзірленеді. Схема Бас жоспардың негізгі сызбалары үшін қашықтан алынған масштабта орындалады. Ол ҚЖК-ты орналастыру схемасымен үйлеседі. Жер асты кеңістігіндегі құрылыс тығыздығының схемасы аймақтардың жер үсті аумағынан жер асты нұсқасында құрылыс аймақтарын анықтау үшін әзірленеді. Бұл ҚЖК пайдалану қарқындылығын анықтайды. Жерасты ҚЖК пайдаланудағы ұзақ үзілістер оларды бейбіт уақытта пайдаланбау

олардың тіршілігін қамтамасыз ету жүйелерінің ескіруіне немесе тіпті істен шығуына. сондай-ақ, құрылымның жекелеген элементтерін уақтылы жөндеусіз бұзу, құрылымды баспана режиміне тез ауыстыру мүмкіндігін жоғалтуға әкеледі.

Қалалық шаруашылық объектілері; соғыс уақытында баспана және баспана ретінде пайдаланылуы мүмкін, бірқатар белгілер бойынша жіктелуі мүмкін: мақсаты бойынша, қала жоспарында орналасқан жері бойынша, жерүсті АЖ-мен өзара байланыс бойынша, тұндыру тереңдігі бойынша, құрылымдық және көлемдік-жоспарлау схемалары бойынша.

Халықты қорғау мақсатында ҚЖК-ны тиімді пайдаланудың негізгі бағыттарының бірі қала шаруашылығы объектілерін халықты паналауға бейімдеудің экономикалық негізделген тәсілдерін әзірлеу болып табылады.

3.4. ҚҚ астындағы жертөле бөлмелерін орналастыру

3.4.1. ҚҚ астындағы жертөлелерді бейімдеу негіздері қазіргі жағдайда халықты қорғау үшін қолданыстағы ғимараттар мен құрылыстардың жертөле үй-жайларын бейімдеу ҚҚ қорын құрудың негізгі бағыттарының бірі болып табылады.

Ол үшін үй - жайларды тандау, оларды есепке қою және қажет болған жағдайда оларды ҚҚ-на қойылатын талаптарға дейін жабдықтау ұйымдастырылады. осыған байланысты жетіспейтін ұжымдық қорғаныс құралдарын ұлғайту жөніндегі іс-шаралар АҚ және халықты қорғаудың аумақтық және Объектілік жоспарларында, ал нақты техникалық шешімдер тиісті жобалау-сметалық құжаттамада көрсетіледі.

Қолданыстағы ғимараттардың жертөле бөлмелерін баспанаға орналастыру көптеген жағдайларда техникалық жағынан қиын ғана емес, сонымен қатар экономикалық тұрғыдан да мүмкін емес. Бұл бөлімде санатталған қалалар-

дың халқын қорғау үшін күшейтілген баспаналарға арналған қосалқы қондырғылар және РҚП қарастырылады. Күшейтілген баспаналарға әлсіз қирау аймақтарында халықты қорғау үшін РҚП кіреді.

Оларды ҚҚ-қа бейімдеу үшін жертөле үй-жайларын тандау кезінде олардың конструкцияларының қорғаныш қасиеттерін, үй-жайлардың көлемдік-жоспарлау шешімдерін, сондай-ақ ғимараттар мен құрылыстардың санитарлық-техникалық жүйелерінің ҚҚ жобалау жөніндегі нормативтік құжаттардың талаптарына сәйкестігін бағалауға баса назар аударылады.

Жертөле бөлмелері талаптарға сай болуы керек:

- негізгі құрылымдар жанбайтын және жеткілікті берік болуы керек;

- Үй - жайлар толығымен жерге көміліп, апатты, нөсерлі және жер асты суларымен су баспайтын жер учаскелерінде болуы тиіс;

- жартылай жертөле үй-жайларын бейімдеуге рұқсат етіледі, олардың жабынының төменгі жағы жер бетінің жоспарлау белгісінен 0,8 м аспайды;

- бейімделетін жертөлелердің жабдықсыз ауданы және ҚНЖЕ-11-11-77 " талаптарына сәйкес биіктігі болуы тиіс және жобалауға арналған нұсқаулықтар;

- үй-жайлардың жанында ахов және жабылатын сұйықтықтар үшін зиянды басқа да ірі резервуарлар болмауы тиіс.

- транзиттік коммуникациялар өтетін немесе кәріз жүйелерінің көлденең учаскелері орналастырылатын үй-жайларда күшейтілген баспана орналастырылмауы тиіс;

- жертөле үй-жайларында бейбіт уақытта өтетін технологиялық процесс беріктігі бойынша қоршау конструкцияларын күшейту мүмкіндігіне жол беруі тиіс; баспананың тікелей үстінде орналасқан үй-жайларда ерекше ауыр заттар мен жабдықтар болмауы тиіс;

- жертөледегі баспанаға жақындау жолдары мүмкіндігінше ілулі сәндік заттардан және жанатын немесе қатты түтін шығаратын материалдардан бос болуы керек;

- күшейтілген баспана үшін өрт қауіптілігі III санаттағы учаскелерде және өрт қауіпсіздігі аймақтарында ор-

наласқан жертөлелерді тандау керек:

- белгілі бір жертөле үй-жайын күшейтілген баспанаға бейімдеу қажеттілігін негіздеу кезінде баспанаға жататын адамдардың тұрақты болатын орындары болып табылатын ғимараттарда орналасқан жертөле үй-жайларына артықшылық беру керек;

- жертөле үй-жайларын күшейтілген баспанаға бейімдеу кезінде күшейту конструкциялары мен ішкі жабдықтар бұл үй-жайларды тікелей мақсаты бойынша пайдалануды айтарлықтай қиындатпауы немесе технологиялық процесті қайта құруға кедергі келтірмеуі тиіс.

Үй-жайларды бейімдеу алында есептеу арқылы қоршау конструкцияларының беріктігі тексеріледі.

Арматураланған баспаналарға арналған арматура үшін жертөлелер мен басқа да көмілген бөлмелер ең қолайлы, олардың едендері жоғарыда орналасқан едендер мен құрылымдардың құлауынан жүктемені көтереді немесе осы құрылымдарды белгілі бір жолмен нығайтуға мүмкіндік береді. Бұл, әдетте, өнеркәсіптік ғимараттардың жертөле бөлмелері, олардың едендері станоктар мен басқа жабдықтардан, әкімшілік ғимараттардан, Құрама және монолитті темірбетон конструкцияларынан жасалған едендері бар тұрғын үйлерден жүктеме-лерге арналған.

Бейімделетін бүлінген үй-жайлардың құрылымдық элементтерінің көтергіш қабілетін (шекті рұқсат етілген

жүктемесін) анықтауға арналған бастапқы деректерді тиісті техникалық құжаттамадан алуға немесе үй-жайларды зерттеу материалдары бойынша қабылдауға болады.

Егер зерттеу барысында құрылымдардың тек геометриялық өлшемдері анықталса, онда олардың көтергіштігін (иілу моменті бойынша) шамамен бағалау жүргізіледі, оның мәні ғимараттың құлауынан болатын жүктемені және еден конструкцияларының көтергіш қабілетін анықтау және салыстыру болып табылады.

Егер көмілген бөлменің құрылымдық элементтерінің жүк көтергіштігі жеткіліксіз болса, оларды күшейту схемасы анықталады.

Өнеркәсіптік және азаматтық құрылыс едендерінің темірбетон конструкцияларының жүк көтергіштігін бойлық және көлденең арматураның көлденең қимасының ауданын ұлғайта отырып, едендерге жоғары дәнекерленген бетон төсеу, сондай-ақ беріктік сипаттамалары жоғары болатын қолдану арқылы азайту арқылы арттыруға болады. Қосымша тіректерді екі есе орнату арқылы аралықты азайту кезінде қабаттасудың жүк көтергіштігін төрт есе арттыруға болатындығын болжауға болады. Бұл ретте радиацияға қарсы баспанаға бейімделетін ғимараттар мен құрылыстардың жертөле үй-жайлары конструкцияларының көтергіш қабілеті топырақ себудиң, гидроқшаулаудың және басқа да жүктемелердің ұлғаюынан қосымша жүктемеге есептелу-

ге тиіс.

Едендерді нығайту (қосымша жүгірулер, арқалықтар мен тіректерді орнату арқылы), әдетте, еденге қосымша топырақ қабатын төсеу кезінде қажет. Бұл ретте барлық қосымша іс-шаралар үй-жайларды баспана режиміне ауыстыру кезінде жүргізіледі. Әртүрлі өндірістік және шаруашылық-тұрмыстық қажеттіліктер үшін бейбіт уақытта пайдаланылатын ғимараттар мен құрылыстардың көмілген бөліктері күшейтілген баспаналарға бейімделуі мүмкін.

Өндірістік ғимараттардың жертөле қабаттары. Қазіргі заманғы цехтар құрамында аспаптық, қойма, қойма орналасқан қосалқы үй-жайлардың едәуір саны бар. Бұл үй-жайлардың ауданы өндірістік алаңдардың 15% құрайды. Жалпы аумақтың 10% - на дейін Үй-жайлар болуы мүмкін. желдету қондырғылары орналасқан аудандардың едәуір бөлігін тұрмыстық үй-жайлар (киім-кешек бөлмелері, душ бөлмелері, қолжуғыштар, дәретханалар) алады. Киім бөлмелері киімге арналған жабық шкафтармен жабдықталады. Киінуге арналған орындықтар жақын жерде орналасқан. Шкафтардың саны ең көп жұмыс істейтін ауысымға сәйкес келеді. Бір жұмысшыға арналған тұрмыстық үй-жайлардың пайдалы ауданы 2-3 м құрайды. осы үй-жайлардағы бағандар торы 6x6 м немесе 6x9 м, ал үй-жайлардың биіктігі - 2,5-3,3 м. жалпы, өндірістік ғимараттардың жертөлелерінің ауданы 15-тен

50% - ға дейін .

Әкімшілік-тұрмыстық ғимараттардың жертелелері. Бұл бөлмелерде асханалар, буфеттер, қоймалар орналастырылған.

Тұрғын үй ғимараттарының жертелелері. Бұл үй-жайларда слесарлық шеберханалар, қазандықтар, әкімшілік Үй-жайлар орналастырылады. Күшейтілген баспаналармен жабдықтауға ең қолайлы жертелелер (жертөле бөлмелері) негізінен қолданыстағы ғимараттардың келесі түрлерінде орналастырылған.

Аз қабатты (2-4 қабат) тұрғын үйлер, 50-60 жылдардағы ғимараттар. Үйлердің қабырғалары-кірпіш, іргетастар - бетон, бетон (таспа) едендер-темірбетон плиталарынан жертеленің биіктігі-3,0 м немесе одан да көп, ені - 4,0-6,0 м. едендердің соққы толқыны бойынша жүк көтергіштігі $R_f = 0,16-0,2$ кгс/см қорғаныс коэффициенті $K_3 = 50$ (мұнда және одан әрі K_3 толығымен көмілген қабырғалар үшін анықталған).

50-60 жылдары салынған көп қабатты (5-6 қабат) тұрғын үйлер. Үйлердің қабырғалары кірпіш, іргетасы бетон, бетон (таспа). Төбелер-осы типтегі ғимараттардың жертөле бөлмелеріндегі қырлы темірбетон плиталарынан көтергіш бойлық қабырғалармен қатар көлденең көтергіш қабырғалар да бар. Жертөлелердің биіктігі-3,0 м, ені-2,7-3,5 м. $R_f = 0,45-0,5$ кгс/см', $K_3 = 50$.

Кірпіш қабырғалары мен габельді шатырлары бар 60-65 жылдардағы тұрғын үйлер. Сыртқы

және ішкі қабырғалар-мойынтіректер, іргетастар бетон, блоктар. Жертөле қабырғалары-бетон, блокты, қалыңдығы 0,6 м. едендер-темірбетон аркалықтарға тірелген темірбетон плиталарынан. Жертөлелердің биіктігі-2,0-2,5 м. жертөле-техникалық жерасты. Жертөледегі кіреберістер ғимараттардың соңында орналасқан. $R_f = 0,14$ кгс / см², $K_3 = 100$.

60-65 жылдардағы тұрғын үйлер панельдік қабырғалары мен шатырлары бар. Көлденең қабырғалар мойынтіректер болып табылады. Жертөлелердің қабырғалары блокты, қалыңдығы 0,6 м. еден-көлденең қабырғаларға тірелген темірбетон плиталарынан. Жертөле бөлігінде коммуникациялар салынған. бөлім қосалқы бөлме ретінде пайдаланылады. $R_f = 0,14$ кгс/см-, $K_3 = 100$.

60-65 жылдардағы жаппай салынған тұрғын үйлер. 9 және 12 қабатты блоктар. Жертөлелер бос темірбетон плиталарымен жабылған. Жертөлелердің биіктігі-2,0-2,5 м. коммуникациялар жертөледе орналасқан. Ғимараттардың жер үсті бөлігінің конструкциялары ауыр бетоннан жасалған және жоғарғы қабаттар құлаған кезде жертөле едендері құлап кетуі мүмкін. $R_f = 0,16 - 0,2$ кгс/см-. $K_3 = 100$.

Панельдік көп секциялы 9 және 12 қабатты тұрғын үйлерде темірбетон панельдерінің көлденең қабырғалары бар. Аспалы қоршау конструкциялары жеңіл бетоннан жасалған. Еден плиталары қатты. қалыңдығы 10-16 см, бөл-

менің өлшемі 3, 0x4, 5 м. ішкі біліктер-жартылай тереңдетілген түрі. Жертөле панельдері жеңіл бетоннан жасалған. $R_f = 0,25$ кгс / см', $K_3 = 200$.

"Мұнаралар" тұрғын үйлері (16-18 қабатты). Мойынтіректер-көлденең темірбетон қабырғалары, қоршау құрылымдары жеңіл бетондардан жасалған. Темірбетон немесе металл жақтаулары бар ғимараттар болуы мүмкін. $R_f = 0,25$ кгс / см, $K_3 = 200$ -ден астам.

Жоғары қабатты кірпіш үйлер (12-18 қабатты). Құрылыс Арнайы жобалар бойынша жүргізілуде. Дизайн схемалары әртүрлі. Жертөле қабырғалары-блокты, қалыңдығы 0,6 м. жертөле үсті едендері-көтергіштігі $R_f = 0,1-0,14$ кгс/см, $K_3 = 150$ бос темірбетон плиталарынан жасалған.

Тұрғын үй ғимараттары бірінші қабатты қоғамдық кеңістіктерге (дүкендер, ательелер және т.б.) пайдаланылады. Ғимараттарда жертөле төбелері бар, олар әдетте қырлы және күшейтілген қуыс плиталардан жасалған. $R_f = 0,3$ кгс / см', $K_3 = 50$. Әкімшілік және мәдени-тұрмыстық ғимараттар. Ғимараттардың жертелелері әдетте толығымен көмілген. Қабырғалы плиталардан жасалған жертелелердің қабаттасуы $R_f = 0,35$ кгс/ см', $K_3 = 50$ көтергіштігі жоғарылаған.

Құрылымдық шешімдерге сәйкес жертелелердің едендері екі түрге бөлінеді: арқалық және арқалық емес.

Арқалық едендер қабырғалы немесе жалпақ тақталардан және оларды тірей-

тін Арқалықтардан тұрады, Баспаналарды орналастыру олар қабырғалар мен аралық үшін кірпіш (тас) ғимараттар-тіректерге-бағандарға тірелетіндігі және жертөле қабаттары, сондай-ақ панельдік тек қабырғалар немесе толық ғимараттардың техникалық қаңқалы ғимараттарда болуы подптын жерлері ең қолай-мүмкін - тек бағандар. Арқалықсыз едендер - бұл қабырғаларға немесе бағандарға тікелей тірелген тегіс плиталар, олардың үстінде астаналық кеңейтімдер бар. Қоймалар-цилиндрлік бетінде қисық тақталар.

Радиацияға қарсы баспаналарға бейімделуге болады: тұрғын, қоғамдық, өндірістік және басқа да ғимараттар мен құрылыстардың жертелелері;

Өндірістік, қойма және тұрмыстық қажеттіліктерге арналған жеке тұрған көмілген құрылыстар: көмілген гараждар, жертелелер, қоймалар және т. б.;

тас (бетон) және кірпіш ғимараттардың жертөле қабаттарындағы сыртқы ашық қабырғалардың, терезе және басқа да саңылаулардың ең аз ауданы бар жеке үй-жайлар.

есе жоғары.

Халықты қорғау үшін жертөле және басқа жерленген үй-жайларды бейімдеу кезінде қоршау құрылымдарының радиациялық әсерден қажетті қорғаныс қасиеттерін қамтамасыз ету өте маңызды. Олар радиоактивті ластанған рельефті гамма-сәулеленуден қорғауды қамтамасыз етуі керек. Баспана мен баспанаға бейімделген жерленген үй-жайлардың қорғаныс қасиеттеріне келесі факторлар әсер етеді:

- үй-жайлардың жерден көтерілу дәрежесі;

- ғимараттың сыртқы қабырғаларына қатысты бөлменің сыртқы қабырғаларының материалы, құрылымы және орналасуы;

- үй-жайлардың едендерінің материалы мен конструкциясы, сондай-ақ олардың ғимараттың төбесінен қашықтығы;

- радиоактивті жауын-шашынның іргелес және олардың үстіндегі үй-жайларға түсу мүмкіндігі;

- қоршау конструкцияларындағы саңылаулардың саны мен орналасуы;

- учаскелердің құрылыс тығыздығы.

Радиоактивті ластанған жердің гамма-сәулеленуінің әсерінен үй-жайлардың бейімделуін жобалау және олардың қорғаныс қасиеттерін бағалау үй-жайдың сәулелену дозасы ашық ластанған жерде алынған дозадан неше есе аз екенін көрсететін қорғаныс коэффициентін анықтаумен байланысты.

Қорғаныс коэффициенті қабырғалардың, бөлімдер мен

едендердің массасына, бөлмелердің геометриялық параметрлеріне байланысты. Ғимараттардың биіктігі мен пішінінен, ғимараттардың ластанған беттерінің өлшемдерінен, оларды қорғалатын үй-жайлардан алшақтатудан, сондай-ақ көрші ғимараттардың скрининг дәрежесінен. Бұл ретте рельефтің радиоактивті ластануы кезінде Иондаушы сәулеленуді әлсірету тәсілдері қажетті қорғау дәрежесіне, ғимараттың жертөле және жер үсті бөліктерінің құрылымдық шешімдеріне, пайдаланылатын құрылыс материалына және т. б. байланысты қабылданады. және қолданыстағы құрылыс нормалары мен ережелеріне сәйкес жобаланады.

Жерленген үй-жайлардың иондаушы сәулеленудің әсерінен қорғаныш қасиеттерін арттыру жолымен жүргізу ұсынылады.

- жертөле және жертөле қабаттарының шығыңқы бөліктерін толық биіктікке үйіп тастау; - осыған байланысты тірек арқалықтар мен тіректерді алдын ала орната отырып, төбеге қосымша топырақ қабатын қосу;

- қоршау конструкцияларындағы сыртқы ойықтарды бітеу және кіреберістердегі қабырға-экран құрылыстары.

Аталған барлық іс-шаралар қорғаныс құрылыстарын дайындау кезеңінде жүргізілетінін есте ұстаған жөн, ал осы іс-шараларды жоспарлау және қажетті материалдарды дайындау алдын-ала жүзеге асырылуы керек.

Жер бетінен шығып тұрған баспана қабырғалары мен жабындарының радиациялық әсерінің әлсіреу дәрежесі, әдетте, материалдың бірнеше қабатынан тұратын тосқауылдың гамма-сәулелену дозасының әлсіреу дәрежесіне байланысты: сондай-ақ баспаналардың орналасу жағдайлары (құрылыс түрі, ғимараттар саны, олардың биіктігі, құрылыс тығыздығы).

РҚБ орналастыру үшін үй-жайларды таңдағанда келесі негізгі ережелерді басшылыққа алады.

Баспана орналастыру үшін кірпіштен (тастан) ғимараттардың жертөлелері мен жертөлелері ең қолайлы. Қала маңындағы аймақта ағаш үйлердің жертөлелері мен жертөлелері, сыртқы қабырғалардың, терезелердің және басқа саңылаулардың минималды ауданы бар тас (бетон) және кірпіш ғимараттардың жеке бөлмелері мен жертөле қабаттары пайдаланылуы мүмкін.

Баспана үшін таңдау кезінде тас үйлерде (құрылыстарда) және құрылыс тығыздығы жоғары кварталдарда орналасқан жерленген үй-жайларға артықшылық беріледі.

Қоршау құрылымдарының қорғаныш қасиеттерін анықтайтын ең маңызды параметр - 1 м' - құрылымдардың массасы. Бұл көрсеткіш баспананың қорғаныш қасиеттерін арттыру үшін қолданылатын 1 м материалдың массасы болуы керек.

Жертөлелерде орналасқан РҚБ-ның қорғаныш қасиет-

терін арттыру үшін: иондаушы сәулеленуден баспанамен іргелес және олардың үстінде орналасқан үй-жайларды радиоактивті заттардың түсуінен қорғау жөніндегі іс-шаралар көзделеді. Аталған үй-жайлардың терезелерінде перделерді ілуге немесе жеңіл аспалы жапқыштарды (қалқандарды) орнатуға арналған құрылыстар орналастырылады.

Ғимараттардың жертөле жертөлелері мен бірінші қабаттарының, сондай-ақ жертөлелердің жертөлелерінің және осы мақсат үшін қолайлы басқа да жерленген кеңістіктердің үй-жайларының астына бейімделу олардың қорғаныш қасиеттерін арттыру, герметизациялау және қарапайым желдетуді орнату бойынша жұмыстарды орындаудан тұрады.

РҚБ астында бейімделетін үй-жайлардың қорғаныш қасиеттерін арттыру тастан немесе кірпіштен жасалған қабырға экрандарының (қосымша қабырғалардың) құрылысымен қамтамасыз етіледі. үй-жайлардың жер үсті бөлігінің сыртқы қабырғаларына еден белгісінен 1,7 м биіктікке топырақ салынған қаптарды төсеу арқылы жүзеге асырылады.

Жертөле қабырғаларының шығыңқы бөліктері, жер асты жерлері толық биіктікте топырақпен себілген қажет болған жағдайда топырақ төбенің үстіне құйылады, сондықтан радиацияға қарсы баспана бөлмелерінде жиі арқалықтар мен тіректерді орнатуға тура келеді. Барлық есіктер мен терезелер мөрленеді.

АҚ ҰО ЖАҢАЛЫҚТАРЫ

ТАБИҒИ ЖӘНЕ ТЕХНОГЕНДІК СИПАТТАҒЫ ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙЛАР ТУЫНДАҒАН ЖАҒДАЙДА МҮГЕДЕКТІГІ БАР АДАМДАР ҮШІН ОЛАРДЫҢ ӘРЕКЕТТЕРІ БОЙЫНША АЗАМАТТЫҚ ҚОРҒАУ ОРГАНДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНЕ МҮГЕДЕКТІГІ БАР АДАМДАРДЫ ОҚЫТУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

I тарау. Төтенше жағдай кезінде мүгедектігі бар адамдардың құқықтарын реттейтін нормативтік-құқықтық актілер

Мүгедектігі бар адамдардың құқықтары былайша реттеледі:

1. «Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияны ратификациялау туралы» 2015 жылғы 20 ақпандағы Қазақстан Республикасының Заңы. «Қатерлі жағдайлар мен төтенше гуманитарлық жағдайлар» 11-бабына сәйкес, қатысушы мемлекеттердің «қарулы қақтығыстарды, төтенше гуманитарлық жағдайларды және дүлей зілзалаларды қоса алғанда, тәуекел жағдайларында мүгедектердің қорғалуы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін қажетті шараларды» қабылдау міндеттемесі ерекше атап өтіледі.

2. Сонымен қоса, 4-баптың 1-тармағында: «Қатысушы мемлекеттер барша мүгедектердің адамның барлық құқықтары мен негізгі бостандықтарын мүгедектік белгісі бойынша ешқандай да кемсітушіліксіз толық іске асыруын қамтамасыз етуге және көтермелеуге

Осы Әдістемелік ұсынымдар төтенше жағдайлардың туындау мәселелерін, алдын алу мен туындаған жағдайдағы іс-қимылдарды қамтиды. Ұсыныстарда мүгедектігі бар адамдар пайдалана алатын және олардың жақындарына пайдалы болатын ақпараттың айтарлықтай көлемі бар.

Осы ұсынымдарда төтенше жағдай туындаған жағдайда өз-өзіне көмек көрсетуге арналған материалдар жинақталған. Әдістемелік ұсынымдар төтенше жағдайлардың алдын алу бойынша іс-шараларын жүргізу кезінде үлестірме материал ретінде пайдаланылуы мүмкін.

міндеттенеді», ал 32-бабы тәуекел жағдайлары мен гуманитарлық дағдарыстарға ден қою тұрғысынан кейбір мемлекеттердің мүмкіндіктерін кеңейту үшін халықаралық ынтымақтастықтың маңыздылығын мойындайды.

2. «Қазақстан Республикасында мүгедектігі бар адамдарды әлеуметтік қорғау туралы» 2005 жылғы 13 сәуірдегі Қазақстан Республикасының Заңы мүгедектігі бар адамдарды әлеуметтік қорғау саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейді және мүгедектігі бар адамдарды әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етудің, олардың тіршілік-тынысы мен қоғаммен етене араласуы үшін тең мүмкіндіктер жасаудың құқықтық, экономикалық және ұйымдастырушылық шарттарын айқындайды.

3. Мүгедектігі бар адамдарды қорғау және олардың қауіпсіздігі төтенше гуманитарлық жағдайлардан немесе дүлей зілзалалардан туындаған тәуекел жағдайларында «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы», «Төтенше жағдай туралы», «Азаматтық қорғау туралы» Қазақстан Республикасы Заңдарының ережелерін іске асыру шеңберінде қамтамасыз

етіледі.

«Азаматтық қорғау туралы» Қазақстан Республикасы Заңы барлық азаматтарға, оның ішінде мүгедектерге: ұшырауы мүмкін төтенше жағдайлардың қауіпті факторларының туындау қаупі туралы және қажетті қауіпсіздік шаралары туралы ақпаратты алдын ала алуға; төтенше жағдайлар туындаған жағдайда өмірді, денсаулық пен жеке мүлікті қорғауға; заңнамада белгіленген тәртіппен табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар салдарынан денсаулығына келтірілген зиянды және мүлікке келтірілген залалды өтеуге; табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар салдарынан денсаулыққа және мүлікке келтірілген зиянды өтеу туралы сотқа талап қою белгіленген.

Қазақстанда «112» бірыңғай кезекші-диспетчерлік қызметі жұмыс істейді, оның құзыреттері жеке және заңды тұлғалардан төтенше жағдайдың туындау алғышарттары, өрт, адамдардың өмірі мен денсаулығына қауіп төндіруі және шұғыл көмек шараларын қабылдауды талап ететін өзге де жағдайлар туралы хабарламаларды қабылдаумен және өңдеумен айналысады.

Қолданыстағы заңнамаға сәйкес байланыс операторлары «112» қызметіне қоңырау шалушы абоненттің орналасқан жерін анықтау және төтенше жағдайлар қаупі төнген немесе туындаған кезде халықтың ұялы байланыс телефондарына қысқа мәтіндік хабарламалар жіберу бойынша қызметтерді өтеусіз негізде ұсынуға міндетті. Бұл норма мүгедектігі бар адамдарға басқа азаматтармен қатар төтенше жағдайлар қаупі немесе туындауы туралы ұялы байланыс арқылы ақпарат алуға мүмкіндік береді.

3. Мүгедектігі бар адамдарға алғашқы медициналық көмек «Төтенше ахуалдар, төтенше жағдай режимін енгізу кезінде халыққа медициналық көмек көрсету тәртібін, түрлері мен көлемін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 26 қарашадағы № 796 қаулысы және «Қазақстан Республикасында медициналық-санитариялық алғашқы көмек көрсетуді ұйымдастыру стандартын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің 2023 жылғы 30 наурыздағы № 49 бұйрығына сәйкес көрсетіледі. Алғашқы медициналық көмек көрсету бойынша іс-қимылдарды жоспарлау кезінде «Жедел медициналық жәрдем, оның ішінде медициналық авиацияны тарта отырып көрсету қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің 2020 жылғы 30 қарашадағы № ҚР ДСМ-225/2020 бұйрығына сәйкес дәрі-дәрмектердің стандартты тізімі қолданылады.

4. Сәулет, қала құрылысы және құрылыс саласындағы мемлекеттік нормативтерде өрт, апатты жағдайлар және қауіпті табиғи әсерлер кезінде халықтың мобильділігі төмен топтары үшін қолжетімді ғимараттар мен құрылыстарға қауіпсіздік талаптары көзделген (ҚР ҚН Құрылыс нормалары 3.06.2011 «Халықтың аз қозғалатын топтары үшін ғимараттар мен құрылыстардың қолжетімділігі, ҚР ҚЖ қағидаларының жинағы 3.06-02-2012 «Халықтың мобильділігі төмен топтары үшін қолжетімділікті ескере отырып ғимараттар мен құрылыстарды жобалау. Жалпы ережелер»).

II тарау. Мүгедектігі бар адамдарға табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдай кезіндегі іс-әрекеттері бойынша ұсынымдар

2.1. Төтенше жағдайлар кезіндегі жалпы іс-қимыл ережелері

Өрт, құрылымдардың құлауы, улы заттардың ағуы, сондай-ақ басқа да төтенше жағдайлар кезінде, ең алдымен, сабырлы болуға тырысыңыз және дүрбелеңге түспеңіз. Есіңізде болсын, адамның бейсаналық әрекеттері бейберекетсіздікке әкеледі және нәтижесінде ауыр

зардаптарға әкелуі мүмкін. Зардап шеккендердің бейберекет әрекеттері құтқарушылардың, өрт сөндірушілердің, медицина қызметкерлерінің және басқа мамандардың жұмысын қиындатады.

Мүмкіндігінше дереу «112» және «101» телефондарына қоңырау шалыңыз. Хабарламаңызды жеткізген кезде сабырлы болыңыз. Қысқа және анық сөйлеуге тырысыңыз. Хабарламада мынаны айту керек: не болды; орын алған жері (мекенжайы, бағыт-бағдары). Егер сіз куәгер болсаңыз және Сізге ешқандай қауіп төндірмесе, құтқарушылар, өрт сөндірушілер, полиция қызметкерлері келгенге дейін орныңызда болуға тырысыңыз.

Төтенше жағдайда мобильді құрылғы арқылы геопозицияны анықтау және беру дағдыларын алдын ала қалыптастырыңыз. Бұл әсіресе көру қабілеті нашар адамдар үшін өте маңызды, өйткені визуалды белгілерді анықтауға және сипаттауға мүмкіндігі жоқ.

Есту қабілеті бұзылған адам өзінің есту жағдайы туралы мәтінді алдын ала тұжырымдап, телефонына «жазбаларға» жазуы керек, содан кейін оның орналасқан жері туралы ақпарат толықтырылады, оны кейінірек жақындарына және/немесе таныстарына жіберуге болады.

Есіңізде болсын, «112» қызметі шектеулер кезінде де, нөлдік және теріс теңгерім кезінде қол жетімді, «112» қызметіне қол жеткізу үшін SIM картасы қажет емес, тек мобильді құрылғы қажет.

Әрқашан байланыста болу үшін мобильді құрылғылардың заряд деңгейін үнемі тексеріп отырыңыз.

Жаппай апаттар болған жағдайларда - радионы, теледидарды қосыңыз, көше динамиктері мен дауыс күшейткіштері арқылы берілетін ақпаратты тыңдаңыз, жүгіртпе жолы арқылы берілетін ақпаратты оқыңыз. Сөйлеу хабарламасында олар Сізге не болғанын жеткізеді, жүріс-тұрыстың негізгі ұсыныстары мен қағидаларды жеткізеді.

Егер естімейтін адам не болып жатқанын білмесе, ол басқа адамдардың іс-әрекеттеріне назар аударуы керек, егер мүмкін болса, біреуге түсініктеме алу үшін жүгіну керек.

Құтқарушы мамандардың, өрт сөндірушілердің, медицина қызметкерлерінің, полиция қызметкерлерінің, қоғамдық көлік қызметкерлерінің іс-әрекеттерін қиындататын жағдайлар жасамаңыз. Арнайы сигналдармен (визуалды және дыбыстық) қозғалатын көлікті өткізіп жіберіңіз.

Есіңізде болсын! Кәсіпорындардың немесе көліктердің сиреналары мен үзік-үзік дыбыстары «Барлығына назар аударыңыз!» деген сигналды білдіреді.

Адамдар көп жиналатын жерлерде (концерттер, көрмелер, фестивальдар, форумдар және т.б.) қоқыс жәшіктерінің, урналардың, арбалардың, иесіз чемодандардың жанында тұрмаңыз – көбінесе дәл осы жерлерде жарылғыш құрылғылар салынады.

Үйде дәрі-дәрмектердің, таңғыштардың және сумен қамтамасыз етудің минималды жиынтығын сақтаңыз. Дәрі-дәрмектердің жарамдылық мерзімін үнемі тексеріп отырыңыз.

Көру қабілеті бұзылған адамдарға барлық дәрі-дәрмектерге рельефтік-нүктелік қаріппен жазу ұсынылады, сізге тек атауды ғана емес, сонымен қатар жарамдылық мерзімін және кем дегенде қысқаша сипаттаманы жазу керек, мысалы, «Темпалгин, 2023 жылдың қаңтарына дейін жарамды, ауырсынуды басатын дәрілер». Есте сақтау қабілетіне үміт артудың қажеті жоқ, өйткені күйзелістік жағдайда сіз тіпті таныс препараттардың әсерін еске түсіре алмайсыз.

2.2. Қоғамдық орындардағы өрт кезіндегі іс-қимыл қағидалары

Өрт кейде адамдар көп жиналатын жерлер-

де пайда болады.

Статистикаға сәйкес, негізгі әсер ететін фактор өрттің өзі емес, оның салдары, мысалы, жану өнімдерінің уыттылығына байланысты тұншығу болып табылады. Таза ауа ағыны да өрттің көбірек таралуына әсер ететін фактор болып табылады.

Қоғамдық орындарға барған кезде қосалқы шығу орындарының орналасқан жерімен және ұйымды эвакуациялау жоспарымен алдын ала егжей-тегжейлі танысыңыз. Өрт қауіпсіздігі ережелеріне сәйкес кез келген бөлмеде екі немесе одан да көп шығу жолдары болуы керек. Әдетте, эвакуациялау жоспары сызба түрінде ұсынылған және көрнекті қол жетімді жерде, эвакуациялық шығудан 2-4 метр қашықтықта, лифттердің жанында, әкімші үстелі аймағында (ресепшн) және келушілерді күтетін басқа жерлерде орналасқан.

Өрт туындаған жағдайда өрт туралы өрт сөндірушілер мен құтқарушылардың «101» телефоны бойынша – ұялы және стационарлық телефоннан немесе «112» бірыңғай қызметке дереу хабарлаңыз.

Қоғамдық орындарға барған кезде күзет бекетінің немесе киім-кешек бөлмесінің немесе әкімші үстелінің қызметкеріне денсаулығыңыздың ерекшеліктері мен жоспарланған болу орны туралы ескертіңіз. Мұндай шара төтенше жағдай туындаған жағдайда Сіздің эвакуацияңызды жедел қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Қоғамдық орындарға барған кезде есту қабілеті нашар адамдарға күзет бекетінің қызметкерлеріне олардың болу уақыты мен орны туралы ескерту ұсынылады. Ескертуді жазбаша түрде алдын ала дайындаңыз және тиісті жазбаның тіркеу журналында тіркелгенін бақылаңыз. Күзет бекетінің қызметкеріне берілетін қағазға тегі, аты, әкесінің аты жазылуы және денсаулық жағдайы туралы ақпарат болуы тиіс. Бұл шара шұғыл эвакуация жағдайында орналасқан жеріңізді анықтауға көмектеседі.

Егер өрт туындаса, ең аз түтіндеу орын алған шығуға қарай жылжуға тырысыңыз.

Көру қабілеті сақталған адамдарға эвакуациялық жарықтандырудың жасыл шамдарының жарығына назар аудара отырып, қозғалу

ұсынылады.

Көру қабілеті бұзылған адамдарға шұғыл эвакуация кезінде ең аз жарақат алу үшін, сондай-ақ айналасындағылардың ситуациялық көмек көрсету қажеттілігіне назарын аудару мақсатында ақ қамыс таяқты пайдалану ұсынылады.

Көру қабілеті бұзылған адамдарға адамдар көп жиналатын жерлерге барған кезде, тіпті ілесіп жүретін адам болса да, ақ түсті таяқшаны алуға кеңес беріледі, өйткені ақ түсті таяқша шағылыстыратын қасиетке ие. Шағылыстыратын элементтер құтқарушыларға түтіндеу жағдайында Сіздің орналасқан жеріңізді анықтауға көмектеседі. Кәдімгі киімде шағылыстыратын элементтер сирек екенін ескеріңіз, олармен міндетті түрде арнайы киімдер жабдықталған, мысалы, өрт сөндірушінің күртесінде екі қатар сигналдық шағылыстыратын сызықтар және «ТЖМ»/«М-ЧС» жарық шағылыстыратын жазуы бар. Егер Сіз бағыт-бағдарды анықтау үшін таяқшаны пайдаланбасаңыз, мысалы, Сіз қозғалмасаңыз, бірақ көмек күтсеңіз, таяқшаны үшбұрыш етіп бүктеңіз, құрылымды таяқтың тұтқасына резеңке ілмекпен бекітіңіз, мұндай конфигурацияда таяқша «Апатты жағдай» белгісін білдіреді және көбірек назар аудартады.

Таяқшаны үшбұрыш түрінде бүктеу тәсілі 1-суретте, қараңғыда қол жеткізілген визуалды әсері 2-суретте көрсетілген.

1-сурет. Ақ таяқшаны үшбұрыш түрінде бүктеу әдісі

2-сурет. Қараңғыда қол жеткізілетін визуалды әсер, бүктелген ақ таяқша «Апатты жағдай» белгісіне ұқсайды.

Түтіндеу орын алған жағдайда қабырғалар мен тұтқаларды ұстап, шығуға қарай бағыт алыңыз. Дымқыл орамал немесе киімнің жеңі арқылы тыныс алыңыз. Қатты түтіндеу орын алған жағдайда, төрт аяқтап немесе еңбектеп қозғалыңыз, еденге неғұрлым жақын болған сайын, соғұрлым оттегі көп және температура төмен болады.

Көп қабатты ғимаратта лифт қолдануға болмайды – баспалдақпен төмен түсіңіз. Өртті сөндіру кезінде электр қуаты өшіріледі, сондықтан қабаттар арасында түтіндеу жағдайында қалып қою қаупі бар.

Егер сіз өзіңізді эвакуациялай алмасаңыз, терезеден өтіп бара жатқан адамдарға сигнал жіберуге тырысыңыз: шарфты, киімді сермеңіз, телефонды, фонарикты жарықтандырыңыз, айқайлаңыз, карнизді түртіңіз.

Балаларды өзіңіздің қасында ұстаңыз, мүмкіндігінше дымқыл немесе тығыз шүберекпен тыныс алу жолдарын жабуды ұмытпаңыз.

Есіңізде болсын, кейбір ғимараттар қауіпсіз аймақпен жабдықталған. Қауіпсіз аймақ мүгедектерге және қозғалуы қиын адамдарға арналған. Оның мақсаты – ғимараттағы және барлығымен бірге тез эвакуациялануға мүмкіндігі жоқ мобильді емес топтардың өкілдерін өрттен құтқару.

Қауіпсіздік аймағы-бұл жеке үй-жай, оның ауданын есептеу сол жерде болуы мүмкін адамдардың болжамды санына байланысты саналады. Мұндай үй-жайлардың жоспарлау, құрылымдық, инженерлік шешімдеріне қойылатын талаптар олардың ең жоғары өрт

қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында жасалған: терезелер қарастырылмайды; өздігінен жабылатын кіре берістерде тығыздағыштары бар есіктер; қоршау құрылымдары түтін өткізбейді; кіре берістер саны-2-ден кем емес.

Көру қабілеті бұзылған адамдарға ғимараттағы қауіпсіз аймақтың орналасқан жерімен ғана емес, сонымен қатар өртке қарсы аймақтың есігінің сыртқы түрімен де алдын ала танысуға кеңес беріледі, оның қарапайым ішкі есіктерден айқын айырмашылықтары бар, оларды тактильді түрде оңай анықтауға болады: отқа төзімді материалдардан жасалған тығыздағыштар, табалдырықтың болуы, жақындатқыштың болуы. Егер сіз нысанға бірінші рет барсаңыз, өртке қауіпсіз аймақтың қай жерде орналасқанын және оған қалай жетуге болатынын біліп алыңыз.

2.3. Тұрғын үй-жайда өрт болған кездегі іс-қимыл қағидалары

Егер сізде немесе сіздің көршілеріңізде өрт туындаса, дереу өрт сөндірушілер мен құтқарушылардың «101» нөміріне – ұялы телефоннан және стационарлық телефоннан немесе «112» бірыңғай нөміріне қоңырау шалыңыз.

Электр құрылғысы тұтанған жағдайда, алдымен оны розеткадан шығару арқылы немесе пәтердің электр қалқаны арқылы ажыратыңыз, содан кейін оттегіге қол жеткізуді тоқтату үшін тұтанған затты тығыз шүберекпен жабыңыз.

Есіңізде болсын, жанып тұрған теледидар көптеген улы заттарды шығарады, сондықтан дереу эвакуациялауға тырысыңыз және адамдарды үйден шығарыңыз.

Көру қабілеті бұзылған адамдарға пәтерді түтін жылу хабарлағышымен жабдықтау ұсынылады. Бұл құрылғы түтіннің аз концентрациясы болған жағдайда және орынжайдағы температура жоғарылаған жағдайда қатты дыбыстық сигнал береді. Бұл хабарлағыш нозологиялық ерекшеліктері жоқ адамдарға да пайдалы болады, мысалы, егер өрт ұйқы кезінде туындаса, құрылғы адамды оятады.

Егер өрт бөлмелердің бірінде пайда болса, өртеніп жатқан бөлменің есіктерін тығыздап жабуды ұмытпаңыз – бұл өрттің бүкіл пәтер мен баспалдақ алаңына таралуына жол бер-

мейді. Түтіннің басқа бөлмелерге енуіне жол бермеу үшін есікті дымқыл шүберекпен тығыздаңыз. Қатты түтінді кеңістікте еңбектеп немесе еденге қарай төменірек еңкейіп қозғалу қажет.

Өртті сумен немесе өрт сөндіргішпен, ал олар болмаған жағдайда – дымқыл шүберекпен, құммен немесе тіпті гүл өсіретін топырақпен сөндіру қажет.

Егер сіз өртті өз бетіңізше жою мүмкін емес екенін түсінсеңіз, дереу кетіңіз. Құжаттарды, ақшаны алыңыз және алдыңғы есік арқылы пәтерден шығыңыз. Егер алдыңғы есікке апаратын жол от және түтінмен кесілсе-қылтима арқылы қашыңыз. Есіңізде болсын, жанып жатқан пәтердегі ең қауіпсіз орындар – қылтимада немесе терезенің жанында. Мұнда өрт сөндірушілер сізді тезірек табады!

Қылтиманың есігін абайлап ашыңыз, өйткені мол таза ауа ағынының жалыны күшеюі мүмкін. Артыңыздан қылтиманың есігін мықтап жабуды ұмытпаңыз.

Бөлменің есігін дымқыл шүберекпен тығыздаңыз. Көмек сұрағаныңыздың естілгеніне көз жеткізгеннен кейін, түтін аз еденге жатыңыз. Осылайша, сіз шамамен жарты сағатқа созыла аласыз.

Тыныс алуды жиі ұстауға тырысыңыз, өйткені өлімге дейін әкеп соқтыратын көміртегі тотығымен улану үшін бірнеше рет терең тыныс алу жеткілікті.

Өрт кезінде лифтті пайдалануға тыйым салынады, өйткені лифт тұрып қалуы мүмкін және түтін тұзағына түсу қаупі бар.

Түтін болған жағдайда қабырғалар мен тұтқаларды ұстап, шығуға қарай жылжыңыз. Ылғал шүберек, орамал немесе киіміңіздің жеңі арқылы тыныс алыңыз.

Қатты түтін орын алған жағдайда, төрт аяқтап қозғалуға тырысыңыз, еденге неғұрлым жақын болсаңыз, соғұрлым оттегі көп және температура төмен болады.

Көру қабілеті бұзылған адамдар үшін бұл қозғалыс әдісі тіпті өз пәтерінде де бағыттан адасуына әкеп соғуы мүмкін, өйткені еден деңгейіндегі тактильді бағдарлар бел деңгейіндегі тактильді бағдарлардан ерекшеленеді, еден деңгейіндегі тактильді бағдарларды алдын ала

зерттеп, осы әдіспен эвакуациялауға машықтану ұсынылады.

Линза қолданатын, көру қабілеті бұзылған адамдар үшін төтенше жағдай туындаған жағдайда линза тағуға көп уақыт жұмсамау үшін үйде көзілдірік кию ұсынылады, линза тағу бірнеше минутты алады, ал көзілдірік бір секундта киіледі.

2.4. Табиғи өрт кезіндегі іс-қимыл қағидалары

Орман өрті – бұл жабайы аңдар, құстар, жәндіктер үшін дабыл сигналы. Өртті байқап, олар қашып құтылады. Ағаштардың тамыры қатты өрт салдарынан өледі. Өрт кезінде жанып жатқан орманда қалған адамдар мен елді мекендер зардап шегеді.

Орман өрті аймағындағы іс-қимыл ережелері:

Егер кішігірім өрттің ошағы анықталса, оны суды немесе қолда бар құралдарды (жасыл бұтақтардан жасалған сыпырғыш, қап, киім, құм) пайдаланып сөндіруге тырысу керек. Кішкене өртті сөндіргеннен кейін, өрттің қайта пайда болмайтынына көз жеткізгенше кетпеңіз.

Егер сіз өртпен күресе алмасаңыз, өрт сөндірушілер мен құтқарушылардың «101» нөміріне – ұялы телефоннан және стационарлық телефоннан немесе «112» бірыңғай нөміріне дереу қоңырау шалыңыз, содан кейін кездескен адамдарға өрт қаупі туралы ескертіп, өрт аймағынан шұғыл түрде кетіңіз.

Қатты өрттен қашып құтылу мүмкін емес. Мұндай өрттен аралдарда, көл жағалауларында, орман деңгейінен жоғары жартас шыңдарында қорғану қажет.

Мүмкіндігінше желге қарсы, өрттің таралу сызығына перпендикуляр, соқпақтар, жолдар, ағындар мен өзендердің жағалары бойымен жүру керек. Қатты түтін кезінде ауыз бен мұрынды дымқыл таңғышпен, сүлгімен, киімнің бір бөлігімен жабу керек. Өрт аймағынан шыққаннан кейін өрттің орны, мөлшері мен сипаты туралы елді мекен әкімдігіне, орманшылық немесе өртке қарсы қызметке, сондай-ақ жергілікті атқарушы органдарға хабарлаңыз.

2.5. Ғимараттың құлау қаупі кезіндегі зардап шеккендердің іс-қимыл қағидалары

Ғимараттардың құлауының негізгі себептері тұрмыстық апаттар, жобалау кезіндегі қателіктер, ғимараттың апаттық жағдайы, лаңкестік актілер болуы мүмкін.

Біз зардап шеккендердің іс-қимыл ережелерін екі санатқа бөлеміз:

1. Ғимараттың құлау қаупі туындаған жағдайда өзін-өзі ұстау ережелері;

2. Ғимараттың құлауы кезіндегі іс-қимыл ережелері.

Егер сіз әлсіз шапалақты естісеңіз немесе құрылымдардың дірілін сезсеңіз оны ғимараттың құлау қаупі ретінде қарастырыңыз.

Ғимараттардың құлау қаупі төнген кезде лифтті пайдалануға қатаң тыйым салынады. Мүмкіндігінше әдеттегі немесе апатты жағдайдан шығуды пайдаланыңыз.

Телефонды тек құтқару, полиция және жедел медициналық көмекке қоңырау шалу үшін пайдаланыңыз.

Іс-қимылыңызды бақылаңыз, үрейленбеңіз, эвакуация кезінде қысым жасамаңыз, сабырлы болыңыз.

Жолдарды ашық ұстаңыз, эвакуациялау жолдарын басқа заттармен толтырмаңыз.

Бірінші қабаттан жоғары терезелерден секіруге тырыспаңыз. Сондай-ақ, басқалардың мұндай әрекеттерін тоқтатыңыз.

Егер ғимараттан қауіпсіз шығу мүмкін болмаса, өзіңіз үшін ең қауіпсіз жағдайды дереу таңдаған жөн. Мысалы, үстелдің астына жасырыныңыз. Бұл сізді құлаған заттар мен қоқыстардан қорғайды. Немесе жақтаудың негізгі арқалықтарының астындағы есікке немесе каркас қабырғасының бұрышына паналаңыз.

Терезелерден, газ баллондарынан, бағандардан, сынғыш металл құрылымдардан аулақ болуға тырысыңыз.

Мүмкіндігінше суды, газды және электр қуатын өшіріңіз.

Ешқашан сіріңкелерді, оттықтарды пайдаланбаңыз, өйткені газ ағып жатқанда жарылыс болуы мүмкін.

Көшеде болғанда ғимараттың жанында тұрмаңыз. Ашық кеңістікке шығыңыз.

Көзіңіз көрмесе бағдарлауға көмектесетін

таяқшаны немесе басқа қолда бар заттарды қолданып, мұқият қозғалыңыз. Мысалы, кез келген таяқ, қолшатыр, ілгіш және т.б.

Эвакуация кезіндегі дүрбелең зағиптарды шамадан тыс жарақатқа әкелуі мүмкін. Адамдарды көмекке шақырған кезде абайлап жүріңіз. Қараңғы уақытта адамдар есту қабілетіне назар аударуға мәжбүр болған кезде қауіп пайда болуы мүмкін. Есту қабілеті нашар адамдарға аумақты қосымша жарықтандыру үшін ұялы телефонды немесе электр шамын пайдалану ұсынылады. Сіріңкелерді, оттықтарды қолдануға болмайды, өйткені ашық от өртке немесе газдың жарылуына әкелуі мүмкін.

2.6. Үйінді астында қалған зардап шеккендердің іс-қимыл қағидалары

Егер сіз үйінділердің астында болсаңыз, кенеттен қозғалыстар жасамаңыз.

Егер қолыңыз немесе аяғыңыз сынықтардың астында қалса, аяқ – қолыңызды жұлып алуға тырыспаңыз-бұл одан әрі құлдырауды тудыруы мүмкін.

Терең, біркелкі тыныс алуға және мобильді болуға тырысыңыз. Негізгі міндет-аман қалу.

Егер сіздің қолыңызда мобильді құрылғы болса- «101» немесе «112» нөміріне құтқарушыларға қоңырау шалыңыз.

Шамды немесе кіріктірілген шамы бар ұялы телефонды пайдаланған кезде, қуат зарядын үнемдеу үшін құрылғыны тек мезгіл-мезгіл қосу керек екенін білуіңіз керек.

Егер сіз ғимараттың қоқыстарының астында тереңде болсаңыз, жаңғырық бағыттағышпен анықтау үшін сакина, кілттер сияқты кез келген металл затты солдан оңға қарай жылжытыңыз.

Айқайлау және түрту арқылы адамдардың назарын аударыңыз. Құтқару жұмыстары кезінде әр сағат сайын «тыныштық уақыты» жарияланады. Бұл минуттар үйінділердің астындағы зардап шеккендердің дауысын естуге арналған.

Егер сіздің айналаңыздағы кеңістік салыстырмалы түрде бос болса, оттықтарды немесе сіріңкелерді пайдаланбаңыз. Оттегін қорғау керек.

Газ ағып кетсе немесе жанармай төгілсе,

ұшқын өртті немесе жарылысты тудыруы мүмкін.

Егер сізде төбені нығайту мүмкіндігі болса, оны қолда бар заттармен (тақталар, кірпіштер және т.б.) жасаңыз.

Ұзын және берік құрылымдармен тесік пайда болса ғана сыртқа шығуға болады. Жаңа құлауды тудырмауға тырысып, абайлап жүріңіз, сырттан келетін ауаның қозғалысына назар аударыңыз.

Есіңізде болсын-өзіңізді ұстай отырып, сіз іздеу қызметінің мамандарын күту үшін қажетті физикалық күштеріңізді сақтайсыз.

Егер құтқарушылар сізді тапса, мүмкіндігінше оларға өз есіміңізді айтыңыз және мүгедектікке әкелген бұрын орын алған жарақаттар, ақаулар, аурулар немесе бұзылған дене функциялары туралы айтыңыз, өйткені денсаулық ерекшеліктерін ескермей құтқару операциясын жүргізу сіздің денсаулығыңыздың елеулі нашарлауына әкелуі мүмкін.

Егер айтылуы түсініксіз болса, құтқарушылар құлағы естімейтін адамның сөйлеген сөзін түсінбеуі мүмкін. Бұл жағдайда есту қабілеті бұзылған адамдар табиғи қимылдарды, жазбаша сөйлеуді барынша пайдалануы керек (егер ол сақталған болса, телефонды қолданыңыз, жерге қандай да бір сөз жазыңыз және т. б.)

2.7. Атмосфераға химиялық заттарды шығару кезіндегі іс-қимыл қағидалары

Химиялық апат деп өндірістегі технологиялық процестердің бұзылуы, құбырдың, сыйымдылықтың, қоймалардың, көлік құралдарының зақымдануы, адамдардың өмірі мен денсаулығына, биосфераның жұмысына қауіп төндіретін мөлшерде атмосфераға авариялық химиялық қауіпті заттардың шығарылуына әкеп соқтырады.

Авариялық химиялық қауіпті заттардың (бұдан әрі - АХҚЗ) шығарылуына байланысты ықтимал химиялық ластану аймағында тұратын халықты хабардар ету мақсатында, қысқа қоңыраулар, сиреналар, басқа да дабылға тән дыбыстар арқылы, дауыс зорайтқыштар арқылы шығарылған жерде «Баршаның назарына!» бірыңғай сигналы пайдаланылады.

Есту қабілеті нашар адамдардың басым

көпшілігі есту арқылы қатты дыбыстық сигналдарды қабылдай алады. Қауіпті жағдай туындаған кезде қалай әрекет ету керектігін білу үшін мұндай дабылмен алдын ала танысу қажет.

Егер сіз химиялық қауіпті заттарға тән иістерді сезсеңіз, мысалы, хлор, хлорлы тұрмыстық ағартқыштар хлор немесе аммиак шығарылғанда көздің және жоғарғы тыныс жолдарының шырышты қабығының тітіркенуін сезсеңіз, онда келесі әрекеттерді шұғыл түрде орындаңыз.

Аймақтық теледидар немесе радио арнасын қосып, берілген сөйлеу және бейне хабарламаның, жүгіртпе жолының және сурдоаударманың нұсқауларына сәйкес әрекет етіңіз!

Егер сіз көшеде немесе көлікте болсаңыз, алдымен тыныс алу мүшелерін қорғаңыз. Мұрын мен ауызды суға малынған мақта немесе киімнің мамықты бөлігімен жабыңыз (егер су болмаса, зәрді қолдануға болады).

Барлық түймелерді, найзағайларды шұғыл түрде бекітіп, мойныңызды шарфпен байлап, қолғап киіп немесе қолыңызды жеңге жасыру керек.

Жел бағытына перпендикуляр қозғалуға тырысыңыз. Есіңізде болсын, улы газдар бұлтты әрқашан ұзартылады және сіз оны ең жақын шетіне қарай жылжыта аласыз.

Көшелермен жылжу кезінде жабық ауалардан, түйықтардан, жер асты өткелдерінің тар көшелерінен аулақ болыңыз. Ең ашық жерде қозғалуға тырысыңыз.

Егер жұқтырған жерден кету мүмкін болмаса, үй-жайларды алып, мәжбүрлі желдетуді өшіру керек.

Ашық отты пайдаланбаңыз - АХҚЗ жұптары жарылғыш қоспалар түзуі мүмкін.

Ішкі бөлмелерді герметизациялаңыз, атап айтқанда кіреберіс есіктерді, терезелерді (ең алдымен - жел бағытындағы ысырмаларды жабыңыз), желдеткіштерді тығыз материалмен немесе қағазбен жабыңыз, ал есіктерді дымқыл материалдармен, мысалы, дымқыл паракпен, көрпемен тығыздап жабыңыз.

Саңылаулардың тесіктерін жабысқақ таспамен мысалы, пластырьмен, қағазбен жабыңыз. Қолда бар материалды пайдалана аласыз, мы-

салы, поролон.

Тыныс алу органдарын қорғау үшін газқағарды, ал ол болмаған жағдайда мақта-дәке таңғышын немесе суға малынған матадан жасалған қолда бар бұйымдарды, ас содасының 2-5% ерітіндісін (хлордан қорғау үшін), лимон немесе сірке қышқылының 2% ерітіндісін (аммиактан қорғау үшін) пайдаланыңыз.

Егер АХҚЗ зақымдануына күдік болса, кез келген физикалық жүктемені болдырмаңыз, көп сұйықтық (сүт, шай) ішіп, дереу дәрігерге қаралыңыз.

Егер сіз АХҚЗ тікелей әсеріне ұшырасаңыз, мүмкін болған жағдайда душ қабылдаңыз. Жұқтырған киімді жуыңыз, егер жуу мүмкін болмаса, одан құтылыңыз.

Бөлмені мұқият, дымқыл тазалауды жүргізіңіз.

Апаттан кейін сойылған көкөніс бақшасынан, мал мен құс етінен алынған кран немесе құдық суын, жемістер мен көкөністерді қауіпсіз пайдалану туралы ресми қорытындыға дейін тұтынудан аулақ болыңыз.

Зақымдану аймағынан эвакуациялау кезінде сыртқы ортадан мүмкіндігінше оқшауланған аяқ киім мен киім-кешектерді киіңіз, (мысалы, резеңке етік, комбинезон) сыртқы киімге ораныңыз.

Өзіңізбен бірге жылы заттар мен үш күндік азық-түлік пен су қорын, сондай-ақ ақшаны, құжаттарды алып келуді ұмытпаңыз. Инфекция аймағынан тез кетіңіз, бірақ шаң-тозанды көтермеуге тырысыңыз.

Үйлердің қабырғаларына немесе басқа көше заттарына қол тигізбеңіз. Бұдан әрі, эвакуацияны ұйымдастырушылардың нұсқауларын орындаңыз.

2.8. Әуе көлігіндегі іс-қимыл ережелері

Ұшу кезінде төтенше жағдай туындаған жағдайда экипаж мәжбүрлі қону туралы шешім қабылдауы мүмкін. Креслолардың артқы қалталарында қауіпсіздік жөніндегі нұсқаулық орналастырылған, алайда барлық әуе тасымалдаушылары бұл құжатты көру қабілеті нашар адамдарға бейімдей бермейді. Сондықтан мұндай шектеулері бар жолаушылар ұшар алдында төтенше жағдай кезіндегі іс-қимыл алгоритмін

өз бетінше зерделеуі қажет. Сондай-ақ, бортсеріктің көмегімен құтқару құралдарының орналасқан жерін, мысалы, оттегі бетперделерінің, құтқару кеудешелерінің, апатты люктердің және т.б. орналасқан жерін тактильді түрде зерделеу қажет. Төтенше жағдайда сіз ұшақтың салонынан өз бетіңізше кетуіңіз мүмкін екенін есте ұстаған жөн, сондықтан сіз дайын болуыңыз және нұсқауларға сәйкес әрекет етуіңіз керек.

Эвакуацияға дайындық кезінде сіз өтпе жолдарды дереу босатып, орындықтарыңызда орын алуыңыз керек, олардың арқалары тік күйге келтірілуі керек.

Көзілдірікті, протездерді алып тастау керек, ішкі қалтадан өткір заттарды алып тастау керек, сонымен қатар биік өкшелі аяқ киімді шешіп, галстукты босатып, жағасын ашу керек. Осыдан кейін, бас пен денені қорғау үшін тізеңізге жұмсақ заттарды қойып, байлау белдіктерін бекітіп, мықтап тартыңыз.

Бортсеріктің «Назар аударыңыз, қону!» бұйрығымен алға қарай еңкейіп, басыңызды жұмсақ заттармен жабу керек. Бұл жағдайда оны қолыңызға түсіріп, тізеңізді құшақтаңыз. Ұшақ толық тоқтағанша осы қалыпта болыңыз.

Ұшақ тоқтағаннан кейін белдіктерді шешіп, эвакуацияға дайындалыңыз.

Жолаушылар мен экипаждың ұшақтан шұғыл шығуы үшін барлық негізгі және қосалқы есіктер, сондай-ақ әдетте фюзеляждың сол және оң жағында орналасқан апаттық шығулар пайдаланылады. Жолаушыларға арналған шығу жолдары, оларға жақындау және ашу құралдары оларды анықтауды жеңілдететін елеулі белгілерге ие. Барлық жазулар негізгі жарықтандыру жүйесіне қарамастан ішкі жағынан жарықтандырылады.

Апаттық люктер мен олардың тұтқалары бар құлыптарының құрылғысы қарапайым, айқын және аутопсияға көп күш жұмсамайды. Оларды ашу жөніндегі нұсқаулық есіктерге (люктерге) қолданылады. Апаттық шығу орындарында креслолар арасындағы өткелдер барлық жерлерге қарағанда кеңірек және люктердің ашылуына және жолаушылардың шығуына кедергі келтірмейді.

Ұшақты босатылған және үрленген баспалдақпен шығу арқылы қалдырған кезде, сіз тоқтамай, оған секіріп, шетіне отырмай, содан кейін төмен түсуіңіз керек. Есіңізде болсын, тек секіру арқылы эвакуация жылдамдығы артады.

Ұшуды жоспарлағанда, жануы және балкуы қиын материалдардан жасалған пальто немесе куртка киюге тырысыңыз.

Қандай аяқ киім кию керектігін алдын ала ойластырыңыз; биік өкшелі аяқ киімдерден аулақ болыңыз, бірақ егер сіз оларды киіп, эвакуация кезінде үрлемелі құтқару жолын пайдалануыңыз керек болса, ұшақтан шыққан кезде оларды шешіп алыңыз.

Ұшу және қону кезінде қауіпсіздік белдігі жамбасыңызға мықтап тартылғанына көз жеткізіңіз.

Көру қабілеті бұзылған жолаушылар ұшақта шығудың қай жерде орналасқанын және олардың қалай ашылатынын білуі керек.

Бортсерікпен алдын ала танысып, оның есімін есте сақтаңыз.

Егер сіз жеке сүйемелдеусіз саяхаттасаңыз, бортсеріктің командаларына назар аударыңыз. Бортсеріктердің көмегі көрсетілмеген жағдайда, көршілеріңізден көмек сұраңыз немесе басқа жолаушылардың әрекеттеріне назар аударыңыз.

Есту қабілеті нашар адамдар бортсерікке есту қабілетінің бұзылуы туралы алдын ала хабарлауы керек, сондықтан қауіпті жағдай туындаған кезде бортсеріктер сізбен қалай қарым-қатынас жасау керектігін біледі.

Декомпрессия кезінде, яғни қысымның төмендеуі нәтижесінде ұшақ салонындағы ауаның жұқаруы, соңғысы шаң мен тұманға толады. Бұл жағдайда команданы күтпеңіз және дереу оттегі бетпердесін киіңіз. Өзіңіз қауіпсіз болмай тұрып, ешкімге көмек көрсетуге тырыспаңыз. Егер сіз өзіңізге көмектесіп үлгермесеңіз, онда сіз есіңізден танып қаласыз. Оттегі бетпердесінде болғаннан кейін ғана сіз басқаларға көмек көрсете аласыз.

Бетпердені кигеннен кейін бірден қауіпсіздік белдіктерін байлап, ұшақтың күрт төмендеуіне дайындалыңыз.

Ұшақта өрт болған жағдайда, борттағы ең

үлкен қауіп өрт емес, түтін екенін ұмытпаңыз. Мүмкіндігінше суға малынған мақта немесе жүннен жасалған киім элементтері арқылы ғана тыныс алыңыз.

Шығуға бара жатқанда, еденге немесе төрт аяққа еңкейіп қозғалыңыз, өйткені салонның төменгі жағында түтін аз болады.

Қолда бар киімдерді, көрпелерді және т. б. пайдаланып, дененің ашық жерлерін өрттің тікелей әсерінен қорғаңыз.

Ұшақ қонып, тоқтағаннан кейін дереу жақын маңдағы шығуға қарай жүріңіз, өйткені жарылыс ықтималдығы жоғары. Егер өтпелі жол үйіліп қалса, арқаларын төмен түсіріп, креслолар арқылы өтіңіз. Эвакуация кезінде қол жүгінен құтылыңыз.

Ұшақтан шыққаннан кейін, одан мүмкіндігінше алыстап, басыңызды қолыңызбен басып жерге жатыңыз, өйткені жарылыс болуы мүмкін.

Ұшақтың суға мәжбүрлі қонуы сирек кездеседі. Суға батқанға дейін ұшақ 10-нан 40 минутқа дейін жүзе алады. Алайда, егер фюзеляж зақымдалған болса, бұл уақыт айтарлықтай аз болады. Сіз әрқашан күтпеген жерден шашыраған кезде дайындыққа уақыт жоқ екенін білуіңіз керек. Бір жағдайда ұшақ бетіне тегіс тиіп кетуі мүмкін, сондықтан оның қонғаны немесе құлағаны белгісіз, екіншісінде ол құлап, тез батып кетуі мүмкін. Сондықтан шашырау кезінде экипаж командирінің немесе бортсеріктің бұйрығымен әрекет ету керек. Құтқару кеудешесін киіп, үрлеу, өзіңізбен бірге алып жүру немесе жылы киім киіп, құтқару салына отырғызу үшін бортсерік көрсеткен шығуға бару керек.

Мәжбүрлі қонудан кейін құтқару салдары суға түседі. Салдың жұмыс күйіне келу уақыты жазда шамамен 1 мин, қыста 3 мин. Егер суық мезгілде шашырау орын алса, салға көбірек жылы заттарды алу керек. Су мен азық-түлікпен қамтамасыз ету туралы ұмытпау керек. Сал жинағында төтенше жағдай қоры бар, егер жүзу ұзақ болса, жеткіліксіз болуы мүмкін. Судағы барлық жолаушыларды экипаж командирі басқарады.

Олардың өмірі салдағы адамдардың дұрыс іс-қимылына байланысты. Сондықтан барлық

командаларды орындау маңызды. Есту қабілеті нашар адам экипаж командиріне онымен қалай сөйлесу керектігін көрсетуі керек, оны өзіне қаратып бұруы керек, егер олар анық және сәл баяу сөйлесе, ернінен командаларды оқи алатынын көрсетуі керек. Қарым-қатынас кезінде табиғи және сипаттайтын қимылдарды қолданыңыз.

2.9. Теміржол көлігіндегі іс-қимыл қағидалары

Теміржол көлігімен саяхаттауды жоспарлау кезінде қауіпсіз іс-қимылдың кейбір ережелерін білу және төтенше жағдайлардың алдын алу үшін бірқатар шаралар қабылдау қажет:

Вагондағы сатып алынатын орындарды алдын ала ойластырған жөн. Қозғалыс бағытына қарай орналасқан купе сөрелері ең қауіпсіз болып табылады. Мысалы, шұғыл тежелу немесе пойыздар соқтығысқан кезде, сіз күрт еденге құламайсыз, тек қабырғаға қарай жақындайсыз.

Жолаушыларға ең үлкен қауіп-пойыздың бірінші және соңғы вагондары. Біріншісі мыжылып, тікелей соқтығысқан кезде жолдан шығып кетеді. Соңғысымен дәл осындай жағдай артқы жағынан соқтығысқан кезде болады, тек одан да апатты масштабта, өйткені біріншісінен айырмашылығы, локомотив пен багаж вагоны буферлемейді.

Сапар алдында жолсеріктерге өзіңіздің физикалық ерекшеліктеріңіз туралы ескертуді ұмытпаңыз. Төтенше жағдайлар кезінде жолсеріктер білікті ситуациялық көмек көрсету үшін сіздің денсаулығыңыздағы шектеулерді ескеруі керек.

Көру қабілеті нашар жолаушыларға басқа жолаушыларды мұқият болу және сіздің реакцияңыз бен көру қабілетіңізге сенбеу үшін ақ түсті таяқшаны пайдалану ұсынылады. Мысалы, заттар немесе қайнаған сумен вагон арқылы қозғалғанда.

Көру қабілеті нашар жолаушылар жеке және басқалардың қауіпсіздігі үшін термос пен басқа да жабылатын сұйықтыққа арналған ыдыстарды пайдалануы керек.

Есту қабілеті нашар жолаушыларға, егер қауіп төнген жағдайда, оған жекелей хабар-

ласу арқылы ескерту жасай алатындай етіп, жолсерікке есту қабілетінің бұзылуы туралы хабарлаған жөн.

Пойыз қозғалған кезде сыртқы есіктерді ашпаңыз, аяқ тіректерінде тұрмаңыз және терезелерден басыңызды шығармаңыз.

Багажды үстіңгі багаж сөрелеріне мұқият қойыңыз және оларды заттармен шамадан тыс жүктемеңіз немесе қатты тежеу кезінде оның құлауынан зардап шекпейтіндей етіп бекітіңіз.

Тоқтату краны өте қажет болмаса, жұлып алмаңыз; өрт кезінде де пойызды көпірде, туннельде және эвакуациялауды қиындататын басқа жерлерде тоқтатуға болмайтынын ұмытпаңыз.

Күйген резеңкенің иісі немесе түтін пайда болса, дереу жолсерікке хабарласыңыз.

Егер нақты қауіп төнсе, тамбурлы есіктермен апаттық шығу жолдары арқылы вагоннан дереу шығыңыз, ал төтенше жағдайларда терезелерді қатты заттармен және т.б. сындырыңыз.

Апат немесе төтенше тежеу кезінде құлап қалмас үшін дененізді бекітуге тырысыңыз. Бұл үшін тұтқаларды ұстап, қабырғаға немесе орындыққа аяғыңызбен отырыңыз. Ең қауіпсіз вагонның еденіне отыру. Бірінші соққыдан кейін босаңсымаңыз және қозғалыстар толығымен тоқтағанша барлық бұлшықеттеріңізді тығыз ұстаңыз.

Соқтығысу және төтенше тежеу жағдайында адамдардың көпшілігі сөрелерден құлап жарақат алады. Мұндай жағдайды болдырмау үшін немесе кем дегенде соққыны жұмсарту үшін, багажды бекітуден басқа, қауіпті заттарды үстелдерден алып тастау керек. Бүгілу үшін, әсіресе балалар ұйықтайтын сөрелерде, матрацтардың сыртында немесе астына оралған көрпе немесе қажетсіз киім қойыңыз, осылайша қорғаныс валигі пайда болады, ол арқылы домалап кету қиынға түседі.

Толығымен, бекітілгенге дейін, купе есіктерін жабыңыз немесе ашыңыз, сонда олар кенеттен тоқтаған кезде аяқ-қолға немесе басқа зақым келтірмейді.

Секірген кезде қарама-қарсы келе жатқан пойыздың астына түсіп қалмаңыз! Жан-жағыңызға мұқият қараңыз, дыбыстарға құлақ салыңыз. Көру қабілеті бойынша мүге-

дектігі бар жолаушылар басқа жолаушылардан көмек сұрауы керек. Параллель теміржол жолдарының бос екеніне көз жеткізгеннен кейін ғана шығыңыз.

Шұғыл эвакуация кезінде жақын жерде құлаған ток өткізгіш сымдардың бар-жоғын тексеріңіз. Сымдар өлімге әкелуі мүмкін.

Пойыздан шыққан өрт бірінші кезекте, синтетикалық өңдеу материалдарының улы жану өнімдерімен қауіпті. Улану бірнеше минут ішінде, ал қарқынды жану кезінде секундтарда болады. Сондықтан, қозғалатын пойызда көрші вагонға, жақсырақ қозғалыс жағына, аялдамада – мүмкіндігінше теміржол жоқ жақтан көшеге өтіңіз.

Эвакуациядан кейін теміржол жолдарынан алыс кетпеңіз, өйткені келген құтқарушылар сізді кенептің жанынан іздейді. Қараңғыда көру қабілеті нашар адамдар үшін, егер ақ түсті таяқша болса, қамыстан үшбұрыш бүктеуге болады, құрылымды таяқшаның тұтқасына резеңке ілмекпен бекітіңіз, бұл конфигурацияда таяқша белгі ретінде болады

«Апатты жағдай» шағылыстыратын қасиеттері бар және көбірек назар аударады.

Вагонның қатты түтіндеуі орын алған кезде мұрын мен ауызды суға малынған шүберекпен – сүлгімен, жастық тысымен, жыртылған киім бөлігімен жабыңыз.

Жартылай бос вагондарда сіз тізерлеп жүре аласыз, өйткені төменгі бөлігінде түтін аз.

Апаттан кейін вагоннан мүмкіндігінше есік немесе терезе арқылы тез шығыңыз. Вагондардан апаттық шығу-көлденең сөрелер жағынан үшінші және алтыншы купеде тез ашылатын терезелер. Купе терезесін тек ауыр қолда бар заттармен сындырыңыз.

Апат кезінде жанармай төгілуі мүмкін. Бұл жағдайда пойыздан қауіпсіз қашықтыққа шығыңыз, өйткені өрт пен жарылыс қаупі өте жоғары.

Эвакуация кезінде көру қабілеті нашар жолаушыларға қауіпсіз орын іздеуде шұғыл көмек сұрау қажет, өйткені ток өткізгіш сымдарға жақындау ықтималдығы жоғары. Егер ток өткізгіш сым үзіліп, жерге тиіп кетсе, өзіңізді қадамдық кернеуден қорғау үшін секірулермен немесе қысқа қадамдармен одан

алыстаңыз. Электр тогының жерге таралатын қашықтығы 2 (құрғақ) метрден 30 (дымқыл) метрге дейін болуы мүмкін.

2.10. Қоғамдық көліктегі іс-қимыл қағидалары

Қоғамдық көлікті пайдаланған кезде әрқашан жеке қауіпсіздік ережелерін есте ұстаған жөн.

Көлікке толық тоқтағаннан кейін ғана кіруге және одан шығуға болады. Кіруге және шығу кезінде көлік құралының басқышында бөгелмеңіз. Кіретін есікке сүйенбеңіз, өйткені ол кез келген уақытта ашылуы мүмкін. Басқыштан секіруге қатаң тыйым салынады.

Көлік жүргізу кезінде жүргізушіні әңгімемен алаңдатпаңыз.

Көру қабілеті нашар жолаушыларға үш тірек ережесін ұстануға кеңес беріледі, мысалы, аяқтардан басқа, тұтқаларды немесе орындықтардың арқаларын қолыңызбен ұстаңыз, таяқ қозғалатын көлікте тірек емес екенін есте сақтаңыз.

Егер қозғалыс кезінде көлік құралының басқа объектімен соқтығысу қаупі туындаса, сіз тұрақты позицияны қабылдап, қолдарыңызды тұтқаларға мықтап ұстауыңыз керек. Отырған жолаушы аяғын еденге, қолын алдыңғы орындыққа тіреп, басын алға еңкейтуі керек.

Көру қабілеті нашар жолаушылар үшін кенеттен тежеу немесе соқтығысу жағдайында үнемі қалыпты күйде болу және қолдарыңызбен тұтқаларды мықтап ұстау ұсынылады. Отырған жолаушы қауіптің алғашқы белгілерінде, мысалы, тежеу үрдісі немесе көлік құралының күрт маневрі, аяғын еденге, қолын алдыңғы орындыққа тіреп, басын алға еңкейтуі керек.

Қоғамдық көліктен шыққан кезде қозғалатын көліктердің астына түспеу үшін жан-жағыңызға қараңыз.

Көру қабілеті бұзылған жолаушылар шығу алдында тоқтау орнының қауіпсіздігіне көз жеткізуі керек.

Егер сіз салонда күдікті заттарды тапсаңыз (иесіз сөмкелер, қораптар, пакеттер, байламдар және т.б.), бұл туралы дереу жүргізушіге немесе полиция қызметкерлеріне хабарлаңыз.

Жер үсті көлігінде өрт болған кезде өрт туралы жүргізуші мен жолаушыларға дереу хабарлаңыз. Өрт сөндірушілерді «101» немесе «112» нөміріне қоңырау шалыңыз.

Жүргізуші тоқтап, есіктерді ашуы керек. Жолаушылар үшін ең бастысы – салоннан тез және дүрбелеңсіз кету. Балаларды, қарттарды, әйелдерді алға жіберіңіз. Көлік құралының салонынан эвакуациялау үшін есіктерді құлыптау кезінде апаттық люктер мен бүйірлік терезелер арқылы шығуды пайдаланыңыз.

Есіңізде болсын! Апаттық троллейбуста металл бөлшектер кернеуге ұшырауы мүмкін. Салоннан шыққан кезде оларға қол тигізбеңіз.

Апаттық троллейбустан шыққан кезде көру қабілеті нашар жолаушы көру қабілеті бар жолаушылардың көмегін пайдалануы керек. Сонымен қатар, қолыңызды иығыңызға қойып, алдыңғы жолаушының денесін қатаң қадағалап, қауіпсіз эвакуация траекториясын қадағалау оңай, ешбір жағдайда жақын тұрмаңыз немесе алға қарай жүгірмеңіз.

Салоннан шыққаннан кейін зардап шеккендерге алғашқы көмек көрсетіңіз.

Қажет болса, жедел жәрдем шақырыңыз.

2.11. Көшедегі торнадо мен дауыл кезіндегі іс-қимыл қағидалары

1. Ғимараттар мен құрылыстардан, биік тіректерден, ағаштардан, дінгектерден, тіректерден және электр сымдарынан аулақ болыңыз.

2. Көпірлерде, өткелдерде, эстакадаларда, тез тұтанатын және улы заттарды сақтайтын орындарда болуға болмайды.

3. Көпірдің, темірбетон шатырдың астында, жертөледе жасырыныңыз. Сіз шұңқырға немесе кез келген ойыққа жата аласыз. Көзді, ауызды және мұрынды құм мен жерден қорғаңыз.

4. Сіз шатырға көтеріліп, шатырға тығыла алмайсыз.

5. Егер сіз жазықта көлікпен жүрсеңіз, тоқтаңыз, бірақ көліктен шықпаңыз. Оның есіктері мен терезелерін мықтап жабыңыз.

6. Егер сіз қалалық көлікте болсаңыз, оны дереу тастап, баспана іздеңіз.

7. Егер табиғи апат биік немесе ашық

жерде орын алса, желдің күшін төмендететін баспанаға (орманға) қарай жорғалаңыз, бірақ құлаған бұтақтар мен ағаштардан сақ болыңыз.

8. Жел басылса баспанадан бірден шықпаңыз, өйткені бірнеше минуттан кейін дауыл қайталануы мүмкін.

9. Сабырлы болыңыз және үрейленбеңіз.

2.12. Су тасқыны кезіндегі іс-қимыл қағидалары

Су тасқыны - бұл өзендегі, көлдегі немесе теңіздегі су деңгейінің қатты көтерілуіне байланысты аймақты су басу. Бұл табиғи апаттың себептері әр түрлі болуы мүмкін.

Жауын-шашын нормадан бірнеше есе көп болған кезде, қар мен мұздың күрт жылынуы мен қатты еруі, бөгеттердің жарылуы кезінде су тасқыны жиі болады.

Су тасқыны қаупі әсіресе ірі су қоймаларына жақын аудандарда мол: теңіздер, өзендер, көлдер, су қоймалары. Әрине, су тасқыны қаупі бар жерлерде тұратын адамдар ауа-райы болжамдары мен құтқару қызметтерінің хабарламаларын мұқият қадағалап отыруы керек.

Су тасқыны қаупі төнген кезде не істеу керек?

Пайдалы болуы мүмкін барлық нәрсені дайындауға тырысу керек: жүзу құралдары (үрлемелі қайықтар, құтқару дөңгелектері мен жилеттер, пластикалық бөтелкелер, автомобиль дөңгелектері; қосалқы дөңгелектер және т.б.), сигнал беру құралдары (электр шамдары, ысқырықтар, зымыран тасығыштар және т.б.), арқандар, баспалдақтар, азық-түлік қоры және жылы заттар.

Су тасқыны қаупі төнген жағдайда әрекет ету:

1. төтенше жағдай туралы ақпаратты және әрекет ету тәртібі туралы нұсқауларды мұқият тыңдаңыз;

2. сабырлы болыңыз;

3. жергілікті атқарушы органдардан тұрғындарды эвакуациялау үшін жинау орны туралы біліп, оған дайындалыңыз;

4. бірнеше күнге құжаттарды, киімдерді, ең қажетті заттарды, азық-түлік қорын, суды және дәрі-дәрмектерді дайындаңыз. Барлығын шамаданға салыңыз және су өткізбейтін пакетте сақтаңыз;

5. барлық құрылғыларды электр желісінен ажыратыңыз және газды ажыратыңыз;

6. бағалы заттар мен азық-түлікті жоғарғы қабаттарға ауыстырыңыз немесе жоғарғы сөрелерге көтеріңіз.

Су тасқыны аймағындағы әрекеттер

1. сабырлы болыңыз және дүрбелеңнен аулақ болыңыз;

2. қажетті құжаттарды, құнды заттарды, дәрі-дәрмектерді, өнімдерді және басқа да қажетті заттарды тез жинаңыз;

3. мүмкіндігінше тез су тасқыны аймағынан кетіп қалыңыз;

4. үйден шықпас бұрын электр және газбен жабдықтау құралдарын өшіріп, пештердегі отты сөндіріңіз. Терезелер мен есіктерді жабыңыз-уақытыңыз болса, бірінші қабаттың терезелері мен есіктерін тақталармен жабыңыз;

5. жоғарғы қабаттарға немесе шатыр орынжайларына көтеріліңіз;

6. құтқарушылар келгенге дейін жоғарғы қабаттарда, шатырларда, ағаштарда немесе басқа биіктіктерде болыңыз, құтқарушыларға сізді тез табуға мүмкіндік беру үшін сигнал беріңіз;

7. жақын жерде зардап шеккендердің бар-жоғын тексеріңіз, мүмкіндігінше оларға көмек көрсетіңіз;

8. суда болғаннан кейін ауыр киім мен аяқ киімді шешіп алыңыз, көмек алғанға дейін жақын жерде ұстай алатын заттарды табыңыз.

Су тасқынынан кейінгі әрекеттер

1. сіздің үйіңіз су тасқыны салдарынан ешқандай зақым алмағанына және құлау қаупі жоқ екеніне, үйде және оның айналасында құлап кетпейтініне, әйнектің сынбағанына және қауіпті қоқыстар мен сынықтардың жоқтығына көз жеткізіңіз;

2. үй толығымен құрғағанша электр желісін пайдаланбаңыз;

3. ауыз суды, әсіресе су басқан су көздерінен қайнатуды ұмытпаңыз;

4. үйді құрғатыңыз, ластанған ыдыстар мен үй заттарын және үйге жақын аумақты мұқият тазалаңыз және залалсыздандырыңыз;

5. электр құрылғыларын мұқият кептіргеннен кейін ғана пайдалануға болады;

6. су тасқыны кезінде су басқан тағамдар-

ды тұтынуға тыйым салынады. Олардан және сумен су басқан және бүлінген консервациядан құтылыңыз;

7. барлық су басқан мүлік залалсыздандырылуға жатады.

2. 13. Қар басу және боран кезіндегі іс-қимыл қағидалары

Қатты боран туралы ескерту алған кезде:

1. терезелерді, есіктерді, шатыр люктерін және желдеткіштерді мықтап жабыңыз;

2. терезе әйнектерін қағаз таспалармен жабыстырыңыз, жапқыштармен немесе қалқандармен жабыңыз;

3. электр қуатының өшу мүмкіндігіне дайындалу;

4. екі тәуліктік су, тамақ, дәрі-дәрмек, автономды жарықтандыру құралдарының (шамдар, керосин шамдары/оттықтар, шамдар) қорын дайындау;

5. жорық плиткаларын, батарейкалармен жұмыс істейтін радионы дайындаңыз;

6. қылымалар мен терезелерден ауа ағынымен ұсталуы мүмкін заттарды алып тастаңыз;

7. теледидарлар мен радионы үнемі қосылып ұстаңыз, өйткені маңызды ақпараттық хабарлама келуі мүмкін;

8. жеңіл құрылыстардан берік ғимараттарға ауысу;

9. қар тазалау құралын дайындаңыз.

Қатты боран кезіндегі іс-қимыл ережелері:

Қатты боранның пайда болуы туралы хабарлама алған кезде:

1. үй-жайдан тек ерекше жағдайда ғана кетуге рұқсат етіледі, егер мұндай қажеттілік туындаса, көршілерге, отбасы мүшелеріне қайда бара жатқаныңыз туралы және қайтып оралу уақытына қатысты ақпаратты хабарлаңыз;

2. үй-жайдан жалғыз шығуға тыйым салынады;

3. көлікте тек үлкен трассалар, автомобиль жолдары арқылы жүруге болады;

4. көліктен шыққан кезде көріну аймағында қалу керек;

5. егер көлік құралы сынған болса, үзіліс-

сіз дыбыстық сигнал беру керек, сорғышты көтеру немесе антеннаға жарқын матаны іліп қою керек, тек көліктің ішінде көмек күту керек;

6. егер жаяу жүру кезінде бағдар жоғалса, бірінші үйге кіріп, орналасқан жерін нақтылау керек, мүмкін болса, боранның аяқталуын күту керек;

7. егер физикалық шаршау пайда болса, баспана тауып, онда қалу керек;

8. бейтаныс адамдармен қарым-қатынас кезінде абай болыңыз, өйткені табиғи апаттар кезінде автокөліктерден, пәтерлерден және қызметтік бөлмелерден ұрлық саны күрт артады.

Қатты бораннан кейінгі іс-қимыл ережелері:

Егер қатты қар басу жағдайында сіз үй ішінде құлыптаулы болсаңыз, Сізге келесі әрекеттерді істеу қажет:

1. қардың астынан өздігінен шығу мүмкіндігі бар-жоғын тексеріңіз (қолда бар құралдарды қолдана отырып);

2. ТЖ жөніндегі басқармаға (бөлімге) немесе жергілікті атқарушы органға қар басу сипаты және оларды өз бетінше шығару мүмкіндігі туралы хабарлау;

3. егер қар басуды өз бетінше шығару мүмкін болмаса-құтқару бөлімшелерімен байланысыңыз;

4. радионы, теледидарды қосыңыз және жергілікті билік органдарының ақпараттық хабарламаларын/нұсқауларын орындаңыз;

5. жылуды сақтау және азық-түлік қорын үнемді пайдалану бойынша шаралар қабылдаңыз.

Атап өту өте маңызды! Дауыл туралы ескертулерді елемей қалмаңыз, ауа райы нашарлаған кезде ұзақ сапарлар мен таулы жерлерге барудан аулақ болыңыз.

III тарау. Азаматтық қорғау органдарының қызметкерлеріне мүгедектігі бар адамдарды оқыту бойынша ұсынымдар

Есту қабілеті бұзылыстары бар адамдарда қауіпсіз іс-қимыл дағдыларын қалыптастыруды келесі педагогикалық қағидаларды жүзеге асыру арқылы қалыптастыру ұсынылады:

- Көрнекілік;
- Жекешелендіру;
- Арнайы оқу-әдістемелік презентациялар пакетін қамтитын әзірленген оқу-дидактикалық кешен, ақпараттық технологияларды пайдалануға негізделген коммуникация;
- Есту қабілеті бұзылыстары бар адамдар үшін ақпаратты қабылдау үшін бейімделген оқу құралдарын пайдалану;
- Есту қабілеті бұзылыстары бар адамдар үшін зерттелетін пәндер бойынша электрондық бақылау бағдарламалық кешенін пайдалану.

ну.

Есту қабілеті нашар адамдарға тән мәселелердің қатарына мыналар жатады:

- баяу және шектеулі қабылдау;
- сөйлеу дамуының кемшіліктері;
- ақыл-ой іс-әрекетінің дамуындағы кемшіліктер;
- білім алуға оқылықтар;
- жеке тұлғаның дамуындағы кемшіліктер (өзіне деген сенімсіздік және басқаларға негізсіз тәуелділік, қарым-қатынастың төмендігі, өзімшілдік, пессимизм, өзін-өзі бағалаудың төмендігі немесе жоғарылауы, өз мінез-құлқын басқара алмауы);
- қабылданған материалды талдау және синтездеу, бейнелермен жұмыс істеу, жаңадан зерттелгендерді бұрын зерттелгендермен салыстыру қабілетін қалыптастыруда біршама артта қалу;
- объектілерді талдау және синтездеу еститін, өзімен қатарластарына қарағанда нашар.

Бұл құлағы естімейтін және нашар еститіндердің көз нысанындағы заттарды аз ажыратуымен, көбінесе байқалмайтын, бірақ маңызды белгілерді жіберіп алуынан көрінеді.

Есту қабілеті нашар аудиториямен білім беру үрдісін ұйымдастырған кезде сөйлеушінің артикуляциясына ерекше назар аудару қажет. Қолайлы деңгейді таңдай отырып, қаттырақ және айқынырақ сөйлеу керек.

3.1. Есту қабілетінде бұзылыстары бар тұлғаларды оқыту

Есту қабілеті бұзылғандардың көрнекі қабылдауының ерекшелігі олардың бейнелі есте сақтауының тиімділігіне әсер етеді. Қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстарда олар көбінесе маңызды емес белгілерді бөліп көрсетеді.

Есту қабілеті бұзылған тыңдаушыларда есте сақтау процесі негізінен жаңа материалды бұрын үйренген материалмен салыстыру арқылы қабылданатын объектілерді талдау белсенділігімен жүзеге асырылады.

Оқытылатын материалдың кейбір негізгі түсініктерін тыңдаушыларға қосымша қайтадан түсіндіру қажет.

Сабақ барысында арнайы кәсіби термин-

дерге, сондай-ақ, кәсіби лексиканы қолдануға көп көңіл бөлу қажет.

Арнайы терминологияны жақсы меңгеру үшін әр уақытта қолданылатын терминдерді тақтаға жазып, терминдердің меңгерілуін бақылау қажет.

Көбінесе зейін қабылданатын материалдың көрнекі қасиеттеріне байланысты: олар неғұрлым мәнерлі болса, есту қабілеті нашар тыңдаушыларға тақырыптың немесе құбылыстың ақпараттық белгілерін бөліп көрсету оңайырақ болады.

Оқу процесінде әр түрлі көрнекі материалдарды пайдалану ұсынылады. Түсінуі қиын тақырыптарды мүмкіндігінше көрнекі материалмен қамтамасыз ету керек.

Есту қабілеті бұзылған адамдарды оқытуда бейнематериалдар ерекше рөл атқарады.

Мүмкіндігінше ұсынылған бейнеақпарат мәтіндік жүгіртпе жолымен немесе сурдологиялық аудармамен сүйемелденуі қажет.

Бейнематериалдар бейне арқылы жазуға болатын үрдістер мен құбылыстарды зерттеуге көмектеседі; анимация бейнежазбаға жарамсыз әр түрлі динамикалық модельдерді бейнелеу үшін пайдалануға болады.

Әңгімелесуді есту қабілеті нашар адамның назарын аудару арқылы бастау керек.

Есту қабілеті нашар адаммен сөйлескенде, оның бет-жүзіне қарап отырып сөйлесіңіз. Бетіңізді жауып алмаңыз: әңгімелесуші сөйлесу барысында бет-әлпетіңіздің көрінісін бақылай алуы керек.

Анық және нық сөйлеңіз. Ештеңеге артық мән бермеу керек.

Егер бір нәрсені қайталауды сұраса, сөйлемді қайталап беруге қиналмай, қайта түсіндіргеніңіз абзал.

Қимылдарды қолданған тиімді. Әңгімелесуде қарапайым қысқа сөйлемдерді қолданып, білім алушылар үшін бейтаныс сөз тіркестерін қолданудан сақтану керек.

Жаңа кәсіби терминдерге түсініктеме бермес бұрын:

- әр сөздің түпкі мағынасына талдау жасап алыңыз;
- сұрақ қою арқылы сізді түсінгеніне көз жеткізіңіз.

Егер есту қабілеті нашар адамның жауабы немесе сұрағы түсініксіз болса, ол не айтқысы келгенін қайталауын немесе жазуын сұрауға болады.

Оқу-әдістемелік презентациялар есту қабілеті нашар адамдарға ақпаратты жеткізу процесінде қолдануға болатын ұйымдастырушылық формалардың бірі болып табылады.

Абстрактілі ойлауды көрнекілікпен үйлестіру қағидаларына негізделген материал - бұл әр тақырыптың мазмұнын кішкене мәтіндік түсіндірмемен көрсететін белгілі бір иллюстрациялар жиынтығы болып табылады.

Жазбалардың көлемін азайту үшін зерттелетін ұғымдарға жеңілдетілген сызбалық көрініс беретін анықтамалық жазбаларды, әр түрлі сызбаларды қолданған жөн.

3.2. Көру қабілеті бұзылыстары бар тұлғаларды оқыту

Көзі көрмейтін және нашар көретін білім алушыларды оқытудың ерекшелігі төмендегідей:

- оқу жүктемелерін мөлшерлеу;
- оқытудың арнайы формалары мен әдістерін, түпнұсқа оқулықтар мен көрнекі құралдарды, сондай-ақ оқушылардың танымдық мүмкіндіктерін кеңейтетін оптикалық және тифлопедагогикалық құралдарды пайдалану;
- оқу кабинеттерін арнайы безендіру;
- емдеу-қалпына келтіру жұмыстарын ұйымдастыру;
- әлеуметтік-еңбекке бейімдеу бойынша жұмысты күшейту.

Сабақ барысында білім алушылар оқылатын материалды практикалық тексерудің максималды көлемін қамтамасыз ете отырып, бір әрекет түрінен екіншісіне жиі ауысуы керек.

Сабақ барысында көру қабілеті нашар адамдар үшін үздіксіз көру жүктемесінің рұқсат етілген ұзақтығын ескеру қажет.

Көру жұмысы кезінде нашар көретіндер тез шаршайды, бұл олардың жұмысқа қабілеттілігін төмендетеді.

Көрнекі жұмыстарды мөлшерлеу кезінде оған ерекше мән беру керек.

Еңкею, жоғары және төмен секіру, ауыр салмақты көтеру сияқты көптеген жалпы әре-

кеттер көру қабілеті нашар адамдар үшін қолайсыздық тудыруы мүмкін, өйткені, олар көру қабілетінің нашарлауына ықпал етуі әбден ғажап емес.

Көру қабілеті нашар адамдар ақпаратты игеру үшін көбірек қайталау мен жаттығуды қажет етеді.

Шу деңгейінің жоғарылауы, діріл, ұзаққа созылған дыбыс әсерлері жағдайында сабақтарды өткізу кезінде есту анализаторының шаршау сезімі және кеңістікте бағдарсыздық дамуы мүмкін.

Дәріс түріндегі сабақтардың көру қабілеті нашар адамдарға сабақ кезінде дыбыс жазу құрылғылары мен компьютерлерді жазып алу тәсілі ретінде пайдалануға рұқсат беру керек. Ақпаратты білім алушының мүмкіндіктерінің шектеу ерекшелігіне қарай ұсыну қажет: үлкен қаріп (16-18 өлшем), диск жетегі (дыбыстық бағдарламасы бар компьютермен оқуға арналған), аудио файлдар.

Тақтаға жазылғанның бәрі айтылуы керек.

Тақтадағы қимылдарыңыз бен жазуларыңызға түсініктеме беріп, ым-ишара арқылы жиі айтылатын нәрсені сөзбен жеткізу керек.

Дауыстап оқығанда алдымен бұл туралы ескерту керек.

Оқуды қайталаумен алмастыруға болмайды.

Тәжірибелік сабақтарды өткізу кезінде көру қабілеті нашар адамдарға кеңістікте бағдарлауға көмектесу қажет (экскурсиялар жасау).

Көру қабілеті нашар білім алушы жаңа бөлмеде болса, сіздер тұрған жерді сипаттауыңыз керек.

Мысалы: «Аудиторияның ортасында, сізден шамамен алты қадам жерде, оң және сол жағымызда қатар-қатар үстелдер бар, алдымызда тақта бар».

Немесе: «Сіз кіргенде есіктің сол жағында шкаф бар».

Денсаулыққа «қауіпті» заттарды көрсетіңіз.

Сабақтар барысында сіз өз есіміңізді атап, басқа әңгімелесушілерді, сондай-ақ, бөлмеге жаңадан келген қалған қатысушыларды таныстыруыңыз керек.

Көзі нашар көретін адамдар тобымен қарым-қатынас жасағанда әрдайым сөйлесіп тұрған адамның есімін атау қажет.

Әңгімелесушіні бос сөйлеуге мәжбүрлеуге болмайды: егер сіз қозғалатын болсаңыз, оны ескертіңіз.

Көру қабілеті нашар адамды бейтаныс затпен таныстырған кезде оның қолын заттың бетіне жүргізбеу керек, оған затты еркін ұстауға мүмкіндік беру керек (жеке қорғаныс құралдарына қатысты), зерттелетін заттың бірқатар техникалық сипаттамаларын (икемділік және (немесе) икемділік, сынғыштық, ауырлық және т.б.) анықтау және тактильді түрде қалыптастыру керек.

Егер сізден қандай да бір затты алуға көмектесуді сұраса, көру қабілеті нашар адамның қолын затқа қарай тартып, бұл затты оның қолымен алмау керек, оған бұл затты берген дұрыс немесе оған әкелген дұрыс.

Көру қабілеті нашар адамның бағытынан адасқанын немесе оның алдында кедергі бар екенін байқаған соң, оның қозғалысын алыстан бақылап тұруға болмайды, жақындап, дұрыс жолға шығуға көмектесу керек.

Егер жақындау мүмкін болмаса, қауіп туралы дауыстап ескерту керек.

3.3. Тірек-қимыл аппараты бұзылған (Сал ауруы) тұлғаларды оқыту.

Сал ауруына шалдыққан адамдар көбінесе танымдық, сөйлеу, эмоционалдық және тұлғалық дамудағы бұзылулармен үйлесетін әр түрлі қозғалыс патологиялары бар адамдардың үлкен тобын құрайды.

Осы санаттағы адамдарды төтенше жағдай кезіндегі іс-әрекетке оқыту емдеу мекемесінің немесе оңалту орталығының базасында емдеу-сауықтыру жұмыстарының аясында жүргізілуі мүмкін.

Тірек-қозғалыс аппаратының (ТҚА) зақымдану ерекшелігі салыстыру, маңызды және маңызды емес белгілерді таңдау, себептік байланысты орнату, қолданылатын ұғымдардың дұрыс еместігі сияқты операцияларды баяу қалыптастыруы мүмкін.

Саусақтардың ұштарының ауыр зақымдануында кейбір пәндік-тәжірибелік әрекеттерді меңгеруде қиындықтар туындайды.

ТҚА зақымдануы көбінесе көру, есту, сезімталдық, кеңістіктік бағдарлау бұзылыста-

рымен байланысты болады.

Бұл кеңістіктегі заттардың және өз денесінің бөліктерінің орнын анықтайтын түсініктердің баяу қалыптасуынан, фигураларды тану мен жаңғыртудан, бөліктерден біртұтас біріктіруден көрінеді.

ТҚА бұзылыстары зейін мен есте сақтаудың бұзылуында, дисперсияда, зейіннің тарылуында, есту жадының визуалды жадтан басым болуында көрінеді.

Эмоционалды бұзылулар қозғыштықтың жоғарылауы, қорқыныштың көрінісі, көңіл-күйдің өзгеруіне бейімділік түрінде пайда болады.

Сабақтың ұзақтығы 1,5 сағаттан аспауы керек (күніне 3 сағат), содан кейін 10-15 минуттық үзіліс ұсынылады.

Оқу процесін ұйымдастыру үшін аудиториядағы оқу орнын анықтау қажет, білім алушыға тапсырманы орындау үшін ыңғайлы қалыпты таңдауға рұқсат беру керек (отыру, тұру, сүйену және т.б.).

Сабақтарды өткізу кезінде ауызша және тәжірибелік жұмыстардың көлемі мен формаларын, аудиторияның жұмыс қарқынын ескеріп, мүмкіндігінше сабақтарды өткізу тәртібін өзгерту керек.

Тірек-қимыл аппараты зақымданған адамдардың толық көлемде ақпарат алуы үшін дыбыстық хабарламаларды көрнекі түрде қайталау, көрнекі материалдарды, оқу бейнематериалдарын пайдалану қажет.

ТҚА бұзылған адамдар санатымен жұмыс істеу кезінде білім алушылардың танымдық қызметін жандандыратын, ауызша сөйлеуді дамытатын және қажетті оқу дағдыларын қалыптастыратын әдістерді қолдану қажет.

Физикалық кемшілік әлеуметтік позицияға, оның қоршаған әлемге қатынасына айтарлықтай әсер етеді, нәтижесінде жетекші іс-әрекеттің бұрмалануы және басқалармен қарым-қатынас болады.

Оларда жеке дамудың бұзылуы байқалады: іс-әрекетке деген мотивацияның төмендеуі, қозғалыс пен қарым-қатынасқа байланысты қорқыныш, әлеуметтік байланыстарды шектеуге деген ұмтылыс.

Эмоционалды-еріктік бұзылулар

қозғыштықтың жоғарылауында, сыртқы тітіркендіргіштерге шамадан тыс сезімталдықта және ұялшақтықта байқалады.

Кейбіреулерінде мазасыздық, басқаларында пассивті және қозғалыс тежелуі байқалады.

Мүгедектер арбасындағы адаммен қарым-қатынас кезінде сіз көзіңізді бір деңгейде ұстауыңыз керек. Арбаға сүйенуге болмайды.

Сіз арбаны оның ішінде отырған адамның келісімінсіз қозғай алмайсыз.

Сіз оған көмек қолын созбас бұрын бұрын «Көмек қажет пе?» деп сұрауыңыз керек.

Есіктерді ашу немесе бөлмелерде жоғары табалдырықтар болған кезде көмек ұсыну қажет.

Егер көмек туралы ұсыныс қабылданса, нұсқауларды нақты орындау арқылы не істеу керектігін сұрау керек.

Арбаны баяу жылжыту керек, өйткені ол жылдамдықты тез көтереді және күтпеген итеру тепе-теңдікті жоғалтуға әкелуі мүмкін.

Психикалық проблемалары бар тұлғаларда эмоционалдық бұзылыстар болуы мүмкін. Егер мұндай бұзушылықтары бар адам ренжісе, оған көмектесу үшін не істеуге болатынын абайлап сұрау керек.

Психикалық ауытқулары бар адаммен, тіпті бұл үшін негіз болса да, күрт бас сала сөйлесуге болмайды.

Сөйлеуде қиындықтарға тап болған адамдармен қарым-қатынас кезінде: сөзін бөлуге және түзетуге болмайды.

Сөйлеуі қиын адаммен сөйлесуге көп уақыт кететініне дайын болу керек.

Қысқа жауап немесе бас изеуді қажет ететін сұрақтар қоюға тырысыңыз. Гиперкинези бар адамдармен қарым-қатынас кезінде (дененің немесе аяқ-қолдың еріксіз қозғалысы): әңгімелесу кезінде әңгімелесушінің еріксіз қимылдарына мән бермеңіз, өйткені, сіз маңызды нәрсені жіберіп алуыңыз мүмкін.

Нұсқаушы педагогикалық әдептілікті көрсетіп, білім алушылар үшін сәттілік жағдайларын жасауы, уақтылы дер кезінде көмек көрсетуі, өз күштері мен мүмкіндіктеріне деген сенімін дамытуы тиіс.

3.4. Мүгедек тыңдаушылармен жұмыс істеу бойынша жалпы ұсынымдар

Оқытудың аудиовизуалды техникалық құралдарымен қамтамасыз ету;

Тапсырманы түсіндіру кезінде тыңдаушыларға жақынырақ болу;

Білім алушылардың жауаптарын жазу үшін диктофонды пайдалануға рұқсат ету.

Кішігірім мінез-құлық бұзылыстарын елемей.

Байқаусызда болатын жол берілмейтін мінез-құлық жағдайында араласу шараларын әзірлеу.

№ 1 Қосымша

Төтенше жағдай кезінде ұсынылатын төсеу сөмкесінің құрамы

№ Атауы

1 Құжаттар. Жеке куәліктің немесе барлық отбасы мүшелерінің туу туралы куәліктерінің көшірмелерін жасаңыз Сондай-ақ, сізге жүргізуші куәлігі, неке туралы куәлік және төлқұжат қажет болуы мүмкін. Барлық көшірмелерді ламинаттаған жөн.

2 Ақша. Сөмкеге тек қолма-қол ақша ғана емес, сонымен қатар қосалқы банк картасын салыңыз,

3 Су. Отбасының әр мүшесіне кем дегенде екі литр су қажет болады. Сыйымдылық ретінде пластикалық бөтелкелерді қолданған дұрыс.

4 Тамақ. Барлық тағам жоғары калориялы, герметикалық оралған және ұзақ сақтау мерзімі болуы керек. Тәтті батончиктер мен консервілер өте жақсы үйлеседі.

5 Жеке күтім құралдары: кішкене сабын, дәретхана қағазы, дымқыл майлықтар, антисептикалық гель.

6 Жылы киім және көрпе. Синтетикалық матадан жасалған өнімдерді алған дұрыс - олар жеңіл және көп орын алмайды.

7 Сіріңкелер. Олар су өткізбейтін болғаны жөн.

8 Радиоқабылдағыш. Ұялы байланыс болмаған жағдайда құтқарушылармен байланысу үшін қажет.

9 Батареямен жұмыс істейтін фонарь.

Егер электр қуаты өшірулі болса, сізге қажет болады.

10 Ысқырық. Құтқарушыларға сигнал беру үшін қажет.

11 Қобдиша.

Ескерту: Бұл өмір сүру үшін қажет ең аз жиынтық. Оған портативті зарядтағыш, сағат, арқан, пышақ, қасық, қосалқы іш киім жиынтығы және тігін керек-жарақтарын қосуға болады. Егер сізде кішкентай балалар болса, жиынтыққа жаялықтар мен балалар тағамдарын қосыңыз.

Алғашқы көмек жинағының ұсынылатын құрамы

№ Препараттың атауы

- 1 Ауырсынуды басатын дәрілер
- 2 Қызу түсіретін препараттар
- 3 Ішек инфекциясын емдеу құралдары
- 4 Аллергияға қарсы препараттар
- 5 Антисептиктер: сутегі асқын тотығы және спирт
- 6 Таңғыш материалдар: бинттер, пластырьлер, мақта дискілері
- 7 Қан кетуді тоқтатуға арналған таңғыш
- 8 Кең спектрлі антибиотиктер

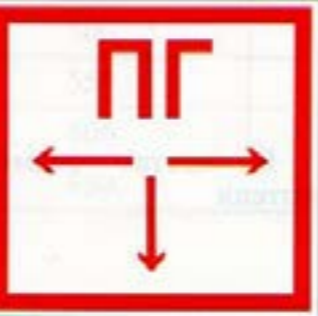
Ескерту: Егер сізде немесе сіздің жақындарыңызда созылмалы аурулар болса, оларды емдеуге арналған дәрі-дәрмектерді алғашқы көмек жинағына салыңыз.

№ 2 қосымша

Өрт қауіпсіздігі белгілері

Өрттің пайда болуын болдырмау мақсатында адамның іс-қимылын реттеуге, сондай-ақ өрттен қорғау құралдарының, хабарлау құралдарының, жану (өрт) пайда болған кезде белгілі бір іс-әрекеттерге нұсқама, рұқсат немесе тыйым салу орындарын белгілеуге арналған қауіпсіздік белгісі.

Түсті графикалық сурет	Мағынасы	Орналастыру (орнату) орны және қолдану жөніндегі ұсынымдар
	Өрт краны	Өрт жеңімен және оқпанмен өрт краны жиынтығының орналасқан жерінде
	Өрт сатысы	Өрт сатысы орналасқан жерлерде

	Өрт сөндіргіш	Өрт сөндіргіш орналастырылған жерлерде
	Өрт кезінде пайдалануға арналған телефон (оның ішінде өрт күзетімен тікелей байланыс телефоны)	Өрт сөндіру күзетін шақыруға болатын телефон орналасқан жерлерде
	Өрттен қорғаудың бірнеше құралдарын орналастыру орны	Бір мезгілде бірнеше өртке қарсы қорғаныс құралдары орналасқан (орналастырылған) орындарда
	Өрт су көзі	Өрт су қоймасы немесе өрт сөндіру машиналарына арналған пирс орналасқан жерлерде
	Өрт гидранты	Жерасты өрт гидранттары орналасқан жерлерде. Белгіде белгіден гидрантқа дейінгі қашықтықты метрмен көрсететін сандар болуы керек

	Өрт автоматикасы қондырғыларын (жүйелерін) қосу түймесі	Өрт дабылы, өрт сөндіру қондырғыларын және (немесе) түтінге қарсы қорғау жүйелерін қолмен іске қосу орындарында. Өрт дабылы сигналын беру орындарында (пункттерінде)
	Өрт дабылының дыбыстық хабарлағышы	Дыбыстық хабарлағыш орналасқан жерлерде немесе Ж 11 "Өрт автоматикасы қондырғыларын (жүйелерін) қосу түймесі" белгісімен бірге

№ 3 қосымша

Эвакуациялық белгілер

Өрт эвакуациясының белгілері - бұл ғимараттағы адамдарға өрт болған жағдайда ғимараттан қалай қауіпсіз және тиімді шығу керектігі туралы хабарлайтын тақтайшалар. Эвакуациялық белгілер - өрт қауіпсіздігі белгілері топтарының бірі.

Түсті графикалық сурет	Мағынасы	Орналастыру (орнату) орны және қолдану жөніндегі ұсынымдар
	Шығу (сол жақ)	Сол жағынан ашылатын эвакуациялық шығу есіктерінің үстінде (немесе есіктерінде). Үй-жайлардың қабырғаларында эвакуациялық шығуға қарай қозғалыс бағытын көрсету үшін бағыттаушы белгімен бірге
	Шығу (оң жақ)	Оң жағынан ашылатын эвакуациялық шығу есіктерінің үстінде (немесе есіктерде). Үй-жайлардың қабырғаларында эвакуациялық шығуға қарай қозғалыс бағытын көрсету үшін бағыттаушы белгімен бірге

	Бағыттаушы белгі	Қозғалыс бағытын көрсету үшін басқа эвакуациялық белгілермен бірге ғана пайдаланыңыз
	Бағыттаушы белгі 45° бұрышта	Қозғалыс бағытын көрсету үшін басқа эвакуациялық белгілермен бірге ғана пайдаланыңыз
	Эвакуациялық шығуға оңға қарай бағыт	Эвакуациялық шығуға қарай қозғалыс бағытын көрсету үшін үй-жайлардың қабырғаларында
	Эвакуациялық шығуға солға қарай бағыт	Эвакуациялық шығуға қарай қозғалыс бағытын көрсету үшін үй-жайлардың қабырғаларында
	Эвакуациялық шығуға жоғары оңға қарай бағыт	Көлбеу жазықтық бойынша эвакуациялық шығуға қарай қозғалыс бағытын көрсету үшін үй-жайлардың қабырғаларында
	Эвакуациялық шығуға жоғары солға қарай бағыт	Көлбеу жазықтық бойынша эвакуациялық шығуға қарай қозғалыс бағытын көрсету үшін үй-жайлардың қабырғаларында
	Эвакуациялық шығуға төмен оңға қарай бағыт	Көлбеу жазықтық бойынша эвакуациялық шығуға қарай қозғалыс бағытын көрсету үшін үй-жайлардың қабырғаларында

	Эвакуациялық шығуға төмен солға қарай бағыт	Көлбеу жазықтық бойынша эвакуациялық шығуға қарай қозғалыс бағытын көрсету үшін үй-жайлардың қабырғаларында
	Эвакуациялық шығу есігінің көрсеткіші (оң жақ)	Эвакуациялық шығу есіктерінің үстінде
	Эвакуациялық шығу есігінің көрсеткіші (сол жақ)	Эвакуациялық шығу есіктерінің үстінде
	Тіке эвакуациялық шығуға бағыт (оң жақ)	Өтпе жолдардың, саңылаулардың үстінде, үлкен аумақтағы бөлмелерде. Ол жоғарғы деңгейге қойылады немесе төбеге ілінеді
	Тіке эвакуациялық шығуға бағыт (сол жақ)	Өтпе жолдардың, саңылаулардың үстінде, үлкен аумақтағы бөлмелерде. Ол жоғарғы деңгейге қойылады немесе төбеге ілінеді
	Баспалдақпен төмен қарай эвакуациялық шығуға бағыт	Баспалдақ алаңдарында және баспалдақ маршына іргелес қабырғаларда

	Баспалдақпен төмен қарай эвакуациялық шығуға бағыт	Баспалдақ алаңдарында және баспалдақ маршына іргелес қабырғаларда
	Баспалдақпен жоғары эвакуациялық шығуға бағыт	Баспалдақ алаңдарында және баспалдақ маршына іргелес қабырғаларда
	Баспалдақпен жоғары эвакуациялық шығуға бағыт	Баспалдақ алаңдарында және баспалдақ маршына іргелес қабырғаларда
	Кіру үшін мұнда ашыңыз	Есіктерде, үй-жайлардың қабырғаларында және бөлмеге, басқа жерлерде кіру немесе шығу үшін белгілі бір құрылымды ашу қажет болған кезде, мысалы, шыны панельді сындыру және т. б.
	Өзіңізден әрі қарай қозғалыспен ашыңыз	Есіктердің ашылу бағытын көрсету үшін үй-жайлардың есіктерінде

	Өзіңізге қарай қозғалыспен ашыңыз	Есіктердің ашылу бағытын көрсету үшін үй-жайлардың есіктерінде
	Ашу үшін жылжыту	Жылжымалы есіктерді ашу жөніндегі іс-қимылдарды белгілеу үшін үй-жайлардың есіктерінде
	Жинау пункті (орны)	Өрт, апат немесе басқа да төтенше жағдай туындаған жағдайда адамдардың алдын ала көзделген жинау пункттерін (орындарын) белгілеу үшін үй-жайлардың есіктерінде, қабырғаларында және басқа да орындарда
	Шығу белгісі	Эвакуациялық шығу жолының бағытын көрсету үшін эвакуациялық шығу есіктерінің үстінде немесе аралас қауіпсіздік белгілерінің құрамында
	Қосалқы шығу белгісі	Қосалқы шығу есіктерінің үстінде

20 ЖЫЛ БҰРЫН БІЗ НЕ ЖАЗДЫҚ

(№2(18), 2004ж)

"СІЗДІҢ ОТБАСЫҢЫЗҒА АРНАЛҒАН АЗАМАТТЫҚ ҚОРҒАНЫС" (ЖАДНАМА)

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ ЕГЕМЕНДІЛІК ҰҒЫМЫМЕН ӨЗІ СЕКІЛДІ БЕЙБІТ ЖӘНЕ ТЫНЫШ ӨМІРДІ АҢСАЙТЫН КӨРШІЛЕС ХАЛЫҚТАРМЕН БІРГЕ АЛАҢСЫЗ ТІР-ШІЛІК ЕТУДІ ҮМІТІН БАЙЛАНЫСТЫРЫП КЕЛЕДІ. ЯДРОЛЫҚ ҚАРУДАН БАС ТАРТЫП, ЖАППАЙ ҚАРУЛАНУ МЕН ӨЗГЕНІ БАСЫП АЛУҒА ҚАРСЫ ШЫҒУЫ ЖАС ЕГЕМЕНДІ МЕМЛЕКЕТТІҢ АЛҒАШҚЫ ҚАДАМДАРЫНЫҢ БІРІ ЕДІ. БІРАҚ, ӘЛЕМ БІЗБЕН БІРГЕ ЖАҚСЫ ЖАҚҚА ҚАРАЙ ӨЗГЕРГІСІ КЕЛМЕДІ. БҰРЫН ДА, ҚАЗІРДЕ ДЕ БІЗДІҢ ШЕКАРАМЫЗҒА ЖАҚЫН АЙМАҚТАРДА СОҒЫСТАР ЖҮРІП ЖАТЫР. СОНДЫҚТАН ДА ХАЛЫҚТЫ, ЭКОНОМИКА МЕН АУМАҚТАРДЫ ҚАЗІР-ГІ ЗАМАННЫҢ ЗАҚЫМДАУШЫ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ЗАҚЫМДАУШЫ (ҚИРАТУШЫ) ФАКТОРЛАРЫНАН ҚОРҒАУ САЛАСЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТЕТІН ЖАЛПЫ МЕМЛЕКЕТТІК ШАРАЛАРДЫҢ ҚҰРАМДЫ БӨЛІГІ БОЛЫП ТАБЫЛАТЫН АЗАМАТТЫҚ ҚОРҒАНЫСҚА ҚАЙТА КӨҢІЛ БӨЛУ ҚАЖЕТ.

БАСҚА ЖАҚТАН КЕЛЕТІН, ҚАЗІРДЕ БІЗ ТЕК ТЕЛЕДИДАРДАН ЕСТІП-КӨРІП ЖҮРГЕН БИОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰҚПА, ХИМИЯЛЫҚ ҚАРУ, РАДИАЦИЯ СИЯҚТЫ КЕСЕЛДЕН ҚҰТЫЛУДЫҢ ЖОЛДАРЫ ҚАНДАЙ?

МІНЕ, ОСЫ МӘСЕЛЕЛЕРГЕ БІЗ ТОҚТАП КЕТСЕК ДЕЙМІЗ.

БІЗГЕ НЕ ҚАУІП ТӨН-ДІРУІ МҮМКІН?

(табиғи және техногенді сипаттағы ТЖ-дан басқа)

-террористік актілер
-шекара маңындағы соғыстар
-әскери агрессия

Осы зілзалалардың әрбірі адамдардың қаза табуына, кемтар болуына және көптеген материалды шығынға ұшыратуға әкелуі мүмкін. Олардың әрбірі бір немесе бірнеше сценарий бойынша жүруі мүмкін.

- Белгілі бір аумаққа ядролық қару арқылы әсер ету.
- Белгілі бір аумаққа химиялық қару арқылы әсер ету.
- Белгілі бір аумаққа биологиялық қару арқылы әсер ету.
- Белгілі бір аумаққа қарапайым зақымдаушы құралдар арқылы әсер ету.

ҚАУІПТІ АУМАҚТА ҚАЛҒАНДАРҒА НЕ ІСТЕУ ҚАЖЕТ?

"БАРШАЛАРЫҢЫЗДЫҢ НАЗАРЫҢЫЗҒА АУДАРЫҢЫЗ!" деген дабылды білдіретін сиренаның дауысына зейін қойып, мән беріңіз.

Бұл дабыл халықты қауіп туғандығы жайлы хабардар етеді:

- бейбіт кезде -дүлей зілзала, авария, апат қауіпін немесе пайда болғандығын ескертеді;
- соғыс кезінде - қарсыластардың басып алу қауіпі туғандығын ескертеді.

Бұл дабылды естігеннен кейін сіз радио қабылдағышты және теледидарды қосып, тиісті билік органдарының немесе ТЖ және АҚ жөніндегі басқару органдарының шұғыл хабарын тыңдауыңыз қажет. Әрі қарай хабарда естігендеріңізді істеуіңіз керек.

Қазіргі кезде нақты қарсылас жарылғыш заттардан тұратын зымырандар мен құрамында жарылғыш заттармен қоса химиялық және биологиялық қосындылары бар зымырандарды қолданатыны белгілі болды.

Мұндай зымырандар жерге құлағанда ауаға салыстырмалы жарылыс арқылы адам өміріне қауіпті әр түрлі химиялық және биологиялық қосындылар тарайды.

Хабарламада жалпы болған оқиға айтылады, зақымдаушы заттың қысқаша сипаттамасы, барша халықтың атқаратын іс-қимылдың тәртібі беріледі. Бірақ барлық шешімдерді өз бетіңізше қабылдауға тура келеді.

ТОСЫН ЖАҒДАЙЛАРҒА АЛДЫН АЛА ОТБАСЫН ҚАЛАЙ ДАЙЫНДАУ КЕРЕК?

Отбасының әрбір мүшесі тосын жағдай пайда болғанда өзінің атқаратын міндеттерін білуі керек.

• Отбасының барлық мүшелерімен нақты қауіптіліктік пайда болғанда әрқайсысының атқаратын іс-қимылы жайлы әңгімелесіңіздер.

• Отбасы мүшелерін нақты жағдайда атқаратын қимылдардың тәртібіне үйретіңіз.

• Отбасы мүшелеріне ролдер мен міндеттерді жас және мүмкіндігіне сәйкес бөлу керек.

• Отбасы мүшелеріне электрқосқыштарды, су мен газдың магистралды крандарды қосатын орындарын көрсетіп қою керек.

Қандай жағдайда бұл крандарды жауып, электр қуатын қалай сөндіру керектігін көрсетіңіздер.

• Тосын жағдайға керекті қол астындағы заттардың сақталу орнын көрсету керек. Олардың сақталуы мен түзулігіне отбасының бір мүшесін жауапты етіп тағайындаңыз.

• Шұғыл жәрдем көрсететін органдардың (құтқару, медициналық, жөндеу) телефон және мекенжайлық анықтамаларын көрінетін жерге (телефонның тұсына) іліп қойыңыз.

• Үйде аз болатын отбасы мүшелерінің телефоны мен мекенжайын жазып, көрінетін жерге (телефонның тұсына) іліп қойыңыз.

• Тосын жағдайда отбасының кейбір мүшелері үйде болмай қалған жағдайда жиналатын орынды анықтаңыз. Мұндай орындардың екеу болғаны дұрыс. Оның бірі үйдің жанында, ал екіншісі қаланың басқа ауданында болсын.

• Тосын жағдайда бір-біріңізді жоғалтып алсаңыз көршілердің хабарласатыны жайлы немесе туыстардың қайсысымен келісіп алыңыз.

• Тосын жағдай пайда болғанда атқаратын міндеттер туралы отбасы мүшелеріне қайта-қайта ескерте беріңіз.

Тосын жағдайда өзара көмек пен көршілердің өзара жәрдемі үлкен роль атқарады.

ТОСЫН ЖАҒДАЙҒА ҚАЛАЙША ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАЙЫНДАЛУ КЕРЕК?

Кез-келген тосын жағдай күнделікті өмірдің күрт өзгеруімен, әдеттегі өмірдің бұзылуымен байланысты. Мұндай күрт өзгерістер ағзада физикалық та, эмоционалды да әр түрлі бұзылуларға әкеп соғуы мүмкін.

Негізінде барлық адамдар қауіпті бірдей сезінеді.

Физикалық жағынан ол әлсіреуден, шаршаудан, асқа тәбеттің тартпауынан және т.б. білінеді.

Эмоционалды жағы алаңдаушылықтан, үрейден, қорқыныштан, білінеді.

Мұндай күй адамға тән болғанымен, керексіз өйткені, бұлар адам өмірін және мінез-құлқын әрі қарай бұзуы мүмкін.

Қандай да тосын жағдай болуы мүмкін екендігі әрдайым есте болуы керек.

Тосын жағдайдың сипаты жайлы неғұрлым көп білсеңіз, ондай жағдай туындағанда өз-өзіңізге сенімді боласыз.

Әрбір тосын жағдайда қалай ұстайтындығыңызды алдын ала ойластырып, бұл туралы білетін адамдардан алдын ала кеңес алыңыз. Күтпеген элементті тоқтатып, керек кезде есіңізді жинап аласыз.

Өзіңізді алаңдататын жағдайлар жайлы жақыныңызбен бөлісіңіз. Отбасының әрбір мүшесін жеткілікті түрде, психологиялық тұрғыдан да болуы мүмкін шығындарға дайындауға тырысыңыз. Үйдегі жақындарыңызды әлсіз адамға көмек көрсетуге "қол ұшын жалғауға" тәрбиеленіңіз.

ӨЗІҢІЗДІ ТОСЫН ЖАҒДАЙДА ҚАЛАЙ ҰСТАУ КЕРЕК.

• Жергілікті билік пен ТЖА-ның жергілікті органдарының барлық нұсқауларын нақты орындаңыз.

• Өзіңіздің сезінулеріңіз, бейімделе алатындығыңыз жайлы жақындарыңызбен айналадағыларыңызбен жатырқамай, бөлісіңіз.

• Өзіңіздің сезіміңізді білдіруге, көмек сұрауға қымсынбаңыз.

• Мүмкіндігінше қызмет көрсетіңіз. Көмек қажеттерге жәрдемдесіңіз.

• Өзіңізге демалу және ұйықтау керек екенін ұмытпаңыз.

• Айналадағыларыңыздың бөгде қылықтарына назар

аударыңыз.

Тоқтаусыз жылау, күлу, сөйлемей немесе көп сөйлеу адамның психологиялық тепе-теңдігінің бұзылуының айғағы.

ҰЖЫМДЫҚ ЖӘНЕ ЖЕКЕ ҚОРҒАНЫС ЗАТТАРЫ ТУРАЛЫ НЕ БІЛУ ҚАЖЕТ?

Тыныс алу органдарын қорғайтын заттар

Әр түрлі жас ерекшелігі мен басқа да мақсатта тыныс алу органдарын, көз бен бет терісін қорғаудың жеке заттарының қазіргі кезде көп түрі бар. Бірақ олар жеткіліксіз және ылғи да қол астында емес.

Жеке қорғаныс құралы (ЖҚҚ) адамның ағзасына, тері қабатына және киімге радиоактивті заттар (РЗ), әскери уландыратын заттар (УЗ), қатты әсер ететін улы заттар (ҚӘУЗ) бактериалдық заттар (БЗ) түспеуге арналған.

ЖҚҚ өзінің арналуы бойынша тыныс алу органдарын, көзді, бетті жеке қорғау құралдары (оқшаулағыш және сүзгілеуші газқағарлар, респираторлар және қарапайым мақта-дәке таңғышы және шаңға қарсы матадан маскалар, теріні қорғайтын заттар (қорғайтын костюмдер және жинамаларға) бөлінеді.

Сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау бойынша ЖҚҚ сүзгі және оқшаулаушы болып бөлінеді.

Бұл бөліну тыныс алу органдарын қорғауда әр түрлі конструктивті шешімдермен, ал теріні қорғауда - жекелейтін

(ауа жібермейтін) немесе сүзгі (ауа жіберетін) материалдарды қолданумен іске асады.

Тыныс алу органдары мен теріні жеке қорғау заттарынан басқа, медициналық қорғау құралы бар: жеке медициналық қобдиша (ЖМКҚ-2), жеке химияға қарсы пакет (ЖХҚП-8, -9, 10, -11), жеке таңатын пакет (ЖТП).

ГАЗҚАҒАР БАЙЛЫҚ ЕМЕС, ӨМІР СҮРУГЕ ҚАЖЕТТІ ҚҰРАЛ.

Егер сіз өзіңіздің және өзіңізге жақын адамдардың өмірін бағалайтын болсаңыз, сіз кейбір сатып алуға болатын құралдарды алып қоюыңыз керек. Тұрмыстық жағдайда пайдалануға мынадай газқағарлар мен респираторлар ыңғайлы:

- ересектердің азаматтық газқағарлары - ГП-5, ГП-5М, ГП-7 (Г.З N12 2002 ж, 31 бет), (улы заттардан, бактериалды аэрозольдер мен радиобелсенді шаңдардан қорғау үшін);

- балалар газқағарлары - КЗД-4, КЗД-6, (1,5 жасар балаларға арналған - балаларды қорғайтын камера), ДП-6М (1,5 - 7 жас) ПДФ-7, ПДФ-Д,

ПДФ-Ш, ПДФ-2Ш, ПДФ-2Д, (мектеп балаларына арналған) (А.А жорналдарынан плакаттар, суреттер)

- респираторлар - Р-2, ШБ-1, "Лепесток", "Кама", РПА-1, РПГ-67, РУ-60М, У-2ГП, "Уралец".

ГАЗҚАҒАРДЫҢ ӨЛШЕМІН АНЫҚТАУ

Егер сіз, газқағардың шлем-маскасын дұрыс және бетіңізге сай таңдасаңыз ғана ол, сенімді түрде қорғайды. ГП-5 газқағарының шлем-маскасының керекті өлшемін дұрыс таңдау үшін басты (өлшегіш таспамен) самайды, бетті және иекті тығыз таңа отырып өлшеп алу қажет. Өлшем 0,5 см дейін дөңгеленеді.

Бастың өлшемі (см)	Шлем-масканың биіктігі
63-ке дейін	0
63,5-65,5	1
66,0-68,0	2
68,5-70,5	3
71,0 және одан да көп	4

Респиратор латынша тыныс дегенді білдіреді.

Респираторлар қауіпті газдардан, булардан, аэрозольдерден және шаңдардан жеңіл тыныс органдарын қорғайтын зат.

Р-2, ШБ-1 "Лепесток", "Кама", РПА-1, РПГ-67, РУ-60М, У-2ГП, "Уралец" респираторларын үй жағдайында қолдану ыңғайлы.

РЕСПИРАТОРДЫҢ ӨЛШЕМІН АНЫҚТАУ

Беттің биіктігі (мм)
Респиратордың өлшемі

99-дан 109 дейін	1
109-дан 119 дейін	2
119 және одан да жоғары	3

Есіңізге сақтаңыз! Мерзімді түрде жаңартуды қажет ететін тыныс алу органдарын сақтайтын құралдар.

Қорғаныс үй-жайлары

Қазіргі кезде халықтың көпшілігі арнайы қорғаныс имараттарында паналай алмайтындықтан, әркім өз-өзін ойлау керек. Бүгінде біздің қол астымызда - типтік пәтерлері бар көпқабатты тұрғын үйлер, коттеждер және олардың астындағы үй-жайлар. Ірі елдімекендерде арнайы панаханалар бар, олардың қай жерде орналасқандығын сіздерге алдын ала жергілікті билік органдары, ПИК басшылары айтып, ескертуі керек. Бейбіт кезде панаханаларды пайдалану Қазақстан Республикасының сәйкес заңдарымен реттеледі.

Барлық жертөлелерді қорғаныс имараттары ретінде пайдалануға болады.

Жертөлелерді алдын ала дайындау. үйдің немесе көп қабатты үйдегі пәтердің астындағы жертөлелердің есік-терезелерін топырақ салынған қаптармен бітеу арқылы қорғаныс имаратына айналдыруға болады. Бейбіт кезде жертөле үй-жайларын ұстаудың мынадай қарапайым талаптарын сақтау қажет:

- жертөлелені қолданылмайтын ескі заттармен толтырмай, оның тазалығын сақтау керек;

- өткелдерден кез келген үлкен заттарды алып тастау керек;

- жертөле үй-жайларында тұтанғыш заттарды сақтамау керек.

- су құбыры мен канализация жүйесінің қызмет атқаратындығын тексеру қажет.

Тұрғын үй-жайларды алдын ала дайындау. Ол үшін үйдегі (пәтердегі) бір бөлмені болса да жабдықтаған жеткілікті.

* Бұл ішкі бөлме болуы керек, яғни оның сыртқы қабырғалары мейлінше аз болып, бір терезесі (мүмкіндігінше кішкентай) мен бір есігі болуы керек.

* Бұл бөлме әрбір адамға 5 шаршы/м болатындай үлкен болуы керек.

* Бұл бөлмеде радио, телефон және теледидар қосуға арналған розетка болуы керек.

Бөлменің қорғаныс қасиетін жақсарту. Ол үшін мыналар қажет.

Әйнек салынған терезені бекіту.

Бұл кез келген жарылыс толқынынан әйнектердің жарықшақтарынан жарақаттануды азайту үшін жасалады.

Бекіту мынадай жолдармен жүргізіледі:

1. Желімденген полиэтилен жаймалардың немесе қалыңдығы 100 микрон болатын "өзі жабысатын пленканың" көмегімен:

11 әйнектерді әбден таза болғанға дейін жуылады;

12 жайманың бір бөлігін және әр қырына 2 см қосымша кесіп алынады;

13 сақтағыш қабатын жаймадан ажыратады;

14 жайманы терезенің ішкі әйнегіне жапсырады;

15 жайманың артық жерлерін әйнектің айналасынан кесіп қырқып алады;

16 осылайша әйнектің сырт жағына жапсырады.

2. Қалыңдығы 30 микрон және ені 50 мм-ден аспайтын мөлдір оқшаулағыш лентаның көмегімен:

21 әйнекке тігінен оқшаулағыш таспаның жиегін бір-біріне 5 мм қабаттай отырып жапсырады;

22 осылайша көлденеңінен жапсырады;

23 осы әдіспен әйнектің сыртқы бетіне де жапсырады.

Бөлме ішіндегі басқа да ойықтардыауа өткізбейтіндей етіп тығыздау

Терезелер:

1. Полипропиленнен (қалыңдығы 30 микрон және 50 мм) жасалған, терезенің айналасына қыстырылатын желімделген таспаның көмегімен мынадай орындарға:

11 әйнек пен терезе жақтауларының арасына;

12 терезенің жақтаулары мен ашылатын жерлеріне;

13 ашылатын орындар мен қабырғаның арасына;

14 осьтері мен терезенің жабылатын жақтауларына жапсырады.

Содан соң қалыңдығы 100 микрон полиэтилен жайма терезенің бүкіл бетін жабатындай алынып, желімденген таспаның көмегімен қабырғаға төрт жағынан жапсырылады, сонан соң екі тік және екі көлденең жолақ етіліп жапсырылады.

Есіктер:

Есікті жауып, арасындағы қуыс жолақ желімденеді, осылайша есік жақтаулары мен

қабырғаның арасы, кілт қуысы терезені ауа өткізбейтіндей етіп жапсырылады. Есік пен еденнің арасындағы қуыс ылғалды шүберекпен бітеледі.

Қорғаныс үй-жайларды жабдықтау.

Үйдегі қорғаныс үй-жайларда азық-түлік қоры ыңғайлы.

Тағамдар: қаңылтыр немесе шыныдан жасалған, су өткізбейтіндей сыйымдылықтардағы немесе аузы тығыз жабылған қаптамалардағы. Қорда ерекше күтуді қажет етпейтін азық-түліктер де: картоп, сәбіз, қызылша және т.б.; құрғақ және кептірілген, тез еритін, тез арада қолдануға болатын; әр түрлі консервілер (еттен, көкөністен және сүттен дайындалған), азық-түліктер мен мұздатылған жартылай дайындалған өнімдер болуы керек.

Тағамдардың қорын төтенше жағдай пайда болғанға дейін сақтау қажет емес. Ол қорды мезгілімен пайдалану мерзімі жақындап қалғандарды жана тағамдарға ауыстыру керек.

Міндетті түрде азық-түліктердің жарамдылық мерзіміне назар аударыңыздар.

Төменде қорда сақталатын азық-түліктердің мөлшерлі нормалары келтірілген (салмағы гр есебімен, бір аптаға алынған):

Азық-түліктер	Бір адамға	4 адамдық отбасына
Күріш, кеспе, жарма	420 г	1680 г
Құрғақ бұршақтар (фасоль, горох)	350 г	1400 г
Қант	350 г	1400 г
Өсімдік майы (кез келген)	175 мл	700 мл
Ұн және ұннан дайындалған өнімдер (нан, крекерлер, печеньеелер)	900 г	3600 г
Консервіленген жемістер	700 г	2800 г
Консервіленген және мұздатылған көкөністер	700 г	2800 г
Сиыр, қой, тауық, балық (консервілер немесе мұздатылған)	700г	2800 г
Шай	35 г	140 г
Кофе	140 г	560 г

Тазалық заттарын: сабын, тіс пастасы мен шөткелері, лосьондар, орамалдар, сулықтар, дәретхана қағазы және т.б.;

сулар: әр адамға тәулігіне 4 литр аузы тығыз жабылған шөлмектер және сыйымдылықтардағы. Су құбырынан алынған суды айына бір рет; сатып алынған суды жарамдылық мерзіміне сәйкес ауыстыру керек. Судың қорын қараңғы және салқын жерде сақтау керек;

байланыс құралдары: қосымша батареялары бар транзистор, мобильді, ұялы телефон, мүмкіндігінше телефон және телевизор;

жарықтандыру құралдары: авариялық жарықтандыру немесе қосымша батареялары бар шамдар;

қоқысқа арналған шелек және полиэтилен қаптар.

Болуы мүмкін кошуге дайындалу үшін мына заттар болуы керек:

Ішінде әрбір адамның жеке заттары салынған сөмке: негізгі құжаттар (жеке бастың куәлігі, төлқұжат, пәтердің құжаттары, несие карталары және т.б.), ауыстыратын киімдер, іш киім, шұлық, аяқ- киім, қосымша батареялары бар транзистор, мобильді телефон, керекті дәрілердің қоры, аздаған консервіленген тағамдар, аузы тығыз жабылған су, балауыздар, сіріңкелер, пышақ.

Ойықтары жабылған қорғаныс үй-жайлары (панаханалар немесе қарапайым пәтердегі тығыз жабылған бөлме болсын) газқағармен химиялық және бактериологиялық қарудан жоғары деңгейде қорғайтындығын білген жөн.

ТОСЫН ЖАҒДАЙ ПАЙДА БОЛҒАН КЕЗДЕ ҚАНДАЙ ІС-ҚИМЫЛДАР АТҚАРУ КЕРЕК?

• Сиренаның дыбыстық дабылын ести салып, радиоқабылдағышты, теледидарды және басқа да ақпарат құралдарын қосыңыз.

• Электрлі тұрмыстық құралдарды, газ плитаны сөндіріп, пәтердегі газ және су құбырларының крандарын жауып тастау керек.

• Барлық терезелер мен кіретін есіктерді жабу қажет.

• Отбасының әрбір мүшесінің жеке заттары салынып алдын ала дайындалған сөмкені алып, қорғаныс үй-жайларына кіру керек. Үй жануарларын қорғау үшін оларды да қорғаныс үй-жайына алып кіруге болады.

• Қорғаныс үй-жайын тығыздауды бітіру. Стандартты қорғаныс үй-жайында терезе, есік және ауа беруге арналған құбыр бар болса, оны да жабу қажет. Ойықтары тығыз жабылған бөлменің есігін жауып, есік пен жақтаудың арасын, жақтау мен қабырғаның арасын желімделген таспамен жапсырып шығу қажет. Есік пен еденнің арасын ылғалды шүберекпен жап.

Қорғаныс үй-жайларында астына жастық немесе матрац төсеп неғұрлым төмен (мүмкіндігінше еденде), сыртқы қабырғалар мен терезеден алыс отыру керек.

• Тиісті органдар БАҚ-тарының нұсқауымен алдын ала газқағардың сүзгісінен пломбаны шешіп және олардың ауа өткізбейтіндігін (газқағардың

жиынтығында болатын нұсқауға сай) тексеріп алған соң ғана оны кию керек.

Қорғаныс ғимараттарында мыналарды жасауға болмайды:

- бөлмені жылытуға;
- кондиционерлерді қосуға;
- газқағарды киіп ұйықтауға;
- от жағуға және темекі тартуға.

• Ғимараттар көп орналасқан аудандарда жүрген адамдар газқағарды киіп, тез арада қандай да бір үй-жайды паналауы керек. Көліктің ішіндегілер мәшинені жолдың шетіне тоқтатып, қозғалтқышты сөндіріп, есіктер мен терезелерді, желдеткіш тесіктерді жауып, газқағарды киюлері керек.

• БАҚ-тарды тыңдап және олар арқылы берілген нұсқауларды орындаған жөн.

• Үй-жай ауа өткізгішінің бүтіндігін тексеріп отыру қажет.

ТОСЫН ЖАҒДАЙДА КІШКЕНТАЙ БАЛАЛАР-МЕН ҚАЛАЙ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖАСАУ КЕРЕК?

• Тосын жағдайға байланысты балаларға өзіңіздің алаңдаушылығыңызды көрсетпеу керек.

• Егер бала мазасызданып, қорғаныс заттарын өзіне кигізбей жатса, оны алдымен тыныштандырып, ойын түрінде кигізу керек

• Баланы кітап оқу, балаларға арналған телехабарларды көрсету, сурет салу және оған қызықты нәрселер

арқылы қорқынышты жағдайдан алдарқату қажет.

• Баланы физикалық және моральді түрде қолдап, сергітіп оған көп көңіл бөлу керек.

• Балалардың қандай да бір талаптарды орындауына түсінушілікпен қарау керек.

ТОСЫН ЖАҒДАЙДА НАУҚАСТАР НЕ ІСТЕУ-ЛЕРІ КЕРЕК?

Демікпесі бар және нашар көретін адамдар жеке қорғаныс заттарды пайдаланудың мынадай кейбір ережелерін сақтаулары қажет:

• газқағардың (респиратордың) маскасын, мақта-дөке таңғышты таңардың алдында ингаляторды пайдаланғаны (көрсетілген мөлшерге сай) жөн.

• Ұстама болған жағдайда дәрі қабылдау үшін жеке қорғаныс құралын бірнеше секундқа шешу керек.

• Жеке қорғаныс құралын киіп алған соң, азырақ қимылдаған жөн.

• Жеке қорғаныс құралын киіп тұрып, құсқан жағдайда оны шешу керек. Газқағар немесе респиратордың сүзгісін ағытып, оны дымқыл шүберекпен сүртіп, сүзгіні орнына бұрап, қайта кию қажет.

• Газқағардың астына көзілдірік кимеу керек, өйткені ол ауа кіргізеді. Егер көзілдіріксіз көрмесеңіз, оны газқағардың сыртынан киюге болады.

• Газқағарды пайдаланғанда линзаларды тек көз тітіркенбеген жағдайда ғана киюге болады.

БАҚ арқылы тиісті органдардан нұсқау алғаннан кейін ғана қорғаныс үй-жайларынан шығып, жеке қорғаныс құралдарын шешуге болады.

ӘСКЕРИ УЛАНДЫ-РҒЫШ ЗАТТАРМЕН (УЗ) УЛАНҒАН АУМАҚТА ӨЗІН-ӨЗІ ҰСТАУ ТӘРТІБІ

Қарсылас жақтың халқын жаппай қыруға арналған әр түрлі уландырғыш заттар көптеген мемлекеттер қаруланған химиялық қарудың негізі болып табылады.

Химиялық қару қолданылды деген дабылды естігеннен соң барлық есіктер мен терезелерді тез арада жауып, газ бен электрлі жылытқыш құралдарды сөндіріңіз. Егер артық уақыт бар болса пәтердегі барлық ойықтарды суға дымқылданған шүберекпен тығыздау керек.

Қандай УЗ қолданылғандығын біліп алыңыз.

Өз бетіңізше сізге УЗ түрін анықтау қиын болады, сондықтан, ТЖ және АҚ органдарының ақпараттарын мұқият тыңдаңыздар және олардың

ұсыныстарын орындаңыздар.

Егер сіздің пәтеріңізге, үйіңізге уланғыш заттар еніп үлгерсе және сіз оның иісін сезсеңіз немесе буын байқасаңыз кез келген маркалы азаматтық газқағарды киіп алыңыз. Ол сіздің тыныс алу органдарыңызды 0,5 сағаттан 1,5 сағатқа дейін аммиак, метилхлорид және винилхлоридтен басқа улы заттардан қорғайды.

Егер сіздің газқағарыңыз болмаса тыныс алу органдарын қорғау үшін мақта-дәке таңғышты немесе суға немесе ас содасының 2%-ды ерітіндісіне (бір стакан суға 1,5-2 шай қасық ас содасын) батырылған кез келген матадан жасалған бұйымды, сонымен қатар сырт киімнің үлбірлі немесе мақталы (жағалары, жеңдері) бөліктерін пайдалануға болады. Зәрге батылған мата таңғыш сенімді құрал болып табылады.

Хабарлау құралдары арқылы тұрғын үйлерден кету туралы өкім түссе, тек тиісті органдардың нұсқаған бағытына қарай жүріңіз. Нақты

нұсқаулар болмаса желдің бағытына тік жүріңіз.

Зақымдалған аумақпен шанды көтермей тез жүріп өту керек. Елдімекеннің жақсы желденетін учаскелерімен жүруге тырысыңыз, өйткені құрылысы тығыз орналасқан, жабық аулада, өтпелі подъездерде, елдімекеннің қатпарларында қалып, ұзақ уақыт сақталуы мүмкін. Зақымдалған аумақта жеке қорғаныс заттарын киіп жүру қажет.

Зақымдалу аумағынан шығарда өзіңіздің жақындарыңызға, балаларыңызға, егде адамдарға және әсіресе уланған адамдарға қолыңыздан келетін көмек көрсетіңіз.

УЗ адам ағзасына өлім тудыратындай және уақытша қатардан шығаратындай әсер етеді. Олар адам ағзасына тыныс алу органдары, шырышты қабат, тері, су және тағам өнімдерімен асқазан-ішек жолдары арқылы түседі.

Қолданылған кезінде УЗ бу тәрізді (газ тәрізді), аэрозоль (түтін, тұман, сіркіреуі жаңбыр) немесе тамшылы-сұйық күйінде болуы мүмкін.

УЗ зақымдалудың белгілері дір қышқыл, хлорциан): ауы-
Жүйке-паралитикалық эсерлілер (VX (ви-икс), зарин, сезіледі, тілдің ұшы жансызда-
заман): сілекей ағыздырып, нады, көздің айналасы шан-
көздің қарашығын кішірейтіп, шиды, тамағы тырналады, әл-
тыныс алу қиындап, жүрек сіздік пен бас айналу білінеді.
айнып, құсу, іш өту, сал болу, Содан соң қорқыныш пай-
үрей пайда болып есінен тану, да болып, көздің қарашығы
ұзақ мерзімді (бірнеге сағатқа ұлғайып, жүрек соғуы сирейді,
дейін) тартылулар. Тыныс алу тыныс алу бір қалыпты бол-
және жүректің сал болуынан майды, беттің қызаруы негізгі
қаза табу. белгісі болып табылады. Естен

Тері-іріңдететін эсер танып, тартылу болуы, әрі
(иприт, люизит): басында қарай сал болып, тыныс алу
мұрын-жұтқыншақ құрғап, тоқтауы мүмкін.

Тітіркендіретін эсер CS (си-эс), ҚР (си-ар): аздаған қа-
және өкпенің қабынуына ай- нықпада көзді және жоғарғы
налады. Қабақ пен көзден жас тыныс алу жолдарын тітір-
ағады, жарықтан тітіркенеді, кендіреді, жоғары қанықпада
қызарады және шырышты қа- терінің ашық тұстарын күй-
баттың ісінеді және ірің бөлі- діреді, кейбір жағдайда тыныс
неді. Асқазан қатты ауырып, алу тоқтап, жүрек салданып,
жүрек айну, құсу, іш өту. Тері қазаға ұшырайды.

Психохимиялық эсер ВЗ (би-зет): аздаған қанықпада
қызарып, алғашында майда ұйқыны келтіріп, тіршілік қы-
сулы бөртпе үлкейеді содан (би-зет): аздаған қанықпада
кейін олар екі -үш күннен кей- ұйқыны келтіріп, тіршілік қы-
ін жарылады да, емделуі қиын зметін төмендетеді, жоғары
жараға айналады. қанықпада жүрек жиі қағып,

Иприттің буын немесе аэ- тері мен ауыз қуысы құрғай-
розолімен дем алғанда өкпе қа- ды, көздің қарашығы ұлғайып,
бынудан тұншығып өледі. өмірсүршендікті азайады. Әрі

Тұншықтыратын эсер қарай сөйлей алмай, қатып қа-
(фосген, дифосген). Ағзаны лады, содан соң қозу кезеңі бо-
тыныс алу органдары арқылы лады (4 тәулікке дейін).

ЕСТЕ САҚТАҢЫЗДАР! Уланудың жоғарыда көрсетіл-
кабатын әлсіз тітіркендіреді, жас ағады, ауызда жағымсыз
тәтті дәм білінеді, аздап бас гердің жедел көмегі керек.

УЗ өздерінің қасиеттерін бірнеше сағаттан бірнеше айға
кеуденің қысылуын, жүрек ай- дейін сақтай алады.

УЗ-дан қорғану:

ЕСТЕ САҚТАҢЫЗДАР! Жүйке-паралитикалық
Фосгенмен уланған адамға эсерде -газқағар, қорғаныс
жасанды дем алдыру жасауға заттар, панахана, сүзгі-жел-
болмайды. деткіш қондырғылармен жаб-
дықталған және ауа өткізбей-

Жалпы улау әсері (көгіл-

тін панаханалар.

Тері-іріңдететін эсерде - газқағар, қорғаныс заттар, қорғаныс имараттары.

Тұншықтыратын эсерде - газқағар, панахана, сүзгі-жел-
деткіш қондырғылары бар па- наханалар.

Жалпы уланатын эсерде - газқағар, панахана.

Тітіркендіретін эсерде - газқағар, панахана.

ЕСТЕ САҚТАҢЫЗДАР! УЗ ашық жерлерден гәрі орман-
дарда, саябақтарда, сайларда, тар көшелерде ұзақ сақтала-
ды.

БАКТЕРИОЛОГИЯЛЫҚ ЗАҚЫМДАНУ АУМАҒЫН-ДА ӨЗІН-ӨЗІ ҰСТАУ ТӘРТІБІ

Адамдар мен жануарлар- ды зақымдау үшін қарсылас
әр түрлі жұқпалы аурулардың әр түрлі жұқпалы аурулардың
қоздырғышын қолдануы мүм- қін, олардың ең көп тарағаны
оба, тырысқак, күйдіргі, туля- ремия.

Елдің денсаулық сақтау органдары бізге биологиялық
аурудың қандай түрі қауіпті және зақымдалу болмас үшін
халық қандай іс-шаралар қа- былдау керек екенін тез арада
анықтаулары қажет. Бұл тура- лы хабарды халық бұқаралық
ақпараттар құралдары және тұрғылықты орнының медици-
налық қызметкерлері арқылы алады.

Аса қауіпті жұқпалы ау- рулардың ошақтары пайда
болған елді мекендерде арнайы режим – карантин енгізіледі.

Карантин - жұқпалы ауру- лар таралуының алдын алуға
және зақымдалған ошақты

жоюға бағытталған режимді, әкімшілік және санитариялық індетке қарсы шаралардың жиынтығы.

ЕСТЕ САҚТАҢЫЗДАР! Карантин жарияланған ауданнан шығуға қатаң тиым салынады.

Карантинді аймақта ауа арқылы тарайтын жұқпада және барлық уақытта үй-жайдан шығардың алдында газқағар (респиратор, шаңға қарсы мата маска немесе мақта-дәке таңғышты) киіңіз. Айналадағылармен қарым-қатынаста болмағаныңыз жөн. Балаларға аса қажеттілік болмаса үй-ішінен шығуға рұқсат етпеңіз.

Қауіптілігі төмен ауру анықталса, обсервация орнатылады.

Обсервация - жұқпалы аурулар таралуының алдын алуға және оларды жоюға бағытталған шектелген шаралардың жиынтығы.

Бактериологиялық зақымдану ошағында қалған адамдар медициналық қызметкерлер мен аудан әкімшілігінің барлық нұсқауларын орындаулары керек. Ешқандайда себеппен аурудың алдын алуға арналған егулер мен дәрі қабылдаудан бас тартпау керек.

Міндетті түрде пәтерді, әсіресе ортақ пайдаланатын орындарды, жиһаздарды, ыдыстарды, киімдерді, аяқ-киімдерді, төсек әбзелдерін т.с.с. залалсыздандырыңыз. Ол үшін хлорлы әкті, фенолды, лизолды пайдалануға болады. Жеке бастың және қоғамдық тазалықты сақтаңыздар. Ең негізгі және ең қарапайым жеке

бастың тазалығына тамақтардың алдында қолды сабынмен жуу жатады.

Есіңізде сақтаңыз, аса қауіпті жұқпалы аурулардың таратқыштары: тышқандар, егеуқұйрықтар, шыбындар, биттер, кенелер және әр түрлі дала кеміргіштер болып табылады. Мұндай шыбын-шіркейлер мен кеміргіштердің тістеуінен қорғалу үшін қазіргі кезде көп түрлі және сатылатын (атауын анықтап ал) оларды жақындатпайтын дәрі-дәрмектерді (диметилфталат, диэтилтолуол және т.б.) пайдаланыңыз. Егер бәрі бір тістеп алса, сол орынды сығып, 4-5 минут бойы лизолдың 5 %-ды ерітіндісіне батырылған мақта немесе қол астында бар кез келген спиртті ерітіндіні пайдаланыңыз.

Тістеткізбеу үшін өзіңіздің айналаңыздағы қауіпті жұқпаларды таратушыларды жойғаныңыз жөн.

Аздаған болса да, бактериологиялық қарудан сізді газқағар, респиратор және ауа өткізбейтін бөлмеде отыру қорғайды.

Бактериологиялық заттармен зақымдалды деген күдікте алғашқы көмек ретінде АИ-2 медициналық қобдишасын-

дағы № 1 бактерияға қарсы дәрмекті (ол № 5 ұяда, бірдей бояуы жоқ екі пеналда орналасқан) пайдалану керек. Алдымен бір пеналдың ішіндегісін (5 таблетка) сумен бірге қабылдап; 6 сағаттан кейін екінші пеналдағыны (бұл да 5 таблетка) ішу керек.

Елдің денсаулық сақтау органдарында биологиялық қарудың қандай түрі қолданылатындығы белгілі, оған қарсы дәрі әзірленген және олар бар. Белгілі бір аумаққа биологиялық қару қолданылса, медицина мен басқа да осыған қатысатын ұйымдардың өкілдері тұрғын халыққа зақымдану белгілері болмаса да, қажетті препараттарды таратуы тиіс.

Аурудың белгілері анық (өзін нашар сезіну, дене қызуы көтерілу, бас ауыру, теріде бөрту пайда болу) адамдар тез арада арнайы жұқпалы аурулар ауруханасына жатқызылады.

Мұндай аумақтағы тұрғындар көшірілуі ықтимал. Көшіру жергілікті немесе орталық биліктің өкімі бойынша ұйымдастыру тәртібімен жүргізіледі. Өздігінен карантин аймағынан көшу туралы шешім қабылдауға болмайды.

Ұйым басшыларының назарына!

Түрлі-түсті плакаттар жиынтығы:

«ҚӨН-дағы» оқу дабылдары және аварияға қарсы жаттығулар»

Құрастырушы:

АҚ ҰО оқытушысы - Ш.С.Айтхожина

Бейнесабақ:

«ТЖ жою кезіндегі басқару органдары іс-қимылының алгоритмі»

Құрастырушы:

АҚ ҰО оқытушысы - Е.Ж.Есболов

10 ЖЕР СІЛКІНІСІ КЕЗІНДЕГІ ҚАРАПАЙЫМ ҚАДАМ

Үрейленбей,
САБЫР САҚТАҢЫЗ

Дүмпүлер кезінде лифтпен және баспалдақпен
ҚОЛДАНБАҢЫЗ

Жиһаздан, терезеден, люстрадан
АРЫ ТҰРЫҢЫЗ

Басыңызды қолмен жабыңыз,
ЖАСЫРЫНАТЫН ЖЕР ТАБЫҢЫЗ

Дүмпүлер тоқтағаннан кейін үй-жайдан
КЕТІҢІЗ

Кетер алдында суды, газды, электр қуатын
ӨШІРІҢІЗ

Төтенше жағдайларға арналған шабаданды
АЛЫҢЫЗ

Электр желілерінен, ғимараттардан, ағаштардан
АУЛАҚ ТҰРЫҢЫЗ

Қайталанған дүмпүлерге
ДАЙЫН БОЛЫҢЫЗ

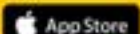

Балаларға, қарттарға, мүмкіндігі шектеулі адамдарға
КӨМЕК КӨРСЕТІҢІЗ

ШҰҒЫЛ КӨМЕК ТЕЛЕФОНДАРЫ

ӨРТКЕ ҚАРСЫ ҚЫЗМЕТ		101
ПОЛИЦИЯ	102	ЖЕДЕЛ МЕДИЦИНАЛЫҚ КӨМЕК 103
ГАЗ ҚЫЗМЕТІ	104	ҚҰТҚАРУ ҚЫЗМЕТІ 112

ТЕГІН ҚОСЫМШАНЫ
ЖҮКТЕП АЛЫҢЫЗ
Азбука безопасности
в 4D

ҚОСЫМШАНЫ ІСКЕ
ҚОСЫП
Тілді таңдаңыз

КАМЕРАНЫ ҚОСЫП,
ПЛАКАТКА
ҚАРАТЫП,
ДИКЦИОНАРИ
ҚАРАҢЫЗ

